

WIADOMOŚCI

77

Narodowego Banku Polskiego

rozgłoszenia

Miesięcznik

TREŚĆ NUMERU

DZIAŁ ARTYKUŁOWY

	Str.
1. 22 Lipca	407
2. Narada kredytowa dyrektorów oddziałów wojewódzkich:	409
3. Ekonomiczne podstawy planowania kredytowego i kasowego: M. Kucharski	413
4. O zwiększenie aktywnej roli systemu bankowo-kredytowego: S. Sopiński	425
5. Rezerwa na wydatki zrównane z funduszem płac: J. Bednarowicz	433
6. Zasady rozliczeń przedsiębiorstw państwowych z budżetem z tytułu zysków i strat oraz z tytułu własnych funduszy obrotowych: S. Komar	436
7. Inwestycje pozalimitowe w świetle nowelizacji przepisów: M. Dobosz	442

Z DOŚWIADCZEŃ I PRAKTYKI BANKOWEJ

1. Analiza pracy jednostek handlowych w ramach działalności komisji do spraw planu kasowego: T. Gołębiowski	447
2. Kredyt normatywny na obrót dla przedsiębiorstw przemysłowych: F. Reliszka, M. Kapuściński	451
3. Praktyczne znaczenie statystyki pracy dla racjonalnego organizowania aparatu NBP: R. Grabiański	454
4. Próby racjonalnej organizacji komórki kredytowej: S. Krzemiński	560

DZIAŁ INSTRUKCYJNY

1. Rozliczenia międzyoddziałowe: B. Gawor	463
2. Wyciągi z pism Wydziału Instrukcji	468
3. Wyciągi z pism Departamentu Operacyjno-Rachunkowego	470

KRONIKA

22 LIPCA

Dzień 22 lipca jest drogi sercu każdego patrioty, każdego Polaka. Dzień ten bowiem przypomina każdemu historię naszych zwycięstw na odcinku politycznym i gospodarczym oraz stanowi czynnik mobilizujący na drodze nowych osiągnięć w naszym budownictwie socjalistycznym. W wyniku historycznego zwycięstwa Armii Radzieckiej nad hitleryzmem powstała Polska Ludowa i właśnie w dniu 22 lipca 1944 r., przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego został ogłoszony Manifest Lipcowy, który zawierał wytyczne naszego przeobrażenia społecznego i gospodarczego.

22 lipca 1952 r. została jednomyślnie uchwalona przez Sejm Ustawodawczy Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, która stanowi wspaniałe świadectwo naszych sukcesów. We wstępie do konstytucji czytamy: „Podstawę obecnej władzy ludowej w Polsce stanowi sojusz klasy robotniczej z chłopstwem pracującym. W sojuszu tym rola kierownicza należy do klasy robotniczej, jako przodującej klasy społecznej, opierającej się na rewolucyjnym dorobku polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego, na historycznych doświadczeniach zwycięskiego budownictwa socjalistycznego w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, pierwszym państwie robotników i chłopów“.

W wyrażonej na wstępie konstytucji zasadzie władzy, opartej na wielomilionowych masach, tkwi niezwykła siła naszego ustroju, siła naszego Państwa Ludowego. Nasza władza ludowa stoi na straży zdobyczy ludu pracującego, a Rząd Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jest rządem realizacji programu Frontu Narodowego — tego programu, który zapewni likwidację wiekowej zacofania naszej gospodarki, zapewni stałe podnoszenie naszej siły, naszego dobrobytu i kultury.

Poprzez realizowanie programu realizujemy także walkę o pokój, która swym zasięgiem ogarnia większą część ludzkości.

W realizacji programu Frontu Narodowego nie jesteśmy osamotnieni, wiąże nas bowiem niezłomne przymierze i przyjaźń z narodami Wielkiego Związku Radzieckiego i krajów demokracji ludowej, co jest gwarancją naszego zwycięstwa.

Aby zadania programu Frontu Narodowego były jak najszybciej realizowane, a tym samym następował szybki wzrost dobrobytu materialnego i kulturalnego konieczne jest podnoszenie poziomu sił wytwórczych we wszystkich dziedzinach gospodarki narodowej.

Praktycznym zadaniem prowadzącym do tego celu, jak powiedział tow. Bolesław Bierut, jest:

1. stałe podnoszenie wydajności pracy zarówno w przemyśle, jak w rolnictwie i innych działach gospodarki narodowej;
2. rozwój współzawodnictwa socjalistycznego i przodownictwa w pracy, umacnianie ofiarności i odpowiedzialności całej załogi zakładów przemysłowych za terminowe wykonanie planów produkcyjnych;
3. pogłębianie ruchu racjonalizatorów i wynalazców, najlepszego wykorzystania urządzeń przemysłowych i nowej techniki;
4. walka z marnotrawstwem surowców, materiałów, paliw i energii;
5. walka z brakoróbstwem i o coraz lepszą jakość wytworów produkcji;
6. szybki wzrost mechanizacji i wyższej techniki w rolnictwie przez rozwój spółdzielni produkcyjnych i państwowych ośrodków maszynowych;
7. umacnianie spójni między miastem i wsią;
8. walka ze spekulacją i wszelkimi pozostałościami wyzysku mas pracujących;
9. walka o zwycięskie wykonanie wielkich historycznych zadań naszego planu sześcioletniego.

Realizacja powyższych zadań oznacza realizację podstawowego prawa ekonomicznego socjalizmu, a mianowicie: „zapewnienie maksymalnego zaspokojenia stale rosnących materialnych i kulturalnych potrzeb całego społeczeństwa w drodze nieprzerwanego wzrostu i doskonalenia produkcji socjalistycznej na bazie najwyższej techniki“.¹⁾

Celem bowiem produkcji socjalistycznej jest nie zysk ale człowiek i jego potrzeby: „Zapewnienie maksymalnego zaspokojenia stale rosnących materialnych i kulturalnych potrzeb całego

¹⁾ J. W. Stalin — Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR. Wydanie „Książka i Wiedza“ str. 44

społeczeństwa jest celem produkcji socjalistycznej, nieprzerwany wzrost i doskonalenie produkcji socjalistycznej na bazie najwyższej techniki jest środkiem do osiągnięcia tego celu".²⁾

Aby jak najszybciej realizowane było w naszym kraju podstawowe prawo ekonomiczne socjalizmu konieczne jest zwiększenie naszych wysiłków w walce o wykonywanie naszych planów gospodarczych. I właśnie dzień 22 lipca, tak ważna data w naszym historycznym rozwoju, jest dniem mobilizacji mas pracujących do nowych zadań na drodze naszego marszu do socjalizmu.

Bardzo ważna rola w naszej gospodarce przypada systemowi finansowo-kredytowemu, którego działalność podporządkowana jest wymogom podstawowego prawa ekonomicznego socjalizmu. Do jednego z podstawowych ogniw tego systemu należy Narodowy Bank Polski, którego głównym zadaniem jest regulowanie gospodarki pieniężnej i kredytowej w kraju oraz kontrola poprzez pieniądź.

Podstawowymi czynnościami Narodowego Banku Polskiego, wynikającymi z tych głównych zadań jest opracowywanie i wykonywanie planów kredytowych i kasowych oraz kontrola przy pomocy pieniądza wszystkich przejawów życia gospodarczego.

Kontrola przy pomocy pieniądza (zwana kontrolą „złotówką“) obejmuje całą działalność gospodarczą i finansową przedsiębiorstw i instytucji. Głównym zadaniem tej kontroli jest zapewnienie bezwzględności wykonania planów gospodarczych i finansowych, wykonanie planów na odcinku obniżki kosztów materiałowych i osobowych oraz przestrzeganie reżimu oszczędności, a tym samym zwiększenie akumulacji socjalistycznej.

Kontrola finansowa czuwa nad wykorzystaniem środków zgodnie z planami oraz faktycznym przebiegiem procesów gospodarczych, czuwa nad terminowym i całkowitym regulowaniem zobowiązań wobec budżetu Państwa i instytucji kredytowych, czuwa nad terminowym dokonywaniem wzajemnych rozliczeń, czyli czuwa nad przestrzeganiem surowej dyscypliny finansowej.

Na przestrzeni dziewięciu lat swego istnienia Narodowy Bank Polski może się poszczycić olbrzymimi sukcesami. Nasz system kredytowy, który początkowo działał jeszcze nieprecyzyjnie został pogłębiony i rozszerzony. Stosowany obecnie system kredytowy jest już prawie w pełni systemem socjalistycznym, zbliżonym do systemu istniejącego w Związku Radzieckim, skąd czerpiemy bogate doświadczenia. Nasz kredyt odpowiada już wszystkim cechom kredytu socjalistycznego, a mianowicie celowości, planowości, terminowości, zwrotności oraz zabezpieczeniu.

Planowanie kredytowe zostało pogłębione i rozszerzone, ustalone zostały dokładne formy sprawozdawczości z realizacji planu kredytowego itd.

Tak samo wybitne osiągnięcia posiada Narodowy Bank Polski na odcinku planowania kasowego. Nastąpiło ściślejsze powiązanie planów kasowych z odpowiednimi planami gospodarczymi, została pogłębiona analiza ekonomiczna materiałów planowych i sprawozdawczych z planu kasowego. Plan kasowy został znacznie uoperatywniony w drodze wzmocnienia odpowiedzialności oddziałów Banku za wykonanie zadań w zakresie zmian obiegu pieniężnego, zostało wprowadzone limitowanie niektórych pozycji planu kasowego oraz nastąpiło ściślejsze powiązanie współpracy z jednostkami gospodarczymi poprzez komisje do spraw planowania kasowego.

Znaczne osiągnięcia Bank posiada także na odcinku kontroli, a zwłaszcza kontroli funduszu płac.

Osiągnięte dotychczas sukcesy powinny być dla wszystkich pracowników bankowych bodźcem do dalszego ulepszenia i usprawnienia pracy w drodze współzawodnictwa, racjonalizatorstwa oraz lepszej organizacji pracy.

W pracy naszej powinniśmy mieć stale na uwadze słowa tow. Malenkowa wypowiedziane na XIX Zjeździe KPZR: „Trzeba wyplenić wszelkie nadmierne rozchodowanie zasobów materiałowych i pieniężnych oraz rezerw pracy i systematycznie zapewniać wykonanie i przestrzeganie zadań w dziedzinie obniżki kosztów własnych produkcji.

Trzeba wzmocnić kontrolę przy pomocy pieniądza ze strony organów finansowych nad wykonywaniem planów gospodarczych i nad przestrzeganiem reżimu oszczędności“.

²⁾ J. W. Stalin — Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR. Wydanie „Książka i Wiedza“ — str. 85.

NARADA KREDYTOWA DYREKTORÓW ODDZIAŁÓW WOJEWÓDZKICH

W dniach 15 i 16 maja b.r. odbyła się w Centrali Banku w Warszawie narada kierowniczego aparatu kredytowego i planistycznego Centrali i oddziałów wojewódzkich, której przedmiotem było omówienie zadań, jakie w roku bieżącym stoją przed aparatem kredytowym Banku i przedyskutowanie związanych z tym zagadnień.

Niżej podajemy w streszczeniu przebieg narady w pierwszym dniu, w którym zostały poruszone główne wytyczne polityki kredytowej Banku.

Na wstępie wygłosił przemówienie Prezes Banku — ob. Dr W. Trąpczyński, który nakreślił główne kierunki metod kredytowania — zwrócił uwagę na szereg niedociągnięć w pracy kredytowej i postawił poruszone problemy, jako podstawowy przedmiot narady.

Na pierwszym miejscu Prezes omówił zagadnienie instrukcji kredytowej. Podkreślił, że po wielu próbach mamy obecnie obowiązujący już ponad dwa lata system kredytowy, oparty na wzorach radzieckich i dostosowany do obecnego etapu rozwojowego naszej gospodarki. W tym sensie należy system nasz uważać za ustabilizowany i trwały, co jednak nie oznacza, żeby instrukcja kredytowa była dosłownie niezmienna, żeby nie można było dokonywać w niej zmian wnoszących korektę niektórych przepisów nieścisłe sformułowanych, niejasnych, czy też już nieaktualnych wobec rozwoju naszego systemu gospodarczego. Mimo to, instrukcja jako całość, jako system nie ulega zmianie i obowiązuje w całej swej rozciągłości. To wymaga znacznego pogłębienia naszej wiedzy o przepisach instrukcji na wszystkich szczeblach aparatu kredytowego Banku. Obecna znajomość instrukcji, a zwłaszcza umiejętność operowania jej zasadami jest jeszcze ciągle słaba. Trzeba ją stanowczo sobie w pełni przyswoić, rozszerzyć zakres wiadomości o systemie finansowym, zdobyć umiejętność praktycznego stosowania przepisów oraz szukać sposobów rozwiązania nasuwających się zagadnień w zależności od potrzeb życia gospodarczego na poszczególnych terenach.

Następnie Prezes Banku wyjaśnił znaczenie zmian, które w b.r. zostały dokonane w niektórych przepisach instrukcji, podkreślając dobitnie, że nie odbiegają one od ducha i myśli przewodnich instrukcji, lecz głównym ich celem jest wzmoczenie dyscypliny finansowej oraz wprowadzenie pewnych usprawnień i uproszczeń sprawozdawczości kredytowej.

Rok bieżący rozpoczyna etap definitywnej likwidacji kredytu na fundusz płac. Wzbogacenie zasad i środków finansowania oraz stała poprawa sytuacji przedsiębiorstw stwarza obecnie warunki do znacznego zaostrzenia dyscypliny na odcinku kredytowania funduszu płac. Trzeba sobie zdawać sprawę z tego, że jest to zagadnienie nie łatwe i nie proste, lecz jego doniosłość dla dyscypliny finansowej nakazuje nam

zaostrzyć rygory na tym odcinku, żeby w możliwie krótkim okresie czasu osiągnąć swój cel. Główne zadania stoją tutaj przed oddziałami wojewódzkimi. Muszą one umiejętnie, bez większych wstrząsów, lecz konsekwentnie realizować rozpoczęty etap uporządkowania stosunków finansowych na odcinku funduszu płac.

Jeszcze jednym wyrazem porządkowania tego odcinka jest wprowadzenie rezerwy środków płatniczych przedsiębiorstw w postaci pozostawiania im do dyspozycji pewnego procentu dziennych wpływów na pokrywanie gospodarczo uzasadnionych wydatków zrównanych z funduszem płac. Rezerwa ta ma na celu tak samo zastąpienie kredytu na wypłaty zrównane z funduszem płac, a w niedalekiej przyszłości jego zupełną likwidację i w ogóle odcięcie od funduszu płac tej grupy wypłat która jest bezpośrednio związana z działalnością gospodarczą przedsiębiorstw. Kredytowanie tych wydatków traktowaliśmy jako nagłą pomoc dla przedsiębiorstw w przypadkach nie cierpiących zwłoki, jako małe ustępstwo, jeżeli chodzi o zasady systemu. Powstało jednak tą drogą duże ustępstwo, gdyż kredyt ten stał się kanałem przez który również przeciekały te wydatki, które nie powinny być kredytowane. Dlatego też trzeba skończyć z tym rodzajem kredytowania i przejść na system stosowany w Związku Radzieckim — operowania rezerwą płatniczą.

W dalszym ciągu swego przemówienia Prezes Banku zanalizował jeden z najżywoźniejszych problemów, którym są zatory w obrotach płatniczych między przedsiębiorstwami. Przypomniał przede wszystkim zeszłoroczną konferencję poświęconą temu zagadnieniu i podkreślił, że nie zostały w pełni wykorzystane wszystkie środki do rozładowania zaległości płatniczych, będące w dyspozycji aparatu bankowego. Zarzut ten dotyczy zarówno odcinka kredytowania, jak i stosowania form rozliczeń.

Formalnie rzecz biorąc wskaźniki przeterminowanych płatności nie uległy pogorszeniu, mimo że pierwszy kwartał tego roku należał do okresów bardzo trudnych, jednak trzeba zaznaczyć, że od czasu osiągnięcia w zeszłym roku poważnych wyników w walce z zatorami, nie wiele więcej zostało zrobione i aparat nasz nie wykorzystał wszystkich możliwości w kierunku zdecydowanego, trwałego usprawnienia rozliczeń.

Prezes powołuje się przy tym na przykład Związku Radzieckiego, w którym tylko 35% rozliczeń dokonywa się w drodze inkasa, pozostałe natomiast rozliczenia przeprowadzane są za pośrednictwem szeregu innych form rozrachunku, przeważnie przez różnego rodzaju stałe kompensaty. U nas jedynie oddziały w Łodzi i Stalinogrodzie mogą wykazać się poważnymi sukcesami na tym odcinku, w pozostałych oddziałach ciągle nie widać większych wysiłków w tym kierunku. Odrzuca się nieraz z góry możliwości kompensat

bez zadania sobie trudu przeprowadzenia dokładniejszych badań.

Tak samo trzeba zwrócić uwagę na zbyt małe osiągnięcia oddziałów, jeżeli chodzi o podniesienie prawidłowości kredytowania. System kredytowy spełni swój cel tylko wówczas, jeżeli od strony swych założeń i organizacji będzie dostosowany do potrzeb życia gospodarczego i jeżeli będzie rozsądnie i umiejętnie realizowany. W naszej praktyce dość jeszcze często spotykamy się z objawami przekredytowania, albo odwrotnie — niedostatecznego kredytowania przedsiębiorstw. W pierwszym z tych przypadków mamy do czynienia z widocznym naruszeniem dyscypliny finansowej, pociągającym za sobą ujemne skutki ekonomiczne, w drugim — konsekwencje gospodarcze też są bardzo poważne i właśnie do jednej z nich należą zatory w obrotach płatniczych. Niewątpliwie winą leży często po stronie przedsiębiorstw, które nie wykazują dostatecznej inicjatywy do właściwego wykorzystywania kredytu, ale i nasz aparat nie jest tu bez winy, często zaniedbuje swe obowiązki, dotyczące ustalania zabezpieczenia kredytu, mało oddziałuje na przedsiębiorstwa i mało je dopinguje do dokładnego poznania systemu kredytowego i jego wykorzystywania dla swych potrzeb. Pod tym względem Bank nasz ma dobrą tradycję, którą powinniśmy starać się utrzymać, a do tego mamy teraz szerokie możliwości. Te wszystkie zagadnienia powinniśmy już mieć poza sobą, gdyż przed Bankiem stoi szereg bardzo ważnych zadań na odcinku walki z pierwotnymi przyczynami zatorów płatniczych. Tutaj nasza aktywność była zupełnie nie wystarczająca. Żeby sprawę tę zdecydowanie posunąć naprzód musimy poruszone zadania postawić jako czołowe w działalności oddziałów. Musimy poświęcić szczególną uwagę i skierować wszystkie wysiłki na prawidłowe ustawienie kredytów i na ostateczną likwidację zarówno przekredytowania jak i niedokredytowania przedsiębiorstw.

Następna sprawa, którą poruszył Prezes Banku — to zagadnienie kontroli bankowej. Odnosi się wrażenie — powiedział — że w Banku często traktuje się kredytowanie i kontrolę jako oddzielne działy czynności, że nie ma między nimi ścisłego powiązania. Tymczasem nie możemy nigdy o tym zapominać, że głównym celem kontroli bankowej nie jest nic innego, jak stałe i wnikliwe badanie celowości udzielonego kredytu, jego powiązania z zabezpieczeniem, sprawdzanie terminowości spłaty itp.

Bank nasz jest w pierwszym rzędzie instytucją kredytu krótkoterminowego i dlatego jego naczelnym zadaniem jest prawidłowe kredytowanie i kontrolowanie przedsiębiorstw. Ale zagadnienie dobrego kredytowania i kontrolowania, to nie jest zagadnienie kontrolowania obok kredytu. Kontrolować musimy przedsiębiorstwa tym szerokim systemem, który jest po to podany w naszej instrukcji, żeby zapewnić prawidłowość kredytowania. Cele tak rozumianej kontroli osiąga się głównie przez dokładne sprawdzanie zabezpieczenia kredytu, lecz tutaj trzeba podkreślić, że dobra kontrola zabezpieczenia — to nie tylko ustalanie bilansowego stanu wartości kredytowanych, lecz także badanie stanu towarowego, określanie jego zbywalności — to jednym słowem kontrola gospodarki materiałowej przedsiębiorstwa i gospodarki zbytu.

Nie oznacza to, że należy odrzucić inne metody kontroli podane w instrukcji, trzeba tylko pamiętać, żeby każda kontrola była przeprowadzana pod kątem widzenia dobrego kredytowania. Wszystkie metody kontroli przewidziane w naszej Instrukcji są potrzebne i muszą się koncentrować w jednym kierunku: zapewnienia prawidłowości dobrego kredytowania.

Poruszony również został problem planowania kredytowego, przy czym Prezes podkreślił konieczność ściślejszego niż dotąd powiązania planu kredytowego z planem kasowym — mimo że na tym odcinku zanotować można poważny postęp. Następnie zwrócił uwagę na niedostateczną operatywność i elastyczność przy gospodarowaniu limitami kredytowymi, szczególnie limitami oddziałowymi. Daje się zauważyć zbyt formalistyczne traktowanie zmian limitów. Wnioski w tych sprawach przesyłane są zbyt mechanicznie, bez przeprowadzania z reguły analizy potrzeb przedsiębiorstw i bez uzasadnienia. Jeżeli nasz kredyt ma być naprawdę elastycznym narzędziem, to — przy zachowaniu w pełni dyscypliny planowania, od której w żadnym wypadku nie wolno odstępować — trzeba podnieść znacznie aktywność wszystkich komórek aparatu kredytowego na odcinku manewrowania limitami. Tutaj trzeba jeszcze podkreślić, że za jedną z najważniejszych spraw należy uważać konieczność zaostrzenia kontroli wykorzystywania limitów. Limit powinien być dostosowany do potrzeb przedsiębiorstwa, do wartości zabezpieczenia, lecz trzeba zawsze o tym pamiętać, że limit nie może być przekroczony. W przypadku jednak, gdy limit nie zezwala na kredytowanie w ramach zabezpieczenia, należy bezwzględnie przeprowadzić zmianę limitu w trybie przewidzianym w instrukcji.

W końcowych ustępach swego przemówienia Prezes Banku omówił szeroko aktualne zagadnienia w kredytowaniu handlu, jakie się wyłoniły po wprowadzeniu w życie uchwały z 3 stycznia b.r. Charakterystyczną jej cechą jest zmiana proporcji gospodarczych, poważna zmiana dróg popytu konsumenta, co powoduje zaleganie w magazynach niektórych artykułów oraz szybsze upływanie innych.

Do tych zmian musi się dostosować nasza polityka kredytowa, która powinna się cechować dużą elastycznością, z uwagi na zmienione warunki popytu. Trzeba tutaj umiejętnie rozróżniać przyczyny różnych zahamowań i w uzasadnionych przypadkach swobodnie podchodzić do zagadnień kredytowania. Obowiązuje przy tym zawsze jednak zasada, że nie wolno kredytować towarów bezwartościowych lub małowartościowych. Trzeba przy tym bardzo dokładnie powiązać się z komórkami planu kasowego, trzeba być w kontakcie z organami handlu wewnętrznego oraz dokładnie obserwować i analizować potrzeby rynku.

Aparat handlu wewnętrznego musi rozwijać wszystkie swoje środki aby wykonać plan utargu. Mielśmy możliwość zaobserwować już podczas bieżącego roku duże osiągnięcia tego aparatu i przejawy dobrego systemu pracy. Naszym obowiązkiem jest włączyć się do tej akcji, mobilizować wysiłki handlu, pomagać mu i bacznie przestrzegać, żeby przez formalne podchodzenie do tych zagadnień nie zrobić szkód gospodarczych.

Po przedstawieniu wyżej ujętych aktualnych zadań aparatu kredytowego, Prezes Banku podkreślił na

końcu konieczność doceniania przez oddziały wagi zagadnień kredytowych i zwrócił uwagę, że w praktyce nie jest często przestrzegana zasada stawiania działalności kredytowej na pierwszym miejscu czynności bankowych. Dlatego do obowiązków oddziałów wojewódzkich należy roztoczenie kontroli nad tymi sprawami na terenie całego województwa, a szczególnie szkolenie kierowników oddziałów i właściwe obsadzanie stanowisk kierowniczych. Jest zupełnie niedopuszczalne, żeby kierownikiem oddziału mógł zostać pracownik nie znający systemu kredytowego i czynności kredytowych. Poprzez kredyt prowadzimy ważny odcinek polityki gospodarczej, dlatego musi on spoczywać w ręku człowieka odpowiedzialnego.

Po przemówieniu Prezesa Banku została przeprowadzona szeroka dyskusja, w której poruszono szereg szczegółowych spraw z zakresu kredytowania, wystąpiono z nowymi wnioskami, z zapytaniami i wątpliwościami oraz udzielono na nie wyjaśnień.

Ob. naczelnik Karczmarski (Wydział Instrukcji), nawiązując do referatu Prezesa Banku zaznaczył, że instrukcja kredytowa nie ulegnie zmianie poza przeprowadzonym w b.r. usprawnieniem, uzupełnieniem i uproszczeniem niektórych przepisów.

Następnie naczelnik Karczmarski dał przykłady dobrej i złej pracy oddziałów w zakresie wykonywania przepisów kredytowych oraz szeroko scharakteryzował zadania jakie stanęły w b.r. przed aparatem kredytowym i jakie prace w związku z tym zostały i zostaną dokonane.

W związku ze zjawiskami, które wystąpiły po wprowadzeniu w życie uchwały z dnia 3 stycznia br., nastąpiła konieczność ustalenia niektórych przejściowych zasad kredytowania oraz świadomie pozostawiono przedsiębiorstwom pewne luzy finansowe, zwłaszcza w handlu i spółdzielczości. Zmiany w układzie stosunków finansowych, jakie w związku z tym wystąpiły, zmusiły również Bank do przesunięcia terminów sporządzenia planu kredytowego i posługiwania się prowizorium na odcinku limitów kredytowych.

Uwzględniając potrzeby życia gospodarczego, Bank zastosował dużą elastyczność w swej działalności kredytowej, z drugiej jednak strony, realizując konsekwentnie swój plan rozwoju systemu kredytowego, przeprowadził w okresie tego roku znaczne usprawnienia w systemie kredytowym, jak np. ograniczenie stosowania kredytu na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane, wprowadzenie nowych zasad kredytowania pionu spółdzielczego C.R.S. „Samopomoc Chłopska” oraz dokonał szeregu zmian w przepisach instrukcji o charakterze porządkowym. W najbliższym czasie przewidziane są dalsze usprawnienia zasad naszego systemu kredytowego np. przez wprowadzenie w szerokim zakresie kredytu na obrót w handlu, przez ustalenie zasad kredytowania towarów wysyłanych oraz zasad eliminowania spod kredytowania dodatków różnic budżetowych itp.

Okres obecny można scharakteryzować jako okres bezwzględnej dyscypliny kredytowej, której drogi realizacji prowadzą poprzez:

- a) ściśle stosowanie obowiązujących zasad w zakresie udzielania, wykorzystywania, spłaty i kontroli zabezpieczenia kredytów oraz pogłębienie i udoskonalenie metod pracy,

- b) jak najszybsze przyswojenie sobie i wprowadzenie w życie przepisów instrukcji o kredytowaniu handlu według obrotu,
- c) pogłębienie czynności analitycznych w ramach następnej kontroli stanu finansowego — po przez analizę sprawozdawczości finansowej i inspekcje.

Ob. naczelnik Dmochowski (O/W Poznań) poruszył zagadnienie kryteriów kwalifikowania zapasów ponadnormatywnych. Nasuwa się tutaj konieczność sprecyzowania pojęcia zapasów ponadnormatywnych „innych” podlegających kredytowaniu i planu ich rozładowania. W dotychczasowej pracy oddziałów nieprawidłowości występujące na tym odcinku są spowodowane głównie brakiem zasad rzeczowego kwalifikowania zapasów.

Ob. dyrektor Kisiel (Departament Kredytów Handlu i Usług) omówił szeroko zagadnienie pierwotnych przyczyn zatorów w rozliczeniach między przedsiębiorstwami i sprecyzował zadania aparatu bankowego na tym odcinku.

Podkreślił przede wszystkim znaczenie właściwej analizy ekonomicznej działalności przedsiębiorstw poprzez badanie bilansów i innych materiałów sprawozdawczych, następnie konieczności stałego kontaktu z przedsiębiorstwami, ich jednostkami nadrzędnymi i organami Partii oraz rad narodowych (urządzenie narad gospodarczych).

Następnie zwrócił uwagę na konieczność właściwego stosowania sankcji bankowych, w pierwszym rzędzie sankcji kredytowych oraz na ściśle przestrzeganie przepisów instrukcji dotyczących:

- a) analizy bieżącego stanu należności zobowiązań,
- b) stosowania zasady bezpośredniej regulacji przeterminowanych żądań zapłaty w ciężar rachunku kredytowego w granicach wolnego zabezpieczenia nieopłaconego,
- c) prawidłowego wykorzystywania limitów oddziałowych kredytu na nadzwyczajne potrzeby,
- d) wykorzystywania kredytu na wstępne finansowanie inwestycji,
- e) właściwego kredytowania na odcinku handlu w związku z uchwałą z 3 stycznia b.r.

Ob. naczelnik Kobak (O/W Wrocław) podkreślił konieczność ustalenia dokładnych zasad udzielania kredytu na nadzwyczajne potrzeby na podstawie planów rozładowania oraz potrzebę ściślejszej współpracy oddziału z przedsiębiorstwem w sprawach dotyczących analizy zapasów kredytowanych i właściwego planu ich rozładowania, a wreszcie konieczność ustalenia zasad i trybu repartycji limitów oddziałowych. Również do pilnych spraw należy przeszkolenie pracowników kredytowych w księgowości, a szczególnie w zasadach nowych ramowych planów kont.

Ob. dyrektor Gładysz (Departament Kredytów Handlu i Usług) omówił dokładnie zadania Banku na odcinku kredytowania i kontroli handlu, wynikające z narodowego planu gospodarczego oraz przebieg zjawisk, jakie wystąpiły w pierwszym kwartale b.r. Wiążąc zadania te z zadaniami stojącymi przed aparatem dystrybucyjnym, dyrektor Gładysz zwrócił uwagę na szczególne znaczenie następujących zagadnień:

- a) rozpoznanie i właściwe kwalifikowanie przedmiotów kredytowania oraz kontrola zapasów towarowych,
- b) wybór właściwych środków oddziaływania na aparat dystrybucyjny przy rozdziale masy towarowej w kierunku likwidacji odchylen od prawidłowego spływu masy i planowego kształtowania się zapasów,
- c) stosowanie odpowiedniej polityki przy kredytowaniu grup towarowych w których nastąpiło zwolnienie rotacji w związku z uchwałą z 3 stycznia br.,
- d) wpływanie na koordynację planów produkcji z planami zbytu poprzez eliminowanie spod kredytowania towarów trudno-zbywalnych, pochodzących z produkcji nie uzgodnionej z odbiorcami,
- e) stosowanie większych rygorów w stosunku do przedsiębiorstw, które nie podejmują walki z narzucaniem im towarów zbędnych,
- f) mobilizujące oddziaływanie na przedsiębiorstwa, nie wykorzystujące wolnych zabezpieczeń kredytów oraz współpraca na tym odcinku z komitetami wojewódzkimi P.Z.P.R.

Ob. naczelnik Szajowski (O/W Szczecin) rozwinął jeszcze poruszony już niejednokrotnie temat kredytu na nadzwyczajne potrzeby, podkreślając trudności, jakie się nasuwają w związku z planami rozładowania. Zdarza się niekiedy, zwłaszcza przy dużym asortymencie materiałów podstawowych, że na ten sam zapas oddziały udzielają kilka razy kredytu. Żeby temu zapobiec naczelnik Szajowski proponuje rozbudowę planu rozładowania i załączanie przez przedsiębiorstwo szczegółowego wykazu kredytowanych zapasów, w celu porównywania oświadczeń z planem rozładowania.

Również potwierdza poruszone trudności na jakie trafiają pracownicy nie znający dokładnie zasad ramowego planu kont i zwraca uwagę na brak materiałów szkoleniowych.

Ob. dyrektor Tyrkalski (O/W Gdańsk) poruszył znaczenie odpowiedniego przygotowania i kwalifikacji pracowników kredytowych, podkreślając, że droga do przetworzenia Narodowego Banku Polskiego w bank w pełni socjalistyczny wiedzie przede wszystkim poprzez wychowanie socjalistycznego pracownika. Od takiego pracownika należy wymagać pogłębienia wiedzy ekonomicznej oraz dokładnej znajomości przepisów kredytowych, a następnie przyswojenia sobie właściwego stylu pracy polegającego na zbliżeniu się do przedsiębiorstwa i na współpracy z czynnikami partyjnymi oraz dokładnym przestrzeganiu przepisów instrukcji i prawidłowym kontrolowaniu przedsiębiorstw poprzez kredyt.

Ob. naczelnik Zarębski (O/W Wrocław) stwierdza, że zarządzenia ograniczające kredyt na fundusz płac nie zawierają żadnych wytycznych, którymi winny się kierować oddziały wojewódzkie przy wydawaniu decyzji co do udzielania tego kredytu. Zwraca przy tym uwagę, że wobec istnienia automatyzmu dostaw trudno odmówić przedsiębiorstwu dostarczenia potrzebnych środków finansowych w formie kredytu na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane w przypadku braku środków na rachunku rozliczeniowym. Do dyskusji nad kredytowaniem zapasów

„innych“ naczelnik Zarębski wnosi propozycję wyłączenia z reguły spod kredytowania starych zapasów, głównie poniemieckich, które są już kredytowane od 2—3 lat — po uprzednim zmobilizowaniu do tego przedsiębiorstw i ich jednostek nadrzędnych.

Ob. dyrektor Dobrowolski (Departament Kredytów Przemysłu) uzupełnił wypowiedzi dyskusji na temat zatorów w rozliczeniach pomiędzy przedsiębiorstwami omówieniem znaczenia stałych kompensat jako skutecznego środka skrócenia cyklu rozliczeniowego i usuwania wtórnych przyczyn zaległości płatniczych. Dobre rezultaty takich akcji potwierdziły doświadczenia oddziałów wojewódzkich w Łodzi, Poznaniu i Stalinogrodzie. Oddziały te zastosowały dość szeroko kompensaty dwustronne oraz wielostronne.

Te formy rozliczeń, do których upoważnia Bank uchwałą Nr 877, stosowane stale i umiejętnie, muszą być stanowczo rozpowszechnione we wszystkich województwach, co w połączeniu z periodycznymi akcjami wyrównawczymi prowadzi do uruchomienia Biura Wzajemnych Rozliczeń.

W walce o usprawnienie rozliczeń należy również stosować szereg innych dostępnych aparatów bankowemu środkom, jak:

- a) współpraca z Bankiem Inwestycyjnym i kontrola wypłacalności przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego,
- b) współpraca między-oddziałowa z równoczesnym zaniechaniem stosowania z reguły monitów wysyłanych przez oddział dostawcy do oddziału płatnika. Monitowanie powinno być stosowane tylko w tych przypadkach, gdy niewypłacalność odbiorcy świadczy o złej pracy oddziału kredytującego odbiorcę, np. przy kredycie płatniczym na skup,
- c) pełniejsze stosowanie zasady bezpośredniej regulacji przeterminowanych żądań zapłaty w ciężar wolnej marży kredytu w granicach wolnego zabezpieczenia z pominięciem rachunku rozliczeniowego.

Ob. dyrektor Kropiwnicki (O/W Stalinogród) potwierdził skuteczność kompensat dwustronnych i wielostronnych i wskazał jako przykład, że kompensaty takie spowodowały w jednej tylko branży obniżenie stanów przeterminowanych zobowiązań w skali województwa o 7,5%.

Poza tym dyrektor Kropiwnicki zaleca organizowanie konferencji z przedsiębiorstwami i jednostkami kontrolowanymi w celu wyjaśniania przyczyn istniejących zatorów płatniczych i ustalania środków ich likwidacji.

Ob. naczelnik Śmierzyński (O/W Rzeszów) poruszył trudności jakie występują w kontroli bankowej wobec nieporządku w sprawozdawczości przedsiębiorstw. Ciągłe jeszcze są niedotrzymywane terminy sprawozdawczości, przy czym powodem tego jest również niedostarczanie na czas druków sprawozdawczości przez G.U.S.

Przy kontroli zabezpieczenia kredytów na podstawie składanych oświadczeń, oddziały napotykają na duże trudności przy kwalifikowaniu zapasów na celowe i inne, z powodu podawania błędnych materiałów przez przedsiębiorstwa w oświadczeniach o stanie zapasów.

Ob. dyrektor Baranowski (O/W Wrocław) przedstawia również szereg trudności, jakie występują w pracy kredytowej.

Jeżeli chodzi o kwalifikacje kredytowe kierowników oddziałów, to zagadnienie sprowadza się do oddziałów IV i V kategorii, kierownicy większych oddziałów na ogół przestawili się już na sprawy kredytowe, wobec odciążenia ich od manipulacji.

Głównym problemem polityki kredytowej oddziałów jest operowanie kredytem na nadzwyczajne potrzeby. Występują tu ciągle jeszcze trudności przy rozpoznawaniu charakteru zapasów, a szczególnie zapasów towarowych pod względem ich zbywalności. Prowadzenie właściwej polityki kredytowej byłoby ułatwione, gdyby istniała ściślejsza współpraca w oddziałach pomiędzy komórkami kredytowymi i planowania obiegu pieniężnego oraz gdyby pracownicy tych ostatnich komórek znali zagadnienia kredytowe. Jeżeli chodzi o wzmożenie inspekcji kredytowych, to poważną przeszkodą jest tu nieznajomość przez pracowników ramowego planu kont. Zagadnienie przeszkolenia pracowników w księgowości nie zostało rozwiązane w województwie wrocławskim, a zapewne i w innych województwach, dlatego pokierowaniem tą sprawą powinna zająć się Centrala Banku.

Ob. naczelnik Szyrocki (O/W Stalinogród) poruszył szereg czołowych zagadnień kredytowych, precyzując główne z nich następująco:

Polityka kredytowa Banku musi być, siłą rzeczy, elastyczna i dostosowana do częstych zmian życia gospodarczego — z drugiej jednak strony nie można stworzyć tutaj pewnej dowolności postępowania ze strony pracowników. Polityka ta powinna spoczywać w ręku oddziałów wojewódzkich, które muszą posługiwać się całym systemem podanym w naszej instrukcji, a w szczególności takim zespołem środków jak:

- a) inspekcje w oddziałach, które mają służyć do korekty decyzji oddziałowych oraz do instruowania oddziałów w kierunku wydawania słusznych decyzji,
- b) odprawy dla uzgadniania wytycznych polityki kredytowej,

- c) ewidencje analityczne danych liczbowych — jako sprawdzian realizowania polityki kredytowej.

Do głównych środków kontroli przedsiębiorstw należy zaliczyć kontrolę zabezpieczenia udzielonych kredytów. Powinna ona obejmować weryfikację zapasów w magazynie, rozeznanie asortymentów, stwierdzenie wskaźnika rotacji zapasów magazynowych i ich przeznaczenia oraz ocenę jakości produkcji.

Podział inspekcji na obligatoryjne i fakultatywne należy uznać za sztuczny, gdyż z punktu widzenia kontroli bankowej obie formy inspekcji są potrzebne, wzajemnie się zazębiają i uzupełniają.

Na zakończenie pierwszego dnia narady Prezes Banku podsumował wyniki dyskusji oraz w następujący sposób scharakteryzował pracę aparatu kredytowego i jego zadania:

1. Pracownicy pionu kredytowego wykazują jeszcze niedostateczną znajomość przepisów instrukcyjnych.

2. Jeżeli chodzi o zagadnienie rozliczeń, to aparat bankowy znajduje się na przełomowej drodze do wprowadzenia szeregu nowych form rozliczeń.

3. Praktyka ostatnich miesięcy potwierdziła konieczność likwidacji kredytu na fundusz płac, który staje się zbędny w warunkach, gdy przedsiębiorstwo dostatecznie pilnuje swych spraw finansowych, czego dowodem jest system stosowany w Związku Radzieckim.

4. Należy skończyć zupełnie z łatwym kredytowaniem, co osłabia aktywność przedsiębiorstw, a przeciwnie — trzeba je mobilizować poprzez właściwie funkcjonujący kredyt do sprawnego kierowania sprawami finansowymi.

5. Aparat kredytowy musi pogłębić znajomość ekonomiczną przedsiębiorstwa oraz bardziej wnikliwie przeprowadzać kontrolę zabezpieczenia kredytu, a inspekcje w przedsiębiorstwach powinny być przeprowadzane przede wszystkim pod tym kątem widzenia.

6. Aparat bankowy musi wyszkolić swój aktyw kredytowy oraz umocnić i podnieść wiedzę ekonomiczną kadr kredytowych.

Mieczysław Kucharski

EKONOMICZNE PODSTAWY PLANOWANIA KREDYTOWEGO I KASOWEGO

Część II

PODSTAWOWE BILANSE FINANSOWE

Operacje finansowe należą do tych zjawisk ekonomicznych, które nasuwają zapewne najwięcej wątpliwości i niejasności nawet dla wielu zaawansowanych już ekonomistów i praktyków gospodarczych, którzy nie zetknęli się dość blisko z problematyką i złożonością zjawisk gospodarki finansowej. O ile przeto takie procesy gospodarcze jak ilość i jakość produkcji towarowej, budowa fabryk, domów mieszkalnych, urządzeń komunikacyjnych itp., są łatwo przyswajalne z punktu widzenia zrozumienia ich roli i znaczenia dla rozbudowy gospo-

darczej kraju oraz wzrostu dobrobytu ludności, o tyle treść poszczególnych operacji finansowych oraz takie pojęcia jak, akumulacja finansowa, czasowo wolne środki pieniężne gromadzone przez aparat bankowy itp. — są źródłem niekiedy wielu nieporozumień co do samej istoty tych pojęć jak również związku poszczególnych operacji finansowych z materialnymi procesami gospodarczymi.

Mając to na uwadze będziemy starali się nie tylko przedstawić istotę podstawowych bilansów finansowych w gospodarce socjalistycznej i ich wzajemne powiązania, ale również nie spuszczając z oczu ekonomicznego tła operacji finansowych, występu-

jącego w postaci materialnych procesów produkcji i podziału produktu społecznego.

W tym celu rozważania nasze zaczniemy od przedstawienia procesu produkcji w przedsiębiorstwach, której rezultatem jest powstanie nowych dóbr i usług materialnych. Jednocześnie przyjmując jakiś określony poziom cen i płac — skonstruujemy dochody i wydatki pieniężne przedsiębiorstw powstające w procesie produkcji i sprzedaży wytworzonych produktów.

Następnie zaś, na bazie produktu globalnego wytworzonego przez przedsiębiorstwa, zestawimy dochody i wydatki pieniężne centralnych ogniw systemu finansowego (budżet, banki) oraz dochody i wydatki pieniężne ludności — powstające w wyniku pierwotnego i wtórnego podziału dochodu narodowego.

Przyjmujemy przy tym szereg uproszczonych założeń w stosunku do rzeczywistej struktury gospodarki narodowej i instytucji systemu finansowego. Tak więc po pierwsze pomijamy istnienie gospodarki drobnotowarowej i kapitalistycznej zakładając istnienie wyłącznie sektora socjalistycznego. Nie wprowadzamy do naszego przykładu przedsiębiorstw lub instytucji wytwarzających usługi niematerialne (teatry, adwokatura itp.) dzięki czemu zmniejszamy ilość ogniw wtórnego podziału dochodu narodowego. Następnie pomijamy zagadnienie funduszu amortyzacyjnego odpowiadającego zużyciu majątku trwałego w danym okresie. Przyjmujemy wreszcie, że inwestycje są wyłącznie bezpośrednio finansowane przez budżet Państwa, że budżet Państwa obejmuje bezpośrednio działalność ubezpieczeń społecznych oraz że bank centralny kredytuje wszystkie przedsiębiorstwa a więc również przedsiębiorstwa wykonawstwa inwestycyjnego. W ten sposób eliminujemy z naszych rozwiązań odrębny system ubezpieczeń oraz system banków specjalnych. Uzyskamy przez to znaczne uproszczenia w przykładzie podstawowych bilansów finansowych — nie naruszające jednak zasadniczych związków między operacjami finansowymi a realnymi procesami podziału dochodu narodowego.

Przystąpimy teraz do kolejnego rozpatrywania wymienionych bilansów finansowych, zaczynając od przedsiębiorstw.

Przypuśćmy, że w danym gospodarstwie narodowym mamy do czynienia z czterema grupami przedsiębiorstw (A, B, C, D). Przedsiębiorstwa A wytwarzają surowce i inne materiały potrzebne do produkcji dla przedsiębiorstw grupy B i C. Przedsiębiorstwa grupy B wytwarzają dobra inwestycyjne, zaś przedsiębiorstwa grupy C wytwarzają środki spożycia. Przedsiębiorstwa grupy D są przedsiębiorstwami handlowymi, które przejmują całą produkcję od przedsiębiorstw grupy C i zajmują się jej sprzedażą zarówno ludności jak i jednostkom gospodarki społecznej. Przedsiębiorstwa grupy B i C zużywają do produkcji zarówno siłę roboczą jak i pracę uprzedmiotowioną w postaci materiałów nabywanych od przedsiębiorstw grupy A. Te ostatnie natomiast produkują wyłącznie przy pomocy pracy żywej. Takie założenie jest oczywiście sztuczne, ale umożliwia nam ono przecięcie gdzieś łańcucha wzajemnych związków między przedsiębiorstwami i dla naszych celów jest dopuszczalne.

W wyniku tych i szeregu innych założeń, o których będziemy jeszcze mówić, otrzymujemy nastę-

pujące zestawienie dochodów i wydatków przedsiębiorstw:

PRZEDSIĘBIORSTWA (Zestawienie dochodów i wydatków)

	A	B	C	D	Razem
W y d a t k i					
I. Koszty produkcji					
1. praca żywa	460	400	800	—	1.660
2. praca uprzedmiotowiona	—	200	200	—	400
3. r a z e m	460	600	1000	—	2.060
4. świadczenia socjalne	—	—	200	—	200
5. ogółem koszty produkcji	460	600	1200	—	2.260
II. Inne wydatki					
6. wzrost zapasów surowców	—	20	40	—	60
7. zakup towarów	—	—	—	2.000	2.000
III. Przelew akumulacji do budżetu Państwa					
8. podatek obrotowy	—	—	600	—	600
9. wpłaty z zysku	—	—	190	—	190
IV. Ogółem Wydatki	<u>460</u>	<u>620</u>	<u>2030</u>	<u>2.000</u>	<u>5.110</u>
D o c h o d y					
V. Wpływy ze sprzedaży					
10. przedsiębiorstwom	460	—	2000	—	2.460
11. budżetowi Państwa	—	600	—	150	750
12. ludności	—	—	—	1800	1.800
13. r a z e m	460	600	2.000	1950	5 010
VI. Inne dochody					
14. kredyty na zapasy	—	20	30	50	100
VII. Ogółem dochody	<u>460</u>	<u>620</u>	<u>2.030</u>	<u>2.000</u>	<u>5.110</u>

Należy teraz wyjaśnić dalsze założenia. Przyjmujemy mianowicie, że przedsiębiorstwa zaliczone do grupy A i B nie ponoszą żadnych innych kosztów poza kosztami robocizny (praca żywa) i zużyciem surowców (praca uprzedmiotowiona); że sprzedają swoją produkcję po koszcie wytworzenia, a więc nie realizują ani zysków ani też nie ponoszą strat. Takie założenie pozwoli nam lepiej śledzić przenoszenie pracy żywej dokonanej w przedsiębiorstwach A i skryzalizowanej w wartości surowców produkowanych przez te przedsiębiorstwa — na wartość produktów wytwarzanych w przedsiębiorstwach B i C. Dlatego przyjęliśmy, że cała akumulacja przypada na przedsiębiorstwa C oraz że tylko te przedsiębiorstwa opłacają składki na rzecz ubezpieczeń.

Wyjaśnijmy teraz dochody i wydatki każdej z omawianych grup przedsiębiorstw:

Przedsiębiorstwa grupy A sprzedają całą swoją produkcję po koszcie wytworzenia i nie gromadzą żadnych zapasów. Produkcja tej grupy przedsiębiorstw zostaje nabyta:

przez przedsiębiorstwa grupy B	—	220
przez przedsiębiorstwa grupy C	—	240
		<u>460</u>

Przedsiębiorstwa grupy B ponoszą koszty robocizny 400 oraz zużywają surowce nabyte od przedsiębiorstw A na kwotę 200. Pozostałą część nabytych surowców w kwocie 20 przeznaczają na zwiększenie zapasów.

Łącznie wydatki tych przedsiębiorstw wyniosą:

płace	400
zakup surowców, w tym:	
przeznaczonych do zużycia	200
przeznaczonych na powiększenie zapasów	20
	<u>220</u>
	620

Ponieważ założyliśmy, że przedsiębiorstwa grupy B produkują wyłącznie dobra inwestycyjne oraz że jedynym źródłem finansowania inwestycji jest budżet Państwa, przeto cały utarg tych przedsiębiorstw figuruje pod poz. 11 naszego zestawienia jako wpływ ze sprzedaży budżetowi Państwa.

Dalsze dochody tych przedsiębiorstw pochodzą ze wzrostu kredytów bankowych w kwocie 20 ponieważ zakładamy, że omawiane przedsiębiorstwa nie mają zysków ani też nie otrzymują dotacji z budżetu na finansowanie środków obrotowych, wobec czego jedynym źródłem finansowania wzrostu tych zapasów mogą być kredyty.

Przedsiębiorstwa grupy C ponoszą koszty produkcji w kwocie 1.200, sprzedają zaś swoje produkty za kwotę 2.000. A zatem akumulacja (poza opłatami z tytułu świadczeń socjalnych), wynosi 800 i rozkłada

się na podatek obrotowy 600 oraz zysk 200. Zakładamy następnie, że z zysku tego przedsiębiorstwa zatrzymują kwotę 10 na finansowanie środków obrotowych (zapasów) wobec czego do budżetu wpłacają tylko 190. Wzrost zapasów przedsiębiorstwa te finansują:

z zysków	10
z kredytów	<u>30</u>
	<u>40</u>

Całą swoją produkcję przedsiębiorstwa te sprzedają przedsiębiorstwom handlowym (grupa D).

Przedsiębiorstwa grupy D posiadają tylko wydatki z tytułu zakupu całej produkcji od przedsiębiorstw grupy C.

Ponieważ ich sprzedaż wynosi:

a) sprzedaż instytucjom i zakładom (budżetowi Państwa)	150
b) ludności	<u>1.800</u>
	1.950

przeto część niesprzedanych towarów (50) zwiększy zapasy i zostanie sfinansowana kredytem bankowym

razem dochody	<u>2.000</u>
---------------	--------------

Omawiane przez nas zestawienie dochodów i wydatków przedsiębiorstw jest jednym z podstawowych bilansów finansowych gospodarki narodowej — bilansem dochodów i wydatków przedsiębiorstw.

Możemy go przedstawić w pewnym skróceniu w sposób następujący:

BILANS DOCHODÓW I WYDATKÓW PRZEDSIĘBIORSTW

Dochody

1. ze sprzedaży:	
a) przedsiębiorstwom	2.460
b) jednostkom budżetowym (budżetowi Państwa)	750
c) ludności	1.800
	<u>5010</u>
2. z uzyskanych kredytów bankowych	100
	<u>5.110</u>

Wydatki

3) na rzecz przedsiębiorstw (zakup materiałów i towarów)	2.460
4. na rzecz budżetu (podatek obrotowy, wpłaty z zysku, opłaty socjalne)	990
5) na rzecz ludności (płace)	1.660
	<u>5.110</u>

Po wyjaśnieniu naszych założeń dotyczących przedsiębiorstw możemy obecnie zestawić budżet Państwa.

BUDŻET PAŃSTWA

Dochody

1. Podatek obrotowy	600
2. Wpłaty z zysku	190
	<u>790</u>
3. Świadczenia socjalne przedsiębiorstw	200
	<u>990</u>

Wydatki

4. Finansowanie gospodarki narodowej (inwestycji)	600
5. Finansowanie administracji, obrony narodowej itp., w tym:	
a) płace	80
b) spożycie materialne	70
	<u>150</u>
6. Finansowanie urządzeń socjalnych, w tym:	
a) płace	20
b) renty i zasiłki	80
c) spożycie materialne	80
	<u>180</u>
7. Ogółem wydatki	930
8. Nadwyżka dochodów (wzrost rachunku budżetu w banku centralnym)	60
	<u>990</u>

Zgodnie z tym, co zaznaczyliśmy już poprzednio, budżet Państwa obejmuje w naszym przykładzie również dochody i wydatki ubezpieczeń społecznych, zaś system ubezpieczeń gospodarczych w ogóle pomijamy. Pozwala to nam posługiwać się mniejszą ilością bilansów finansowych, bez szkody dla toku rozumowania.

Dochody budżetu oraz wydatki na finansowanie inwestycji obejmują odpowiednie pozycje z zestawienia dochodów i wydatków przedsiębiorstw (poz. 4, 8, 9, 11 zestawienia dochodów i wydatków przedsiębiorstw). Inne natomiast wydatki budżetu (poz. 5 i 6 budżetu) rozkładają się zasadniczo na płace i na spożycie materialne.

Płace to pensje urzędników państwowych, nauczycieli, urzędników zakładów ubezpieczeniowych, personelu szpitali itp. Spożycie materialne to zużycie produktów przez urzędy państwowe (opał, pa-

pier itp.) przez obronę narodową (np. mundury) przez szpitale, domy czasowe (np. żywność, opał) itp. Przy wszystkich wydatkach występuje więc zawsze albo zużycie jakichś środków materialnych albo wynagrodzenie za pracę. Osobną pozycję stanowią renty i zasiłki dla niezdolnych do pracy lub chorych. Suma wydatków budżetu na spożycie materialne w kwocie 150 (70 + 80) równa się kwocie sprzedaży towarów jednostkom budżetowym przez przedsiębiorstwa D (poz. 11 zestawienia dochodów i wydatków przedsiębiorstw).

Dochody budżetu Państwa przewyższają w naszym przykładzie wydatki o kwotę 60 co powoduje wzrost rachunku budżetu w banku centralnym.

Zestawiwszy dochody i wydatki przedsiębiorstw oraz budżetu możemy teraz zestawić bilans dochodów i wydatków ludności.

BILANS DOCHODÓW I WYDATKÓW LUDNOŚCI

Dochody

1. od przedsiębiorstw (płace)	1660	
2. od budżetu Państwa		
a) płace (80 + 20)	100	
b) zasiłki i renty	80	180
	<u>180</u>	<u>1.840</u>

Wydatki

3) na rzecz przedsiębiorstw (zakup towarów)	1.800	
4. wzrost pogotowia kasowego ludności (wzrost emisji)	40	
	<u>40</u>	<u>1.840</u>

Poszczególne pozycje dochodów i wydatków ludności otrzymujemy z bilansu dochodów i wydatków przedsiębiorstw oraz z budżetu Państwa. Ponadto zakładamy, że część swoich dochodów ludność nie wyda na zakup towarów lecz zwiększy swoje pogotowie kasowe. Przy stałym wzroście produkcji i zatrudnienia, a tym samym funduszu płac, jest to zjawisko normalne. Zakładając więc, że w rozpatrywanym przez nas okresie fundusz płac (1.840) jest

wyższy od funduszu płac w okresie poprzednim, przyjmujemy wzrost pogotowia kasowego ludności w kwocie 40.

Obecnie możemy przystąpić do zestawienia dochodów i wydatków banku centralnego. Pomijamy banki specjalne przyjmując dla uproszczenia, że inwestycje są wyłącznie i bezpośrednio finansowane z budżetu Państwa.

BANK CENTRALNY

Wydatki

1) wzrost kredytów	<u>100</u>
--------------------	------------

Dochody

2) wzrost rachunku budżetu Państwa	60	
3) wzrost obiegu pieniądza gotówkowego (emisji)	40	
	<u>40</u>	<u>100</u>

Podany przez nas bilans banku centralnego obejmuje rzecz jasna tylko te pozycje, które wynikają z poprzednio przedstawionych bilansów, a więc wzrost kredytów (poz. 2 bilansu dochodów i wydatków przedsiębiorstw) wzrost nadwyżki budżetu Państwa (poz. 8 budżetu Państwa) oraz wzrost emisji (poz. 4 bilansu dochodów i wydatków ludności). Nie ma więc w tym bilansie szeregu normalnie występujących rachunków bankowych jak rachunki rozliczeniowe przedsiębiorstw, rachunki rozliczeń centralnych zarządów itp. — uwzględnienie ich bowiem musiałoby znacznie skomplikować wszystkie nasze bilanse finansowe.

Obecnie możemy łatwo ustalić związek między wszystkimi podstawowymi bilansami finansowymi gospodarki narodowej, do których zaliczyliśmy:

1. bilans dochodów i wydatków przedsiębiorstw,
2. bilans budżetu Państwa,
3. bilans banku centralnego,
4. bilans dochodów i wydatków ludności.

W rzeczywistości występują jeszcze inne podstawowe bilanse finansowe, a mianowicie: bilans banków specjalnych, bilans ubezpieczeń gospodarczych, bilans ubezpieczeń społecznych, bilans państwowych kas oszczędności¹⁾ — które w naszym przykładzie zostały pominięte lub połączone z budżetem Państwa (ubezpieczenia społeczne). W sposób szczególny musimy zwrócić uwagę na rolę banku centralnego na tle innych bilansów finansowych. Przez bank centralny przechodzą w zasadzie wszelkie operacje finansowe czy też rozliczenia pieniężne wynikające ze wszystkich naszych bilansów finansowych. Niemniej jednak w bilansie banku uchwycone są tylko te procesy finansowe, które wynikają z jednej strony z osiadania na rachunkach bankowych części akumulacji finansowej nie rozdzielonej lub nie zużytej w danym momencie przez inne podmioty sy-

¹⁾ w ZSRR — natomiast w naszym systemie finansowym rolę państwowych kas oszczędności spełniają: częściowo PKO, częściowo zaś Gminne Kasy Spółdzielcze.

stemu finansowego (głównie budżetowego), z drugiej zaś strony z pośrednictwa banku w wykorzystywaniu tej akumulacji w formie kredytowania przedsiębiorstw. Przez bank przechodzą również wszystkie operacje gotówkowe, w bilansie banku figurują jednak tylko zmiany salda tych operacji (emisja).

Tak więc w naszym bilansie banku centralnego figurują po stronie dochodów: nie rozdzielona przez budżet akumulacja (60) i nie wydatkowana przez ludność część jej dochodów pieniężnych (40). Ponieważ w całej gospodarce narodowej nie mogą istnieć nie wydane dochody, przeto właśnie zadaniem banku jest zużyć nie wydane w danym okresie dochody

budżetu i ludności — przez przeniesienie tych dochodów na przedsiębiorstwa w formie kredytów bankowych przeznaczonych na finansowanie wzrostu zapasów.

Ponieważ w omawianym przykładzie nastąpiły pewne przesunięcia w pierwotnym podziale dochodu narodowego, powinniśmy obecnie zestawzić ostateczny podział i przeznaczenie dochodów pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej i ludności. Zanim jednak do tego przystąpimy musimy wyobrazić sobie zasadnicze ekonomiczne wielkości związane z naszym przykładem, w szczególności produkt globalny, dochód narodowy oraz produkt wspólny, czyli fundusz zaspokojenia potrzeb społecznych.

PRODUKT GLOBALNY

1. Środki wytwarzania

a) surowce itp. (A)	460	
b) inwestycje (B)	<u>600</u>	1060

2. Środki spożycia (C)

a) zwiększające zapasy	50	
b) przeznaczone do spożycia	<u>1950</u>	2000
w danym okresie		<u>3060</u>

3. Zużyte środki wytwarzania	400
4. Fundusz płac	1660
5. Produkt wspólny	<u>1000</u>
	<u>3060</u>

Lewa strona tego zestawienia przedstawia wytworzone w danym okresie czasu środki materialne, przeznaczone bądź do dalszego przerobu (surowce i inne materiały) bądź do konsumpcji (środki spożycia), bądź stanowiące przedmiot akumulacji (inwestycje, wzrost zapasów). Podany wyżej produkt globalny wynika z pierwszego naszego zestawienia a mianowicie z zestawienia dochodów i wydatków przedsiębiorstw. Według tego zestawienia z ogólnej produkcji surowców (przedsiębiorstwa grupy A) przeważająca część (400) zostaje zużyta w produkcji środków wytwarzania (inwestycje) oraz w produk-

cji środków spożycia. Pozostała część (60) zwiększa zapasy w przedsiębiorstwach grupy B. i C.

Prawa strona przedstawionego wyżej schematu produktu globalnego przedstawia wysokość poniesionych nakładów na produkcję oraz produkt wspólny wynikający z nadwyżki między kosztami zużycia pracy żywej i uprzedmiotowionej, a ceną sprzedaży wyrobów gotowych.

Jeśli po obu stronach tego schematu skreślimy wartość zużytych środków wytwarzania, wówczas otrzymamy zestawienie dochodu narodowego (wartość produkcji netto).

DOCHÓD NARODOWY

1. środki wytwarzania:

wzrost zapasów	60	
inwestycje	<u>600</u>	660

2. środki spożycia

<u>2000</u>
<u>2660</u>

3. Fundusz płac

4. Produkt wspólny (akumulacja finansowa)	<u>1000</u>
	<u>2660</u>

W schemacie dochodu narodowego mamy z jednej strony wartość (po danych cenach) całej produkcji po wyłączeniu zużytych środków wytwarzania, z drugiej zaś strony sumę środków finansowych rozdzielonych między ludność i gospodarkę uspołecznioną w procesie pierwotnego podziału dochodu narodowego, tj. podziału, który następuje w sferze produkcji materialnej.

Dla prowadzenia dalszego rozumowania musimy przypomnieć sobie, że akumulacja finansowa obejmuje w naszym przykładzie dochody budżetu Państwa (990) oraz część zysku pozostającego w przedsiębiorstwach na finansowanie wzrostu środków obrotowych (10).

W procesie wtórnego podziału dochodu narodowego budżet Państwa (patrz zestawienie budżetu Państwa) przenosi część swoich uprawnień do aku-

mulacji i spożycia na ludność w formie płac pracowników nieprodukcyjnych oraz rent i zasiłków tj. łącznie w kwocie 180 (80 + 20 + 80). Ponadto budżet Państwa przenosi część swoich dochodów na przedsiębiorstwa przez lokowanie nadwyżki w banku centralnym, który wykorzystuje ją do udzielenia kredytów przedsiębiorstwom. W wyniku wtórnego podziału dochodu narodowego udział budżetu Państwa w tym dochodzie wynosi tylko 750 (990 — 180 — 60) i zostaje zużyty na cele akumulacji w formie finansowania inwestycji — 600, oraz na cele spożycia zbiorowego — 150.

Z kolei z bilansu dochodów i wydatków ludności wiemy, że ludność nie wydaje w danym okresie pełnych swoich dochodów pieniężnych, lecz że zwiększa swoje pogotowie kasowe o 40. Oznacza to, że ludność rezygnuje częściowo ze swoich upraw-

nień²⁾ do spożycia, które to uprawnienia bank w formie kredytów przenosi na przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwa zaś wykorzystują te dochody dla celów akumulacji (wzrost zapasów).

W wyniku tych przesunięć otrzymamy teraz następujące zestawienie ostatecznego podziału dochodów pieniężnych.

Podział dochodów pieniężnych					Zmiany w wyniku częściowego nie- wykorzystania dochodów pieniężnych przez ludność	
L. p.	Podmioty uczestniczące w podziale	Dochody pierwotne	Wtórny podział	Ostateczny podział	Zmiany	Ostateczny udział w dochodzie narodowym
1	2	3	4	5	6	7
1.	Budżet Państwa	990	— 240	750	—	750
2.	Przedsiębiorstwa	10	+ 60	70	+ 40	110
3.	Razem gospod. uspołeczniona	1.000	— 180	820	+ 40	860
4.	Ludność	1.660	+ 180	1 840	— 40	1.800
5.	Dochód narodowy (3+4)	2.660	—	2.660	—	2.660

Z powyższego zestawienia wynika, że wszelkie zmiany w dochodach pieniężnych między poszczególnymi podmiotami uczestniczącymi w tym podziale powinny się zawsze obracać jedynie w granicach realnego dochodu narodowego, którego wartość w naszym przykładzie wynosi 2.660. Tak powinno być dlatego, że dochody pieniężne nie są niczym innym jak przyznanym uprawnieniem do nabycia i użytkowania określonych materialnych składników dochodu narodowego. Łączna przeto suma, na jaką „uprawnienia” te opiewają nie powinna odchyłać się od łącznej wartości materialnych składników dochodu narodowego. W konsekwencji tego, wszelkie przesunięcia w wyniku wtórnego podziału dochodów pieniężnych mogą tylko przenosić uprawnienia do spożycia lub akumulacji z jednego podmiotu uczestniczącego w podziale na inny podmiot. Łączna przeto suma środków finansowych postawionych do dyspozycji ludności i gospodarki uspołecznionej w wyniku ostatecznego podziału dochodu narodowego powinna się równać sumie środków finansowych, jaką

ludność i gospodarka uspołeczniona otrzymały przy pierwotnym podziale dochodu narodowego, a więc w procesie produkcji materialnej³⁾.

Wypada jeszcze zaznaczyć, że gdy mówimy o pierwotnym i wtórnym podziale dochodu narodowego — to mamy na myśli tylko ten podział, który mieści się w rubryce 3, 4, 5 ostatnio przytoczonego zestawienia. Korekta bowiem wynikająca ze wzrostu pogotowia kasowego ludności jest szczególnej natury — nie zmniejsza ona dochodów pieniężnych ludności, zmniejsza jednak udział ludności w spożyciu materialnych składników dochodu narodowego; dzięki temu jednak umożliwia odpowiednie powiększenie udziału w spożyciu lub akumulacji jednostek gospodarki uspołecznionej.

Uwzględniając ostateczny podział dochodów pieniężnych w omawianym przykładzie, możemy teraz przedstawić ostateczne przeznaczenie (wykorzystanie) dochodów pieniężnych, a tym samym ostateczny podział dochodu narodowego.

OSTATECZNY PODZIAŁ I PRZEZNACZENIE DOCHODÓW PIENIĘŻNYCH

1. Udział ludności:		
a) pracowników produkcyjnych	1.660	
b) innych	180	
	1.840	
c) wzrost pogotowia kasowego ludności	— 40	1.800
2. Udział budżetu Państwa		750
3. Udział przedsiębiorstw:		
a) część zysku	10	
b) wzrost kredytów	100	110
	2.660	

4. Spożycie materialne indywidualne		1.800
5. Spożycie materialne zbiorowe	150	
6. Inwestycje	600	750
7. Wzrost zapasów:		
a) środków wytwarzania	60	
b) środków spożycia	50	110
	2.660	

W zestawieniu powyższym możemy ostatecznie uchwycić związek między tworzeniem, podziałem i wykorzystywaniem dochodów pieniężnych (poz. 1 — 3), a realnym podziałem dochodu narodowego (poz.

4 — 7). Możemy też zestawzić obecnie materialny podział dochodu narodowego na akumulację i spożycie, a mianowicie:

²⁾ Uprawnień uzyskanych na podstawie pobranych dochodów pieniężnych.

³⁾ Porównaj: J. Chodak i B. Minc: Z zagadnień programu finansowego Państwa, Gospodarka Planowa 1952 r. Nr 12, str. 5

	Produk- cja	Spo- życie	Akumu- lacja
1. Środki wytwarzania	660		
w tym:			
a) wzrost zapasów surowców			60
b) inwestycje			600
2. Środki spożycia	2000		
w tym:			
a) spożycie indywidualne		1800	
b) spożycie zbiorowe		150	
c) wzrost zapasów			50
	<u>2660</u>	<u>1950</u>	<u>710</u>

Spostrzegamy przy tym łatwo różnicę między akumulacją finansową a akumulacją rzeczową. Pierwsza obejmuje całą nadwyżkę dochodów jaka powstaje przy sprzedaży produkcji ponad koszty pracy żywej i uprzedmiotowionej, druga obejmuje jedynie normalny przyrost majątku narodowego, tzn. inwestycje oraz wzrost zapasów i rezerw. W naszym przykładzie akumulacja finansowa wynosi 1000, zaś akumulacja rzeczowa tylko 710. Różnica wynika stąd, że część akumulacji finansowej została przez budżet przeznaczona na płace, renty i zasiłki zwiększając przez to spożycie indywidualne ludności, część zaś została wykorzystana dla spożycia zbiorowego przez jednostki budżetowe (150). Ponieważ jednocześnie ludność zrezygnowała z wykorzystania części swoich dochodów pierwotnych (40) przeto ostateczna różnica między akumulacją finansową a akumulacją rzeczową składa się z następujących pozycji:

1. Akumulacja finansowa	1.000	
2. Wydatkowanie akumulacji finansowej:		
a) na płace, renty i zasiłki	180	
b) na spożycie zbiorowe	150	330
		<u>670</u>
3. powiększenie akumulacji w wyniku nie wykorzystania pełnych dochodów pieniężnych ludności (wzrost emisji)		40
		<u>710</u>

Innymi słowy akumulacja rzeczowa równa się dochodowi narodowemu pomniejszonemu o spożycie materialne indywidualne i zbiorowe.

1. Dochód narodowy	2.660	
2. Spożycie indywidualne	1.800	
3. Spożycie zbiorowe	150	1.950
4. Akumulacja rzeczowa		<u>710</u>

Widzimy z tego, że wzrost emisji posiada podobny charakter jak akumulacja finansowa, zarówno bowiem akumulacja finansowa jak i emisja oznaczają odpowiednie zmniejszenie udziału ludności w spożyciu dochodu narodowego. Inne natomiast jest

tło gospodarcze tworzenia akumulacji i emisji. Akumulacja finansowa powstaje jako różnica między wartością wytworzonej produkcji materialnej a funduszem płac wypłaconym w sferze produkcji materialnej. Emisja zaś powstaje jako różnica między całym funduszem płac uzyskanym przez ludność zarówno w procesie produkcji materialnej jak i w działalności leżącej poza sferą produkcji materialnej — a wydatkowanym funduszem płac. Emisja oznacza więc jakby uzupełniające — w stosunku do akumulacji — zmniejszenie „efektywnego” funduszu płac. Emisja stanowi przy tym tylko niewielką kwotę w stosunku do rozmiarów akumulacji. Nie należy też zapominać, że w naszym przykładzie rozpatrujemy tylko prawidłowy wzrost emisji, jaki wynika z systematycznego wzrostu zatrudnienia i funduszu płac. Obok tego mogą zachodzić bądź okresowe wahania emisji w ciągu roku, bądź odchylenia od założonego przyrostu w planie rocznym. Zagadnienie tych odchylen poruszymy później, przy omawianiu planu kredytowego i jego powiązań z planem kasowym.

W podobnym układzie jak przedstawione przez nas podstawowe bilanse finansowe sporządza się również podstawowe plany finansowe gospodarki narodowej. Dlatego nasze schematy bilansów finansowych jakkolwiek są schematami bardzo uproszczonymi⁴⁾ będą nam bardzo pomocne dla zrozumienia roli planowania finansowego w planowaniu gospodarczym oraz dla właściwego umiejscowienia planu kredytowego w systemie planowania finansowego w ogóle. Posługiwać się nimi będziemy również przy omawianiu związku między planem kredytowym a planem kasowym.

WSPÓLZALEŻNOŚĆ MIĘDZY PLANEM KREDYTOWYM I PLANEM KASOWYM

Rozważania nasze dotyczące podstawowych bilansów finansowych w gospodarce narodowej miały zasadniczo dwa cele na oku:

1. przedstawienie wzajemnego, ścisłego związku między realnymi procesami tworzenia i podziału dochodu narodowego a przebiegiem operacji finansowych,

2. uwypuklenie roli operacji bankowych (w zakresie kredytowania, gromadzenia wolnych środków pieniężnych i działalności emisyjnej) na tle całokształtu stosunków finansowych w gospodarce narodowej.

Teraz z kolei zajmiemy się głównie tym drugim problemem związanym ściśle z rolą planu kredytowego i planu kasowego. Obydwa te plany ustalają bowiem łączne dyrektywy dla banku centralnego

⁴⁾ Uproszczenia w naszych schematach polegają — jak to już zaznaczyliśmy poprzednio — na nieuwzględnieniu wszystkich ogniw systemu finansowego oraz na niezmiernie wąskim zakresie przedstawienia procesów tworzenia dochodów pochodnych w wyniku wtórnego podziału dochodu narodowego. Znacznie pełniejszy obraz tych procesów znajdzie czytelnik w książce Z. Pirożyńskiego System Budżetowy Polski Ludowej, W-wa 1952, str. 22 — 57. Natomiast pewną luką w schematach podstawowych bilansów i planów finansowych — przedstawionych w przytoczonej pracy jest pominięcie zagadnienia obiegu pieniądza gotówkowego — co utrudnia właściwe przedstawienie planu kredytowego i planu kasowego.

w zakresie całej jego działalności. Jednocześnie, plany te stanowią niezmiernie dogodny i ważki instrument kontroli wykonywania całego planu gospodarczego. Określają one bowiem planowane zmiany w bilansie banku centralnego, a wiemy jednocześnie, że właśnie bilans tego banku jest najczulszym barometrem — jakim rozporządza system finansowy — reagującym bardzo szybko na wszelkie procesy gospodarcze, a w szczególności zaś na wszelkie odchylenia od planowanego rozwoju tych procesów. Umiejętne posługiwanie się tym barometrem, zależy od prawidłowego sporządzenia planu kredytowego i planu kasowego, to zaś z kolei od właściwego określenia ekonomicznej treści obydwu tych planów oraz ich wzajemnego powiązania.

Elementem bezpośrednio wiążącym plan kredytowy i plan kasowy jest obieg pieniądza gotówkowego. Zmiana stanu obiegu pieniądza gotówkowego występuje w jednym z tych planów jako wynik obrotów kasowych banku, w drugim zaś (planie kredytowym) jako różnica między przyrostem lub spadkiem kredytów a przyrostem lub spadkiem zasobów pieniężnych banku o charakterze bezgotówkowym.

Tak wygląda formalna strona zagadnienia emisji w planie kredytowym i w planie kasowym. Postarajmy się więc dociec do sedna sprawy i wyjaśnić właściwe tło ekonomiczne zagadnienia emisji w w obydwu tych planach. Powstaje przy tym od razu zagadnienie, jak patrzymy na emisję od strony planowania kredytowego i od strony planowania kasowego. Zaczniemy od tego ostatniego.

Z punktu widzenia planu kasowego rozpatrujemy rzecz jasna głównie strumień odpływu i przepływu pieniądza do banku, planujemy więc i śledzimy wykonanie obrotów gotówkowych rozwijających się na tle bilansu dochodów i wydatków ludności. Bezpośrednio więc plan kasowy zainteresowany jest tymi wskaźnikami gospodarczymi, które określają bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności. Celem planowania kasowego jest przeto doprowadzenie do odpowiedniej zgodności między funduszem płac we wszystkich działach gospodarki narodowej (zarówno w sferze działalności produkcyjnej jak i nieprodukcyjnej) a wielkością detalicznego obrotu towarowego. Obok tego plan kasowy ujmuje jeszcze inne dochody i wydatki, jak wydatki na skup produktów rolnych, wpływy z usług administracji państwowej, wpływy z podatków od ludności, wpływy z pożyczek państwowych itp.

Zasadniczymi jednak elementami planowania kasowego jest — fundusz płac i utarg detaliczny, im też poświęcimy wyłącznie naszą uwagę tym więcej, że omawianie wszystkich elementów planu kasowego przekroczyłoby ramy naszego tematu.

Powiedzieliśmy już, że w sposób bezpośredni plan kasowy interesuje się funduszem płac i utargiem towarowym. Z tego punktu widzenia plan kasowy ma niezmiernie prostą konstrukcję polegającą na zestawieniu tych dwu wielkości. W rzeczywistości jednak u podstaw planowania kasowego leżą znacznie głębsze procesy gospodarcze, których tylko jakby zewnętrznym i ostatecznym wyrazem jest zgodność między funduszem płac i utargiem towarowym. W tej zgodności przejawiają się zasadnicze proporcje gospodarki narodowej jak proporcje między produkcją środków spożycia (po danych cenach) a produkcją środków wytwarzania, proporcje

między akumulacją a spożyciem, a dalej kierunki produkcji, jakość produkcji, wskaźniki wydajności pracy itp.

W jaki sposób wszystkie te czynniki oddziałują w ostatecznym swoim wyrazie również na stosunek funduszu płac do utargu towarowego, a tym samym na emisję — będzie przedmiotem dalszych naszych dociekań. Niemniej już obecnie możemy podkreślić olbrzymie znaczenie planowania obiegu pieniądza gotówkowego dla gospodarki narodowej. Stanowi ono jeden z instrumentów kontroli szeregu najważniejszych wskaźników planowego rozwoju gospodarki narodowej. Toteż poprzez kontrolę obiegu pieniężnego w planie kasowym mamy możliwość wykrycia różnych odchyłeń przy realizacji podstawowych wskaźników gospodarczych (jak produkcja, akumulacja, wzrost zapasów). O ile odchylenia te są natury ujemnej mamy możliwość dzięki szybkiemu ich wykryciu, przyczynić się do równie szybkiego usunięcia danych nieprawidłowości.

Oddziaływanie na procesy gospodarcze tylko na podstawie planowania i operatywnego regulowania obiegu pieniężnego byłoby jednak utrudnione ponieważ istotne przyczyny tkwiące u podstaw równowagi lub zwichnięcia równowagi między funduszem płac i masą towarową są trudne do uchwycenia od strony planowania kasowego. W szczególności trudne do uchwycenia i analizowania są procesy gospodarcze, które decydują o przychodowej stronie planu kasowego tj. o dopływie odpowiedniej masy towarowej na rynek. Dopływ masy towarowej na rynek zależy bowiem od długiego i skomplikowanego łańcucha procesów gospodarczych, na z reguły bardzo odległych i nie związanych bezpośrednio z obrotem gotówkowym etapach produkcji i obrotu. I właśnie na tym odcinku przychodzi nam z pomocą planowanie kredytowe, które ujmuje wszystkie operacje bankowe w ich wzajemnym powiązaniu. Istotą bowiem systemu kredytowego jest właśnie odpowiednie powiązanie działalności banku w zakresie regulowania obiegu pieniężnego z działalnością w zakresie kredytowania gospodarki narodowej i gromadzenia na rachunkach bankowych czasowo wolnych środków pieniężnych. Dzięki temu plan kredytowy, oparty na ścisłej ewidencji przedmiotów kredytowania z jednej strony a charakteru i wielkości środków akumulowanych przez aparat bankowy z drugiej strony, może wyświetlić jakie jest głębsze tło ekonomiczne bieżącej sytuacji na odcinku emisji, a więc jak przebiegają procesy produkcji, przy jakich zapasach, przy jakich kosztach i akumulacji, czy i na jakich pośrednich ogniwach od zakładu produkcyjnego do konsumenta powstają nieuzasadnione remanenty surowców i innych dóbr materialnych i jakie są tego przyczyny.

Zastanówmy się więc teraz nad tym, jak patrzymy na emisję od strony planowania kredytowego. Rzecz jasna, nie interesują nas w sposób zasadniczy obroty, ponieważ plan kredytowy nie operuje obrotami na rachunkach bankowych lecz stanami i zmianą stanów na tych rachunkach. Dlatego też i emisja rozpatrywana jest w planie kredytowym jako określony stan pogotowia kasowego ludności, który może utrzymywać się bez zmian, wzrastać lub spadać, zawsze jednak w granicach dopuszczalnej emisji z uwagi na potrzeby życia gospodarczego, w szczególności zaś z uwagi na poziom funduszu płac i jego zmiany w danym okresie.

Ponieważ plan kredytowy zarówno w trakcie jego sporządzenia jak i w czasie wykonywania jest instrumentem kontroli realizacji zadań narodowego planu gospodarczego przeto najbardziej powinna nas interesować analiza przyczyn odchylenia od założonego rozwoju emisji w danym kwartale na tle planu rocznego. W zasadzie można określić trzy źródła odchylenia od planowej emisji:

1. że ludność nie chce w danym okresie nabyć całej masy towarowej stawianej do jej dyspozycji (ponadplanowy wzrost emisji),
2. że ludność chce nabyć masę towarową odpowiadającą jej dochodom pieniężnym ale nie znajduje w dostatecznej ilości towarów po danych cenach (ponadplanowy wzrost emisji),
3. że ludność chce nabyć większą masę towarową od tej jaka odpowiada jej dochodom pieniężnym w danym okresie, a to drogą niezakładanego w planie zmniejszenia pogotowia kasowego (nieplanowany lub ponadplanowy spadek emisji).

Pierwsza ewentualność jako zjawisko ponadplanowe występuje rzadko i w zasadzie leży poza przyczynami natury ściśle gospodarczej. Mogą tu występować raczej momenty psychologiczne, czasem przyrodnicze (np. opóźniona wiosna i związane z tym odroczenie zakupów odzieży wiosennej), niekiedy zupełnie wyjątkowa np. w przypadku zmiany systemu pieniężnego. Wzrost obiegu pieniężnego wywołany takimi przyczynami nie odczuje się w postaci jakiegoś „nacisku na rynek“, ponieważ właśnie ludność wstrzymuje się od nabywania towarów. Nie może to rzecz jasna ani przybierać większych rozmiarów, ani trwać dłuższy okres czasu, ani też nastęrczać jakichś obaw. Skoro bowiem ludność dla takich czy też innych powodów nie chce korzystać w pełni ze stawianych do jej dyspozycji zasobów towarowych, to musi się to wyrazić ponadplanowym wzrostem zapasów towarów. Dlatego też odwrotny później proces zmniejszenia pogotowia kasowego ludności przez ponowne „wyjście na rynek“ uprzednio gromadzonej gotówki zostałby z łatwością wchłonięty przez nie sprzedane w poprzednich okresach towary. Nie możemy więc w tym przypadku mówić o zwicnięciu równowagi między dochodami pieniężnymi ludności a masą towarową.

Zbadajmy teraz trzeci przypadek, zostawiając na razie na uboczu drugi jako wymagający głębszego rozpatrzenia. Zmniejszenie pogotowia kasowego ludności może nastąpić wskutek zbyt wysokiego nie-normalnego stanu w poprzednich okresach, co może być wynikiem albo przyczyn występujących w sytuacji, którą tylko co omówiliśmy, albo przyczyn podanych w p. 2, do których jeszcze wrócimy. Wobec tego pozostaje na tym miejscu do omówienia tylko takie zmniejszenie pogotowia kasowego ludności, które następuje poniżej normalnego stanu. Oczywiście może to nastąpić tylko albo w przypadku pojawienia się bogatego asortymentu towarów szczególnie atrakcyjnych, albo w wyniku tzw. „ucieczki od pieniądza“. To ostatnie ma swe źródło z reguły w nieopatrznie rozsiewanych plotkach (o przewidywanym wzroście cen, nieurodzaju, groźbie wojny itp.) stanowiących szczególnie ulubione żerowisko dla wszelkiego rodzaju spekulantów, elementów wrogich klasie robotniczej, nierzadko wysłanników obcych agentur. Jakkolwiek stan taki nie może

trwać długo, to niemniej może spowodować poważne zakłócenie w zaopatrzeniu ludności, tym większe, że dodatkowy popyt kieruje się wówczas zwykle na określone tylko artykuły, stanowiące przedmiot powszechnego spożycia. Obniżenie pogotowia kasowego ludności poniżej normalnego stanu z tych czy innych powodów występujące, musi rzecz jasna trwać tylko przejściowo.

W obydwu dotychczas rozważanych ewentualnościach przyczyny możliwych odchylenia od planowanego stanu emisji nie stanowią w zasadzie odbicia istoty zjawisk ekonomicznych danego kraju. Przeciwnie — najczęściej mają one swe źródło w zjawiskach zagospodarczych, jakkolwiek mogą spowodować pewne zakłócenia w procesach ściśle gospodarczych.

Istota bowiem ekonomiki każdego kraju tkwi w procesach produkcji i podziału dochodu narodowego. Dlatego szczególne znaczenie ma analizowanie emisji na płaszczyźnie tych właśnie zjawisk. Od tej strony wychodząc odpowiedzmy więc teraz na pytanie, czego może być wyrazem ponadplanowa emisja powstająca w wyniku niedostatecznej masy towarowej na rynku w stosunku do dochodów pieniężnych ludności. Otóż przyczyny takiego stanu rzeczy można wyraźnie wytypować. Mogą być nimi:

1. przekroczenie planów kosztów i tym samym uzyskanie akumulacji mniejszej, od planowanej,
2. zmiana założonego w planie stosunku między produkcją środków wytwarzania a produkcją środków spożycia,
3. ponadplanowy wzrost zapasów,
4. ponadplanowa rozbudowa wydatków państwowych (budżetowych) na cele nieprodukcyjne (np. na administrację państwową, obronę narodową itp.),
5. niewłaściwa struktura masy towarowej w stosunku do potrzeb indywidualnego spożycia.

Przy omawianiu tych przyczyn skupimy naszą uwagę głównie na zagadnieniu akumulacji i zagadnieniu zapasów.

Jako pierwsze wysunęliśmy zagadnienie akumulacji. Od strony ściśle finansowej wygląda ono tak, że jeśli plan akumulacji nie jest wykonany, to zadowolą z kolei dochody budżetu Państwa, zmniejszają się środki pieniężne akumulowane w systemie bankowym i jeśli równolegle nie zmniejszają się wydatki systemu finansowego, wówczas występuje ponadplanowy wzrost obiegu pieniężnego jako wyraz zwicnięcia założonych w planie proporcji gospodarczych. Dzieje się tak dlatego, że niewykonanie planu akumulacji musi oznaczać przekroczenie planu kosztów w skali całej gospodarki narodowej, a przekroczenie planu kosztów oznacza z kolei nieosiągnięcie założonego w planie wzrostu wydajności pracy lub nieoszczędną gospodarkę materiałową. Osiągnięcie zaś mniejszej od planowanej wydajności pracy nie oznacza nic innego jak wykonanie mniejszej produkcji przy tej samej⁵⁾ ilości robotników i tym samym funduszu płac, albo wykonanie wprawdzie planowej produkcji ale przy większej ilości robotników lub robotniko-godzin (praca w święta, nadgodziny itp.) i tym samym przy większym fun-

⁵⁾ tzn. planowej.

duśzu płac. W obydwu tych przypadkach⁶⁾ następuje zwężenie proporcji między masą towarową a dochodami pieniężnymi ludności (mniejsza produkcja a ten sam fundusz płac lub ta sama produkcja, ale większy fundusz płac). Jest to zarazem jeszcze jeden przykład jak należy patrzeć na stosunki finansowe.

Musimy się starać zawsze dostrzegać to, co dzieje się niejako za kulisami określonego rozwoju stosunków finansowych, a więc co dzieje się w sferze materialnych procesów produkcji i podziału dochodu narodowego. Wówczas łatwo zrozumiemy, że aku-

mulacja jest tylko finansowym wyrazem określonego stosunku pracy ludzkiej do jej rezultatów w postaci wyprodukowanych towarów — stosunkiem wyrażonym pod postacią funduszu płac z jednej strony a masą towarową po ustalonych przez państwo cenach z drugiej strony.

Wpływ niewykonania planu akumulacji na całość kształt stosunków finansowych, w szczególności zaś na wykonanie planu kredytowego i planu kasowego możemy przedstawić na następujących dwóch przykładach opartych na zestawionych już poprzednio podstawowych bilansach finansowych.

Przykład 1

Dochód narodowy					
1. Środki wytwarzania:			3. Fundusz płac	1660	1.700
a) wzrost zapasów	60				
b) inwestycje	600	660	4. Akumulacja finansowa	1000	960
2. Środki spożycia		2.000			
		2.660		2660	2.660
Finansowanie przedsiębiorstw					
1. Część zysku	10	—	3. Wzrost zapasów	110	110
2. Wzrost kredytów	100	110			
	110	110			
Budżet Państwa					
1. Dochody	990	960	2. Wydatki	930	930
			3. Nadwyżka w banku centralnym	60	30
				990	960
Bilans dochodów i wydatków ludności					
Dochody			Wydatki		
1. Od przedsiębiorstw	1660	1.700	3. Zakup towarów	1.800	1.800
2. Od budżetu	180	180	4. Wzrost pogotowia kasowego ludności	40	80
	1.840	1.880		1.840	1.880
Bank centralny					
1. Wzrost kredytów	100	110	2. Wzrost rachunku budżetu	60	30
			3. Wzrost emisji	40	80
				100	110

Przykład ten ilustruje odchylenia w rozwoju operacji finansowych na tle niewykonania planu akumulacji przy wykonaniu planu produkcji. W każdym z podanych bilansów strona przychodowa i rozchodowa podzielona jest na dwie kolumny, z których lewa przedstawia wielkości planowane, prawa natomiast wielkości faktycznie osiągnięte. Niewykonanie planu akumulacji (960 zamiast 1.000) znajduje odpowiednik w przekroczeniu funduszu płac (1.700 zamiast 1.660). Powoduje to częściowo

ponadplanowy wzrost kredytów (110 zamiast 100) ponieważ przyjęliśmy, że niewykonanie planu akumulacji uniemożliwia przedsiębiorstwom przeznaczenie części zysku (10) na finansowanie zapasów normatywnych. Głównie jednak niewykonanie planu akumulacji odbija się na zmniejszonych wpłatach do budżetu (960 zamiast 990) doprowadzających przy niezmiennych wydatkach budżetu do mniejszego przyrostu nadwyżki budżetu na rachunku w NBP (30 zamiast 60).

Jednocześnie zwiększony fundusz płac nie znajduje odpowiednika w powiększonej masie towarowej i doprowadza do ponadplanowego wzrostu emi-

⁶⁾ Jak również w przypadku najgorszym, tzn. przy niewykonaniu planu produkcji pomimo większego zatrudnienia i większego wskutek tego funduszu płac.

sj (80 zamiast 40) ponieważ ludność nie może wydać całego dochodu pieniężnego.

Wszystkie te procesy znajdują wyraz w bilansie banku centralnego, w którym odpowiednikiem ponadplanowego wzrostu emisji (40) jest w obrotach

kredytowych banku z jednej strony dodatkowy wzrost kredytów (10), z drugiej zaś strony mniejszy przyrost zasobów pieniężnych w postaci podwyżki budżetu Państwa (30). Jest to równocześnie dobrą ilustracją związku między planem kredytowym a planem kasowym.

Przykład 2

Dochód narodowy					
1. Środki wytwarzania:				3. Fundusz płac	1660 1.660
a) wzrost zapasów	60				
b) inwestycje	600	660	660	4. Akumulacja	960 960
2. Środki spożycia		1960	1.960		
		2620	2.620		2.620 2.620
Finansowanie przedsiębiorstw					
1. Część zysku	—	—		3. Wzrost zapasów	110 70
2. Wzrost kredytów	110	70			
	110	70			
Budżet Państwa					
1. Dochody	960	960		2. Wydatki	930 930
				3. Nadwyżka w banku centralnym	30 30
					960 960
Bilans dochodów i wydatków ludności					
Dochody			Wydatki		
1. Od przedsiębiorstw	1.660	1.660	3. Zakup towarów	1.760	1.800
2. Od budżetu	180	180	4. Wzrost pogotowia kasowego ludności	80	40
	1.840	1.840		1.840	1.840
Bank centralny					
1. Wzrost kredytów	110	70	2. Wzrost rachunku budżetu	30	30
			3. Emisja	80	40
				110	70

W tym przykładzie przyjęliśmy, że fundusz płac nie został wprawdzie przekroczony ale nie wykonano planowej produkcji środków spożycia. Ponadto rozbiliśmy ten przykład na dwa warianty. We wszystkich bilansach **pominęliśmy wielkości planowane**, które należy przyjąć w tych samych liczbach co w przykładzie pierwszym. W pierwszym wariantcie obecnego przykładu (podanym w lewej kolumnie) przyjęto, że niewykonaniu planu akumulacji finansowej nie towarzyszą żadne odchylenia w akumulacji rzeczowej (podobnie jak w przykładzie nr 1). W drugim wariantcie (podanym w prawej kolumnie) przyjęliśmy, że w celu uniknięcia ponadplanowego wzrostu emisji zdecydowano rzucić dodatkowo na rynek towary z rezerw państwowych w kwocie 40. W ten sposób dokonano zmiany podziału dochodu narodowego w zakresie środków spożycia jak następuje:

	Plan	Wykonanie
1. produkcja	2.000	1.960
2. spożycie indywidualne	1.800	1.800
3. spożycie zbiorowe	150	150
4. wzrost rezerw (zapasów)	50	10

Wskutek obniżenia rezerw, niewykonanie planu akumulacji nie doprowadziło wprawdzie do zwichnięcia równowagi między dochodami pieniężnymi ludności i masą towarową rzuconą na rynek, ale spowodowało niewykonanie narodowego planu gospodarczego w zakresie wzrostu rezerw państwowych. W ten sposób odpowiednikiem zmniejszenia akumulacji finansowej byłoby zmniejszenie akumulacji rzeczowej.

Oznaczałoby to naruszenie planowej proporcji między spożyciem (bez zmian) a akumulacją rzeczową (mniejszą).

Poruszone przez nas zagadnienie akumulacji miało na celu przedstawić: po pierwsze — w jaki sposób już w procesie produkcji i związanym z nią rozwojem wydajności pracy decydują się losy przyszłej emisji lub co najmniej dróg oddziaływania na nią, po drugie — w jaki sposób te same przyczyny oddziałują na emisję z jednej strony a na inne zasadnicze elementy planu kredytowego z drugiej strony.

Przejdziemy teraz z kolei do szczególnie nas interesującego zagadnienia zapasów i ich wpływu na emisję. Każdy ponadplanowy wzrost zapasów w gospodarce narodowej jeśli nie byłby zrównoważony przez odpowiedni wzrost akumulacji, lub nie byłby sam skutkiem ponadplanowej akumulacji, musi oddziaływać bezpośrednio lub potencjonalnie w kierunku ponadplanowego wzrostu emisji. Nie ma trudności w zrozumieniu, że ponadplanowy wzrost zapasów środków spożycia (np. wskutek niedoświadczenia aparatu dystrybucyjnego, złego rozmieszczenia w poszczególnych rejonach kraju itp.) musi od razu oznaczać (przy tej samej produkcji) zmniejszenie tej części środków spożycia, która ma dotrzeć do konsumenta. Znacznie trudniej jest uzmysłowić sobie wpływ na emisję ponadplanowego wzrostu zapasów surowców i robót w toku. Otóż ponadplanowy wzrost robót w toku musi oznaczać wydłużenie cyklu produkcyjnego a więc opóźnienie w dostarczaniu gotowych towarów na rynek. Nawet jeśli to nie będą towary, lecz środki produkcji np. maszyny, obrabiarki itp., to nadmierny wzrost robót w toku oznacza, że część tych maszyn jest wykończona z opóźnieniem i z opóźnieniem może wskutek tego brać udział w procesach produkcji środków spożycia.

Nadmierny znów wzrost zapasów surowców musi przy danej produkcji i ewentualnie przy danym imporcie oznaczać, że mniej surowców zostanie przetworzonych na wyroby gotowe, zdolne zaspokoić potrzeby konsumentów. W określonych przypadkach nadmierny wzrost zapasów surowców może być skompensowany ponadplanową produkcją surowców lub dodatkowym importem, dzięki czemu nie ucierpi wykonanie planu produkcji wyrobów gotowych. Czy w tej sytuacji ponadplanowy wzrost zapasów surowców pomimo wszystko wpłynie na bilans dochodów i wydatków ludności? Niewątpliwie tak, ponieważ przekroczenie planu produkcji surowców będzie często łączyć się z mniejszym lub większym przekroczeniem funduszu płac, a za dodatkowy import surowców trzeba zapłacić dodatkowym eksportem przypuśćmy artykułów spożywczych. W tym ostatnim przypadku⁷⁾ nadmierne zapasy surowców nie spowodują zmniejszenia na rynku towarów produkowanych z „tych surowców, lecz towarów, które trzeba było „wycofać z rynku“ i przeznaczyć na eksport w celu pokrycia dodatkowego importu.

Ponadplanowy wzrost zapasów tylko wówczas nie wpływałby na zwężenie równowagi w bilansie dochodów i wydatków ludności, gdyby wzrastał (w różnych działach i gałęziach gospodarki narodowej) proporcjonalnie do produkcji i funduszu płac.

Wówczas bowiem wszystkie elementy podane w naszych podstawowych bilansach finansowych wzrastałyby w tej samej proporcji.

Przedstawiony przez nas wpływ planu akumulacji i wzrostu zapasów na emisję nie musi oczywiście oznaczać, że w przypadku niewykonania np. planu akumulacji rzeczywiście emisja musi wzrosnąć ponad plan o kwotę odpowiadającą niewykonaniu planu akumulacji. Przede wszystkim możemy mieć do czynienia ze zjawiskiem wzajemnego kompensowania się różnych procesów gospodarczych np. niewykonanie planu akumulacji z nieplanowanym spadkiem lub mniejszym od planowanego przyrostem zapasów. Taki przypadek byłby zresztą zupełnie zrozumiały, ponieważ gospodarka narodowa posiada zawsze (nawet poza urzędem rezerw) pewne dodatkowe zapasy nie związane tylko z bieżącym zaspakajaniem rynku, wobec czego nacisk na emisję od strony niewykonania planu akumulacji może być całkowicie lub częściowo skompensowany w drodze wykupu przez ludność właśnie tych towarów. Poza tym nie jest do pomyślenia, ażeby władze gospodarcze w kraju prowadzącym gospodarkę planową mogły dopuścić do większego lub trwającego czas dłuższy przekroczenia planowanej emisji.

Już bowiem na podstawie pierwszych sygnałów nieprawidłowego rozwoju emisji lub tendencji rysujących się w tym kierunku przy budowie planów kasowego i kredytowego podejmiemy się przede wszystkim walkę o pełne wykonanie planów gospodarczych, a w ostatecznym razie sięgniemy do innych środków oddziaływania, łącznie z uruchomieniem zapasów stanowiących rezerwy państwowe.

Dlatego też gdy mówimy o wpływie na emisję takich czynników jak niewykonanie planu akumulacji lub przekroczenie planu zapasów to mamy na myśli raczej kierunki oddziaływania tych czynników niż konkretne rezultaty, które mogłyby nastąpić⁸⁾ tylko wówczas, gdybyśmy nie mieli do czynienia z żadnymi odchyleniami działającymi w przeciwnym kierunku oraz gdybyśmy patrzyli na bieg wydarzeń z założonymi rękami.

Można by teraz odwrócić zagadnienie zadając pytanie, czy i w jakim stopniu dodatnie odchylenia w wykonaniu narodowego planu gospodarczego (przekroczenie planowej akumulacji, mniejsze zapasy itp.) mogą wpływać na emisję — w tym przypadku w kierunku jej obniżenia poniżej planu. Otóż obniżenie emisji poniżej planu mogłoby nastąpić w sposób trwały tylko wówczas, gdyby emisja była planowana na poziomie wyższym od niezbędnego pogotowia kasowego ludności, a więc gdybyśmy mieli do czynienia z nadmiernym stanem emisji z góry założonym. Tylko wówczas stan ten mógłby być w toku wykonania planu obniżany wskutek ponadplanowej akumulacji, uzyskanej np. przez większą produkcję przy tym samym funduszu płac. Obniżenie jednak emisji poniżej niezbędnego pogotowia kasowego ludności nie mogłoby nastąpić nawet w przypadku wielkiego przekroczenia akumulacji. Cóż by się jednak wówczas stało? Po prostu ponadplanowa akumulacja musiałaby doprowadzić do ponadplanowego wzrostu zapasów towarów, które ludność nie mogłaby nabyć wskutek tego, że jej do-

⁷⁾ W przypadku gdy dodatkowe zapasy pokryte zostaną ponadplanową produkcją krajową, wówczas nierównowaga między funduszem płac a masą towarową będzie zarysowywać się od strony przekroczenia funduszu płac w gałęziach produkujących surowce.

⁸⁾ W sposób przedstawiony w naszych ostatnich dwóch przypadkach.

chody pieniężne wzrosłyby mniej od masy towarowej. Tak więc ponadplanowa akumulacja oraz zmniejszenie wszelkich zapasów poza zapasami środków spożycia⁹⁾ — stwarzałyby w tym przypadku tylko przesłanki dla powzięcia przez władze gospodarcze kraju decyzji na co ostatecznie zużyć nadwyżkę z tego wynikającą, czy na dodatkowe stworzenie zapasów o charakterze rezerw państwowych, czy na powiększenie inwestycji, czy też na przywrócenie założonej pierwotnie proporcji między akumulacją a spożyciem drogą nieprzewidzianej podwyżki płac lub obniżki cen.

Rozpatrując znaczenie kształtowania się akumulacji i zapasów z punktu widzenia ich oddziaływania na emisję wyznaczamy zarazem płaszczyznę powiązania między planowaniem kredytowym i planowaniem kasowym. Stosunek wzajemny między tymi dwoma planami wyraża się bowiem we współzależności między obrotami kredytowymi a obrotami kasowymi banku. Pojęciem obrotów kredytowych obejmujemy zmiany na wszystkich rachunkach bankowych poza emisją. Otóż widzimy teraz, że te same procesy ekonomiczne, które decydują o takim czy innym stosunku kredytów do środków pieniężnych gromadzonych w banku, decydują jednocześnie o takim czy innym kształtowaniu się emisji. Kredyty uzależnione są bowiem od kształtowania się środków obrotowych przedsiębiorstw, w których główną rolę grają zapasy, zaś wysokość środków pieniężnych gromadzonych w banku zależy od rozmiarów akumulacji w gospodarce narodowej.

⁹⁾ Przy niezmiennym funduszu płac i utrzymaniu się emisji na poziomie niezbędnego pogotowia kasowego ludności — zmniejszenie zapasów środków spożycia w ogóle nie wchodzi w rachubę.

Niewykonanie planu akumulacji lub przekroczenie planu zapasów¹⁰⁾ oznacza więc w planie kredytowym pogorszenie się stosunku środków pieniężnych gromadzonych w banku do kredytów — stosunku, który wyraża się saldem jakim jest emisja. W planie kasowym zaś niewykonanie planu akumulacji lub przekroczenie planu zapasów oznacza pogorszenie stosunku masy towarowej do funduszu płac — stosunku, który również wyraża się wielkością emisji.

Dzięki tej ścisłej współzależności między obrotami kredytowymi i obrotami kasowymi banku możliwe jest solidarne oddziaływanie na procesy obiegu pieniężnego pracowników planowania kasowego jak i pracowników kredytowych. Ci ostatni oddziałując na przedsiębiorstwa w kierunku przyspieszenia obiegu środków obrotowych, obniżkę kosztów i zwiększenie akumulacji walczą bezpośrednio o właściwą wysokość kredytów i środków akumulowanych w banku, pośrednio zaś, lecz w tym samym stopniu, przyczyniają się do regulowania obiegu pieniężnego zgodnie z wytycznymi planu kasowego.

Dlatego obydwie omawiane przez nas plany są de facto jednym wspólnym planem banku centralnego, ujmującym te same zagadnienia tylko w dwóch różnych przekrojach. Jednym z tych przekrojów jest zagadnienie akumulacji i jej podziału na inwestycje, zapasy i spożycie zbiorowe, drugim zaś jest bilans dochodów i wydatków ludności.

Obydwie te zagadnienia wyczerpują w zasadzie wszystkie problemy, jakie się wiążą z rolą finansów w podziale dochodu narodowego.

¹⁰⁾ Zmniejszając środki akumulowane w banku lub zwiększając kredyty.

Stanisław Sopiński

O ZWIĘKSZENIE AKTYWNEJ ROLI SYSTEMU BANKOWO - KREDYTOWEGO

CHARAKTERYSTYKA SOCJALISTYCZNEGO SYSTEMU FINANSOWEGO

System, przy pomocy którego realizuje się akumulację i rozdział środków pieniężnych, zgodnie z założeniami narodowego planu gospodarczego oraz za pośrednictwem którego przeprowadza się kontrolę mobilizacji i wydatkowania tych środków, nazywa się systemem finansowym.

Podstawowym zadaniem systemu finansowego jest akumulacja i pełne wykorzystanie zasobów pieniężnych.

Realizacja podstawowego zadania systemu finansów socjalistycznych możliwa jest tylko w wypadku osiągnięcia właściwych proporcji i tempa rozwoju gospodarczego wytyczonego planem przy równoczesnym zapewnieniu najbardziej efektywnego i oszczędnego wykorzystania środków materiałowych i pracy ludzkiej w poszczególnych przedsiębiorstwach oraz w aparacie administracyjnym Państwa.

Zadaniem systemu finansowego jest ustalenie podziału i zakresu funkcji między poszczególnymi ogniwami tego systemu (system finansowy przedsiębiorstw,

systemem bankowo - kredytowy, system finansowy ubezpieczeń i system budżetowy) oraz określenie zasad i norm postępowania dla wszystkich jednostek objętych gospodarką finansową. System finansowy jest jednak nie tylko jednym z zasadniczych narzędzi organizowania życia gospodarczego, ale również instrumentem nieustannego aktywnego oddziaływania na całą gospodarkę narodową.

Tym samym system finansowy stanowi jedną z istotnych metod pracy przy pomocy których Państwo kieruje życiem gospodarczym, w kierunku umocnienia i rozwoju socjalistycznych stosunków produkcyjnych.

Podstawowe cechy systemu finansowego są następujące:

- a) system finansowy posiada formę pieniężną;
- b) system finansowy pozostaje w ścisłym związku z powstawaniem globalnego produktu społecznego i z rozdziałem tego produktu oraz rozdziałem dochodu narodowego;
- c) system finansowy w gospodarce socjalistycznej wiąże się bezpośrednio z przebiegiem real-

nych procesów gospodarczych, związanych z wykonywaniem narodowego planu gospodarczego;

d) system finansowy posiada cechę kontrolera gospodarki narodowej.

System finansowy posiada formę pieniężną. Oznacza to, że całokształt zagadnień gospodarczych (produkcja, obrót towarowy, budownictwo itp.), mają oprócz rzeczowej formy (ilość, jakość, waga, itp.) formę pieniężną. Pieniądz spełnia w tych warunkach funkcje miernika wartości.

Forma pieniężna procesów gospodarczych ma bowiem tę zaletę że pozwala sprowadzić niejako do wspólnego mianownika nieporównywalne często rzeczowo procesy gospodarcze zawierające różne rodzaje pracy żywej i uprzedmiotcowionej. Wyrażenie tych procesów w pieniądzu pozwala na porównanie wartościowe wykonywanych wskaźników gospodarczych narodowego planu gospodarczego.

Po drugie pieniądz służy jako pośrednik przy wymianie, ułatwiający obroty pomiędzy przedsiębiorstwami, organizacjami i instytucjami gospodarki socjalistycznej, jako też pomiędzy przedsiębiorstwami, organizacjami i instytucjami gospodarki socjalistycznej a ludnością.

Po trzecie, pieniądz służy jako środek akumulacji socjalistycznej i oszczędności ludności. Pieniądze zakumulowane przez przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie i przez ludność są z reguły lokowane w instytucjach kredytowych i pożyczkach państwowych, co umożliwia kierowanie ich na finansowanie rozszerzonej reprodukcji socjalistycznej.

Po czwarte, pieniądz występuje w charakterze środka płatniczego. Ma to miejsce przy wypłacie zarobków, w różnego rodzaju stosunkach wzajemnych przedsiębiorstw socjalistycznych, przy opłacaniu podatków itp.

Wagę i znaczenie pieniądza dla gospodarki socjalistycznej podkreślił Stalin, wskazując — w oparciu o doświadczenie budownictwa socjalistycznego — na konieczność zachowania pieniądza, aż do zakończenia budowy pierwszego stadium komunizmu — socjalizmu¹⁾.

System finansowy pozostaje w ścisłym związku z powstawaniem globalnego produktu społecznego i rozdziałem dochodu narodowego oznacza to, że całokształt procesów gospodarczych ma swój wyraz finansowo - pieniężny. Realizacja akumulacji środków pieniężnych dokonuje się w trakcie planowego prowadzenia gospodarki finansowej poprzez prawidłowe, właściwe i celowe kierowanie wydatkami i oszczędne wykorzystanie środków trwałych i obrotowych, poprzez pogłębienie zasad rozrachunku gospodarczego.

Wytwórczość i obrót socjalistyczny ma swoją stronę finansową.

System finansowy wiąże się z powstawaniem globalnego produktu społecznego i jego podziałem, jak również z podziałem dochodu narodowego.

W sferze dystrybucji (podziału) środków pieniężnych finanse biorą udział nie tylko w podziale dochodu narodowego, ale i globalnego produktu społecznego. Źródłem tworzenia i dystrybucji zasobów finansowych jest cały produkt społeczny (wartość

zużytych środków produkcji plus płaca zarobkowa robotników zatrudnionych bezpośrednio przy wytwarzaniu produktu społecznego plus produkt wspólny tj. część pracy robotników, która nie jest opłacana w formie bezpośredniej), a nie tylko jego część — dochód narodowy tj. nowo stworzona wartość (płaca zarobkowa robotników zatrudnionych bezpośrednio w procesie produkcji plus produkt wspólny).

System finansowy w gospodarce socjalistycznej wiąże się bezpośrednio z przebiegiem realnych procesów gospodarczych, związanych z wykonywaniem narodowego planu gospodarczego. Narodowy plan gospodarczy ustanawia rozmiar produkcji i kosztów wszystkich gałęzi gospodarczych, kierunek inwestycji, wielkość przewozów według różnych rodzajów transportu, wysokość dostaw produkcji rolnej, rozmiary obrotu towarowego itp. Zadania narodowego planu gospodarczego stanowią podstawę planów finansowych. Lecz planowanie finansowe nie jest jedynie zwykłym odzwierciedleniem planów gospodarczych, ale czynnym motorem ich realizowania. Plany finansowe i ich realizacja pokrywają zasobami pieniężnymi produkcyjne i inne potrzeby przedsiębiorstw, instytucji i organizacji, pobudzają do ujawnienia i jak najefektywniejszego wykorzystania wszystkich rezerw każdego przedsiębiorstwa, każdej organizacji. Bez skrupulatnego wykonywania planu finansowego nie jest możliwa realizacja planu gospodarczego we wszystkich dziedzinach gospodarki narodowej. Podstawowe zadania planowania finansowego polegają²⁾:

- 1) na ujawnianiu zasobów gospodarki narodowej, kierowaniu ich na zaspokojenie najpilniejszych potrzeb społeczeństwa;
- 2) na wprowadzaniu systemu oszczędności dla rozszerzenia produkcji, rozwijania obrotu towarowego, zaspokajania potrzeb państwowych;
- 3) na czuwaniu nad powiązaniem rozlicznych elementów narodowego planu gospodarczego w ujęciu wartościowym, aby zapobiec powstawaniu dysproporcji w gospodarce narodowej i przeciwdziałać już powstałym dysproporcjom.

Dzięki planowaniu finansowemu finanse socjalistyczne i system finansowy stanowią ważne narzędzie w walce o wykonywanie i przekraczanie planów.

System finansowy posiada cechę kontrolera gospodarki narodowej. Oznacza to, że finanse socjalistyczne spełniają funkcje kontrolne. Funkcje te mogą spełniać finanse socjalistyczne dzięki temu że pozostają w ścisłym związku z powstawaniem globalnego produktu społecznego i rozdziałem tego produktu, jak również dochodu narodowego oraz wiążą się bezpośrednio z przebiegiem realnych procesów gospodarczych związanych z wykonywaniem narodowego planu gospodarczego.

Kontrola finansowa polega na kontroli za pośrednictwem pieniądza. Kontrola wykonywania w oparciu o całokształt stosunków towarowo - pieniężnych jest w literaturze radzieckiej nazywana „kontrolą rublem“. U nas przyjęło się określenie „kontrola złotówką“.

¹⁾ Zagadnienia leninizmu — Wyd. „Książki“ Warszawa 1949 r. str. 429.

²⁾ Diaczenko — Funkcje i przeznaczenie finansów radzieckich. Woprosy Ekonomiki Nr z 1950 r.

Funkcja kontrolna finansów socjalistycznych wiąże się:

- 1) z rozrachunkiem gospodarczym,
- 2) z podziałem globalnego produktu społecznego i dochodu narodowego.

Kontrola ta, wykonywana jest przez system finansów socjalistycznych tj. przez system finansowy przedsiębiorstw, system finansowy bankowo-kredytowy, system finansowy ubezpieczeń i system budżetowy.

U podstaw kontroli finansowej leży kontrola za pomocą „złotówki“ na zasadzie rozrachunku gospodarczego.

Rozrachunek gospodarczy, jako metoda i system socjalistycznego gospodarowania przedsiębiorstw, gwarantujący optymalne wykonanie planu przy jak najmniejszych nakładach zasobów materiałowych, pieniężnych i siły roboczej, ustala bezpośrednią zależność między wynikami działalności przedsiębiorstwa a jego sytuacją finansowo-gospodarczą. Im lepiej funkcjonuje przedsiębiorstwo, im lepiej wykonuje plany, im oszczędniej użytkuje surowiec, materiał, paliwo, inne wartości materiałowe i zasoby pracy, tym lepsze powinny być wyniki finansowe przedsiębiorstwa w postaci wyższego zysku, a więc wyższych wpłat do budżetu, przy równoczesnym zmniejszeniu zapotrzebowania na kredyty bankowe.

Rozrachunek gospodarczy oznacza kontrolę finansową w obrębie przedsiębiorstwa, a więc w obrębie systemu finansowego przedsiębiorstw.

Poza tym zasady rozrachunku gospodarczego pozwalają na prowadzenie kontroli przez system budżetowy i bankowo-kredytowy.

W gospodarce socjalistycznej tworzenie zasobów finansowych następuje w oparciu o reprodukowany produkt globalny i jego podział jak również w oparciu o podział dochodu narodowego. Są to formy dystrybucji środków pieniężnych przez system finansowy. Najważniejszymi ogniwami systemu finansowego, spełniającymi funkcję kontrolną jest system bankowo-kredytowy i budżetowy.

Przy pomocy kredytu system bankowo-kredytowy kontroluje bezpośrednio działalność gospodarczo-finance przedsiębiorstw pozostających na rozrachunku gospodarczym.

Kontroli systemu budżetowego podlegają zarówno przedsiębiorstwa pozostające na rozrachunku gospodarczym jak i wielka ilość jednostek sfery nieprodukcyjnej gdzie brak jest wewnętrznej bazy do kontroli przy pomocy pieniądza, ponieważ ich wydatki nie są powiązane z przychodami.

Największe znaczenie ekonomiczne ma operatywna bieżąca kontrola organów finansowych i kredytowych, związana z codzienną dystrybucją środków pieniężnych.

W tym celu np. system rozliczeń przedsiębiorstw z budżetem Państwa jest tak pomyślany, żeby zapewnić właściwym organom finansowym możliwie wszechstronny wgląd w gospodarkę przedsiębiorstw. Tak więc na przykład przez kontrolę wpłat z tytułu podatku obrotowego organy finansowe przeprowadzają analizę produkcji i realizacji, przez kontrolę wpłat z zysków — kontrolę rentowności i planu obniżenia kosztów własnych, przez udziele-

nie dotacji na finansowanie środków, obrotowych — kontrolę gospodarki środkami obrotowymi.

Analogicznie przejawia się kontrola na odcinku systemu bankowo-kredytowego gdzie celowy, zwrotny i terminowy charakter udzielanych kredytów zmusza przedsiębiorstwo do właściwej gospodarki środkami obrotowymi i tym samym pobudza do wykonania planu.

W wyniku tak szeroko pojętej funkcji kontrola finansowa nie ogranicza się tylko do kontroli zużycia środków pieniężnych lecz wnika w te wszystkie procesy gospodarcze (wykonanie planu produkcji, planu obniżki kosztów, planu realizacji itp.) od których zależy takie lub inne zużycie środków pieniężnych na bazie podziału globalnego produktu społecznego i dochodu narodowego.

Kontrola finansowa przyczynia się do ochrony i umocnienia własności socjalistycznej, do podniesienia rentowności socjalistycznych przedsiębiorstw i organizacji gospodarczych dla zaoszczędzenia i umocnienia praworządności rewolucyjnej, do przezwyciężenia przejawów biurokratyzmu, rutyniarstwa i niegospodarności.

Finanse socjalistyczne ze względu na swój charakter, funkcję, strukturę organizacyjną, rolę w reprodukcji różnią się zasadniczo od finansów państwa burżuazyjnego, wykazując zdecydowaną wyższość nad tymi ostatnimi.

W ustroju kapitalistycznym finanse państwa (bo tylko o takich można mówić) służą jako narzędzie wzmocnienia eksploatacji ludzi pracy. Za pośrednictwem systemu finansowego państwo burżuazyjne zdobywa środki na utrzymanie aparatu ucisku klasowego, na dalsze wzbogacenie eksploatatorów.

Zasadnicze przeznaczenie finansów państwa burżuazyjnego ogranicza się więc do podziału środków pieniężnych, mającego na celu utrzymanie aparatu państwowego, aparatu ucisku i dalsze bogacenie się klas posiadających, pasożytniczych.

Przeznaczenie finansów państwa socjalistycznego polega przede wszystkim na tym aby na czas i bez przerwy zaopatrywać w zasoby pieniężne budownictwo gospodarcze i kulturalne.

Finanse socjalistyczne spełniają prócz tego — jak wiemy funkcję kontrolną, nieznaną w ogóle w państwie burżuazyjnym. Stanowią one nader ważne narzędzie kontroli państwowej nad produkcją i obrotem.

Niezmierzalną ważną cechą finansów socjalistycznych jest to, że wiążą się one bezpośrednio z wytwarzaniem globalnego produktu społecznego w przeciwieństwie do finansów gospodarki kapitalistycznej. W gospodarce kapitalistycznej rozwój obiegu pieniężnego i rozwój stosunków finansowych przebiega żywiołowo i bardzo rzadko w parze z rozwojem realnych procesów gospodarczych. Banki kapitalistyczne bardzo często stwarzają dodatkowe środki finansowe właściwie z niczego, wpływając na powstanie periodycznych inflacji i deflacji oraz związanych z tym kryzysów gospodarczych. Powstawanie na tym tle rozbieżności między produkcją i rzucaną na rynek masą towarów, a wielkością dochodów pieniężnych ludności — jako typowy wyraz sprzeczności istniejący w ustroju kapitalistycznym — przyczynia się do tego, że finanse w gospodarce kapitalistycznej nie tylko nie mogą odegrać roli

narzędzia poznania właściwego obrazu życia gospodarczego, lecz obraz ten w sposób istotny zaciemniają.

OGNIWA SYSTEMU FINANSOWEGO I ICH AKTYWNA ROLA W REALIZACJI NARODOWEGO PLANU GOSPODARCZEGO

Finanse socjalistyczne, jako finanse nowego typu, mają nową treść i nowe formy organizacyjne.

Socjalistyczny system finansowy cechuje jednolitość, która wynika z samej istoty socjalistycznego sposobu gospodarowania. Jednolitość socjalistycznego systemu finansowego jest funkcją jednolitości politycznej i gospodarczej planu gospodarczego. Jest funkcją ogólnonarodowego planu gospodarczego, którego wykonaniu podporządkowane są wszystkie ogniwa.

Jak wiemy podstawowym zadaniem jednolitego systemu finansów socjalistycznych jest planowa akumulacja i wykorzystywanie zasobów pieniężnych.

W gospodarce socjalistycznej istnieją cztery podstawowe ogniwa systemu finansowego:

- 1) system finansowy przedsiębiorstw,
- 2) system bankowo-kredytowy,
- 3) system finansowy ubezpieczeń,
- 4) system budżetowy.

Podstawowym ogniwem jest system finansowy przedsiębiorstw. Przez system finansowy przedsiębiorstw Państwo reguluje procesy produkcji i obiegu, organizuje wykonanie zadań w dziedzinie wydajności pracy, oszczędności na materiałach, a co za tym idzie obniżki kosztów własnych, dokonuje rozdziału środków pieniężnych między różne gałęzie gospodarki narodowej oraz przeprowadza przez system płac, cen i podatków podział produktu społecznego między akumulację i spożycie. Ponieważ akumulacja środków finansowych jak również podział i wykorzystanie tych środków na potrzeby własne przedsiębiorstw oraz na ogólne potrzeby Państwa dokonywane są w wyniku działalności gospodarczej przedsiębiorstw, przeto system finansowy przedsiębiorstw posiada zasadnicze znaczenie w ogólnym systemie finansów socjalistycznych, leży bowiem u podstaw powstawania globalnego produktu społecznego i jego podziału.

Działalność gospodarcza jest prowadzona bezpośrednio przez jednostki, które zajmują się wytwórczością, obrotem towarowym i świadczeniem usług, czyli przez przedsiębiorstwa.

Przedsiębiorstwa te wymagają jednak określonego kierownictwa odgórnego i koordynacji a to w tym celu, żeby zachować ogólne proporcje w rozwoju poszczególnych gałęzi gospodarki narodowej zgodnie z narodowym planem gospodarczym. Jednostki odgórne koordynujące działalność przedsiębiorstw (centralne zarządy, centrale branżowe itp.) i same przedsiębiorstwa stanowią klasyczny przykład centralizmu demokratycznego, pozwalającego w jak najpełniejszy sposób wykorzystać inicjatywę oddolną w celu jak najlepszego wykonania założeń narodowego planu gospodarczego.

Zróźnicowanie przedsiębiorstw i jednostek nadrzędnych znalazło swój wyraz w systemie finansowym w podziale przedsiębiorstw na:

- a) przedsiębiorstwa pozostające na rozrachunku gospodarczym;
- b) przedsiębiorstwa budżetowe.

Następnym bardzo ważnym ogniwem systemu finansowego gospodarki socjalistycznej jest system bankowo-kredytowy.

System ten obejmuje finanse NBP, finanse banków specjalnych (B.I. i B.R.) i finanse instytucji oszczędnościowych.

Podstawą organizacji systemu bankowo-kredytowego jest zasada skupienia w jednym banku całości operacji w zakresie rozrachunków pieniężnych, gromadzenia wolnych środków pieniężnych, kredytu krótkoterminowego i działalności emisyjnej. Prowadzenie przez aparat bankowy i kredytowanie działalności eksploatacyjnej przedsiębiorstw wymaga nie tylko wielkiej aktywności, ale również jednolitości organizacyjnej.

NBP jako centralny bank socjalistyczny spełnia następujące zadania:

- a) emituje bilety bankowe, będące prawnym środkiem płatniczym i posiadające nieograniczoną moc umorzenia zobowiązań przez zapłatę,
- b) gromadzi wolne środki pieniężne wszystkich przedsiębiorstw, zakładów, instytucji itp. oraz przeprowadza rozliczenia bezgotówkowe między wyżej wymienionymi jednostkami,
- c) zaopatruje życie gospodarcze w środki pieniężne bezpośrednio lub za pośrednictwem innych banków (kredyty refinansowe),
- d) ześrodkowuje obroty kasowe budżetu Państwa,
- e) sporządza dla gospodarstwa narodowego ogólne plany w zakresie spełnianych zadań i kontroluje wszelkie inne banki przy wykonywaniu tych planów,
- f) kontroluje gospodarkę finansową przedsiębiorstw kredytowanych przez siebie,
- g) spełnia czynności kasowe dla banków specjalnych oraz instytucji oszczędnościowych.

Bank aktywnie wpływa na przebieg procesów gospodarczych głównie poprzez kredytowanie przedsiębiorstw.

Kredyt jest elastyczną formą finansowania, umożliwiającą szybki i dostosowany do bieżących potrzeb życia gospodarczego rozdział środków pieniężnych między poszczególne przedsiębiorstwa. Dlatego wszelkie potrzeby przedsiębiorstw, przekraczając pewne minimum stale niezbędne — wyrazem którego jest normatyw środków obrotowych — są finansowane z kredytu bankowego.

Tym samym kredyt bierze czynny udział w procesach wytwarzania i obrotu, zapewniając przedsiębiorstwu takie środki finansowe, jakie mu są potrzebne do wykonania zadań ustalonych w planie. Kredyt służy zarazem jako czuły instrument kontrolny, obrazujący przebieg procesów gospodarczych przedsiębiorstw oraz rejestrujący odchylenia wykonania od planu w przedsiębiorstwach.

Odchylenie działalności przedsiębiorstwa od planu znajduje swój wyraz w odmiennym niż planowano zapotrzebowaniu na środki pieniężne Banku.

Każde ukształtowanie się stanu kredytowego odmiennie aniżeli uprzednio planowano, nie będące wynikiem prawidłowych procesów gospodarczych (przekroczenie planu produkcji i obrotu, kontrakcji, skupu itp.) jest sygnałem pojawienia się w przedsiębiorstwie nieprawidłowości, która wyrazić

się może w wadliwej gospodarce materiałowej, produkcyjnej czy towarowej, wydłużeniu się cyklu produkcji czy zahamowaniu obrotów, opóźnieniu rozliczeń z odbiorcami lub budżetem itp.

Stworzenie z kredytu najbardziej czułego instrumentu kontroli finansowej systemu bankowo-kredytowego możliwe było dlatego że kredyt socjalistyczny posiada następujące cechy:

- a) planowość,
- c) celowość,
- c) terminowość,
- d) zabezpieczenie.

Wszystkie te cechy kredytu socjalistycznego nadają mu znaczenie czynnika aktywnie mobilizującego przedsiębiorstwo do usprawnienia gospodarki materiałowej, produkcyjnej i towarowej, skrócenia cyklu produkcyjnego, maksymalnego przyspieszenia szybkości obiegu środków obrotowych, oszczędności w nakładach pracy żywej, (kontrola funduszu płac) tj. obniżki kosztów produkcji i zwiększenia akumulacji.

NBP wykonując nałożony na niego obowiązek sporządzania dla całości gospodarki narodowej planów finansowych w zakresie spełnionych przez bank zadań, opracowuje: plan kredytowy, plan kasowy oraz plan obrotów płatniczych z zagranicą. Sporządzanie tych planów i kontrola wykonania nadaje Bankowi i całemu systemowi bankowo-kredytowemu charakter ognia jak najbardziej aktywnie oddziaływującego na procesy gospodarcze związane z wykonaniem zadań narodowego planu gospodarczego.

I tak poprzez plan kredytowy bank przeprowadza:

- a) pieniężny obrachunek socjalistycznego gospodarstwa w zakresie produkcji, obrotów, rozdziału i akumulacji;
- b) kontrolę przy pomocy „złotówki” nad właściwym wykonywaniem tych procesów — mobilizując tak przedsiębiorstwa jak i banki do maksymalnego i najbardziej ekonomicznego wykorzystania zasobów materiałowych oraz środków finansowych gospodarstwa narodowego.

Drugim niemniej ważnym planem, który sporządza NBP — jest plan kasowy. Plan kredytowy obejmuje ruch środków pieniężnych zarówno gotówkowych jak i bezgotówkowych. Plan kasowy w przeciwieństwie do planu kredytowego zajmuje się tylko obrotami gotówkowymi.

Istotą ekonomiczną planu kasowego jest planowe regulowanie obiegu pieniężnego, polegające na korekcie wysokości obrotu pieniądza gotówkowego z wymianą realną.

Regulując obieg pieniądza gotówkowego w gospodarstwie narodowym plan kasowy ustala strumienie pieniądza gotówkowego do kas NBP i wypływającego z jego kas.

Plan kasowy oparty o zasadnicze wskaźniki narodowego planu gospodarczego, jak też o bilans dochodów i wydatków ludności odgrywa doniosłą rolę w normowaniu emisji pieniądza gotówkowego i aktywnym oddziaływaniu na procesy gospodarcze związane z wykonaniem zadań narodowego planu gospodarczego.

Stale rozwijający się zakres handlu zagranicznego, oparty o planowy i proporcjonalny wzrost dzia-

łalności gospodarczej kraju oraz obroty pozatowarowe powiększają znaczenie planu obrotów płatniczych z zagranicą.

Planowanie na tym odcinku i kontrola wykonania planu pozwala na:

- a) dokładną orientację zarówno na odcinku płatności w walucie obcej (w clearingu i wolnej dewizie) jak i na odcinku związanych z tym płatności złotych w kraju, które ściśle się wiążą z akcją kredytową a tym samym również z obiegiem pieniężnym,
- b) aktywne oddziaływanie na procesy gospodarcze związane z obrotami płatniczymi z zagranicą.

Plan obrotów płatniczych ma bowiem na celu uzgodnienie zadań produkcyjnych i usługowych, ustalonych w narodowym planie gospodarczym z możliwościami i potrzebami płatniczymi Państwa. W szczególności chodzi o zadania objęte planem handlu zagranicznego i spedycji międzynarodowej, planem inwestycyjnym i planem zaopatrzenia w tym zakresie, w jakim zadania te wiążą się z płatnościami zagranicznymi. Zadaniem planu obrotów płatniczych z zagranicą jest następnie mobilizowanie odpowiednich środków dla opłacenia importu towarów, urządzeń inwestycyjnych i usług niezbędnych dla realizacji zadań narodowych planów gospodarczych.³⁾

Trzecim z kolei ogniwem systemu finansowego jest system finansowy ubezpieczeń, obejmujący ubezpieczenia rzeczowe, osobowe, i społeczne.

Ubezpieczenia rzeczowe dysponują pobieranymi w formie składek środkami przeznaczonymi na powetowanie szkód powstałych wskutek klęsk żywiołowych lub innych wypadków losowych.

Ubezpieczenia osobowe stosuje się jako formę dodatkowego dobrowolnego ubezpieczenia na wypadek choroby, śmierci itp., a także jako jedną z form oszczędności ludności.

Środki ubezpieczenia społecznego powstają w wyniku wpłat składek ubezpieczeniowych przedsiębiorstw, instytucji, organizacji i osób prywatnych, ustalonych w stosunku procentowym do funduszu płac robotników i pracowników.

Z powyższych finansuje się wypłaty na świadczenia dla ubezpieczonych w związku z utratą zdolności do pracy w przypadku starości itd.

Czwartym i ostatnim ogniwem jednolitym finansów socjalistycznych jest system budżetowy.

System budżetowy jest podstawowym ogniwem systemu finansowego w zakresie gromadzenia środków akumulowanych i ich podziału na finansowanie gospodarki narodowej, potrzeb socjalnych i kulturalnych ludności, wzmocnienia obronności Państwa oraz utrzymania administracji państwowej i organów wymiarów sprawiedliwości (funkcja dystrybucyjna i redystrybucyjna budżetu).

Jest to warunek konieczny aby:

- a) umożliwić kontynuowanie procesu rozszerzonej reprodukcji socjalistycznej,
- b) zaspokoić stale wzrastające potrzeby materialne i kulturalne obywateli.

³⁾ Z. Pirożyński — System budżetowy Polski Ludowej, Polskie Wydawnictwa Gospodarcze, Warszawa 1952 r. str. 57.

Plan, który realizuje powyższe postulaty nosi nazwę budżetu. Charakter pieniężny budżetu wiąże się z jego funkcją gromadzenia akumulacji i rozdziału tej akumulacji w formie pieniężnej.

Zadania budżetu w zakresie dochodów (akumulacja) i wydatków (redystrybucja produktu wspólnego) są wyrazem zadań ustalonych w narodowym planie gospodarczym oraz ustroju politycznego i struktury organizacyjnej gospodarstwa narodowego.

Aktywna rola socjalistycznego budżetu Państwa polega na tym, że wiąże się ona z narodowym planem gospodarczym. Stąd wykonanie budżetu Państwa jest równoznaczne z wykonaniem podstawowych wskaźników narodowego planu gospodarczego.

Jaskrawo to występuje jeśli porównamy związek jaki istnieje między przedsiębiorstwami wykonującymi bezpośrednie zadania narodowego planu gospodarczego z budżetem.

Jeśli przedsiębiorstwa nie wykonują swoich planów produkcji, kosztów, obrotów i akumulacji to organa finansowe budżetu, obserwując przebieg rozliczeń z budżetem, są w stanie stwierdzić nieprawidłowość wykonywania zadań narodowego planu gospodarczego, przez przedsiębiorstwa wchodzące w skład gospodarki narodowej.

System rozliczeń przedsiębiorstw z budżetem Państwa jest bowiem tak pomyślany, żeby zapewnić właściwym organom finansowym możliwie wszechstronny wgląd w gospodarkę przedsiębiorstw.

Z budżetem Państwa związane są wszystkie ogniw systemu finansowego. Do budżetu Państwa przewleane są zyski przedsiębiorstw, podatki, zyski instytucji kredytowych i instytucji ubezpieczeniowych. Wszystkie te zasoby pieniężne są z kolei redystrybuowane na finansowanie gospodarki narodowej, potrzeb socjalnych i kulturalnych ludności, obrony kraju, administracji państwowej, akcji tworzenia odpowiednich rezerw państwowych.

O ZWIĘKSZENIE AKTYWNEJ ROLI SYSTEMU BANKOWO-KREDYTOWEGO W REALIZACJI PLANU SZEŚCIOLETNIEGO

Pomyślny przebieg wykonywania planu sześciolletniego uzależniony jest od całkowitej mobilizacji wewnętrznych zasobów i rezerw, istniejących w każdej gałęzi gospodarki narodowej, w każdym przedsiębiorstwie. Konieczne jest ekonomiczne, racjonalne podejście do wykorzystania rosnących z każdym rokiem środków obrotowych, konieczne jest dalsze pogłębianie rozrachunku gospodarczego i systemu oszczędności, podniesienie roli gospodarczych bodźców w procesie rozszerzonej socjalistycznej produkcji, a w szczególności zwiększenie aktywnej roli systemu bankowo-kredytowego w realizacji narodowych planów gospodarczych.

Szczególnie ważne zadania stoją przed aparatem bankowo-kredytowym na odcinku racjonalnej gospodarki.

Musimy — pracownicy Banku — pamiętać o wskazaniach tow. Malenkowa na XIX Zjeździe KPZR. „Trzeba wypełnić wszelkie nadmierne rozchodowanie zasobów materiałowych i pieniężnych oraz rezerw pracy i systematycznie zapewniać wykonanie i przestrzeganie zadań w dziedzinie obniżki kosztów własnych produkcji.

Trzeba wzmocnić kontrolę przy pomocy pieniądza ze strony organów finansowych nad wykonaniem planów gospodarczych i nad przestrzeganiem reżimu oszczędności“.

Podniesienie aktywnej roli systemu bankowo-kredytowego w realizacji narodowych planów gospodarczych może nastąpić w szczególności poprzez zwiększenie aktywnej roli kredytu i pieniądza, tych najbardziej zasadniczych narzędzi ekonomicznych państwa socjalistycznego.

Umocnienie obiegu pieniądza i stosunków kredytowych w gospodarce narodowej jest jednym z najważniejszych warunków pomyślnego wykonania Planu 6-letniego.

Jak wiemy — do najbardziej podstawowych funkcji systemu bankowo-kredytowego zaliczyć należy:

- a) odpowiednią organizację i formę rozrachunków pieniężnych w gospodarce narodowej,
- b) kredytowanie przedsiębiorstw pozostających na rozrachunku gospodarczym,
- c) regulowanie obiegu pieniężnego,
- d) sprawowanie kontroli finansowej (kontrola „złotówkę“) nad przebiegiem realizacji założeń narodowych planów gospodarczych.

Niezmierne aktywna rola systemu bankowo-kredytowego obliguje wszystkich pracowników aparatu bankowego do dalszego umocnienia stosunków pieniężno - kredytowych w gospodarstwie narodowym.

Do naczelných zagadnień — występujących w działalności Banku należą przede wszystkim te, które wiążą się z powstawaniem i realizacją planów kredytowego i kasowego, a więc najważniejszych — obok budżetu — planów jednolitego systemu finansów socjalistycznych.

Realizacja tych planów następuje w toku wykonywania funkcji kontrolnej banków, sprawowanej nad produkcją i obiegiem.

Jako naczelne zadanie systemu bankowo-kredytowego na odcinku umacniania i pogłębiania stosunków pieniężno - kredytowych, których praktycznym wyrazem są:

- a) plan kredytowy,
- b) plan kasowy,
- c) kontrola życia gospodarczego „złotówką“, powinien być postulat zwiększenia aktywnej roli tych trzech elementów w stosunku do realnych procesów gospodarczych.

Chodzi tu przede wszystkim o jak najściślejsze powiązanie planu kredytowego i kasowego z rzeczowymi planami gospodarczymi, wchodzącymi w skład ogólnonarodowego planu gospodarczego, jak również o powiązanie z planami i sprawozdawczością finansową przedsiębiorstw.

Oderwanie planu kredytowego i kasowego od realnych rzeczowych planów gospodarczych, jak również od planów finansowych przedsiębiorstwa znaczący praktyczny sprowadzenie aktywnej roli systemu bankowo-kredytowego do zera. Znaczący spadek funkcji kontrolnej tego systemu. Znaczący wyjście poza obręb narodowego planu gospodarczego.

Oparcie planu kredytowego i kasowego — i to zarówno w momencie układania, jak i realizowania tych planów — na planach kosztów, bilansach materiałowych, planie obrotów, planie normatywów,

planie akumulacji, planie przyspieszenia obiegu środków obrotowych, bilansie dochodów i wydatków przedsiębiorstw, a więc na planach bezpośrednio rzutujących na działalność operatywną aparatu bankowego, może dać w efekcie zwiększenie roli kredytu i pieniądza w ich aktywnym oddziaływaniu na realizację zadań wynikających z narodowego planu gospodarczego.

Musimy wszyscy pamiętać, że podstawowe narzędzia charakterystyczne dla państwa socjalistycznego jakimi jest kredyt i pieniądz nie są tylko bieżącą transpozycją pieniężną procesów gospodarczych.

Są to instrumenty przy pomocy których aparat bankowy powinien w jak najaktywniejszy, jak najbardziej mobilizujący sposób wpływać na przebieg realizacji narodowego planu gospodarczego.

Doskonalsze operowanie tymi instrumentami w toku układania i wykonywania planu kredytowego i kasowego, to pogłębienie funkcji kontrolnej aparatu bankowego, to realny wkład systemu bankowo-kredytowego w realizację Planu 6-letniego.

Chcąc umocnić stosunki kredytowo - pieniężne musimy pogłębić naszą znajomość planów przemysłowo - finansowych kontrolowanych i kredytowanych jednostek gospodarczych, musimy wiedzieć jaki jest stan kosztów własnych produkcji, plan obrotów towarowych, plan akumulacji, plan normatywów, plan przyspieszenia obiegu środków obrotowych, bilans dochodów i wydatków przedsiębiorstw, plan funduszu płac itp., musimy znać przebieg wykonania tych planów i musimy wreszcie — i to jest najważniejsze — aktywnie i mobilizująco wpływać na wykonanie tych planów w toku wykonywania kontroli działalności gospodarczo-finansowej przedsiębiorstw.

Poza tym musimy w większym stopniu korzystać ze sprawozdawczości statystycznej z wykonania planów gospodarczo-finansowych.

Niedopuszczalne jest ignorowanie tej sprawozdawczości w toku wykonywania funkcji kontrolno-sprawozdawczej przez aparat bankowy.

Powiedzieliśmy, że do naczelných zagadnień, jakie występują w działalności Banku należą te, które wiążą się z realizacją planów: kredytowego i kasowego.

Jak wiemy plan kredytowy powinien być ściśle powiązany z narodowym planem gospodarczym. Podstawowym przeto celem planu kredytowego jest taki rozdział środków finansowych który pozwalałby na pełną analizę planowanego przebiegu finansowania operacji gospodarczych i ich wyników. Tak więc od strony kredytów plan mówi nam, w jakim stopniu przeznacza się dysponowane przez Bank środki pieniężne na sfinansowanie środków obrotowych, wydatków sezonowych, specjalnych zapasów utrzymywanych w danym okresie w interesie gospodarki narodowej, rozliczeń między przedsiębiorstwami itp.

Z drugiej strony plan kredytowy obejmuje środki pieniężne, które osadzają się na kontach bankowych bądź w wyniku wzajemnych płatności między przedsiębiorstwami i reprezentują wówczas niezbędne środki pieniężne zaangażowane w procesie powstawania i rozdziału ogólnego produktu społecznego, bądź też powstają one w wyniku redystrybucji i wykorzystywania akumulacji pieniężnej

przy rozdziale produktu wspólnego (np. pozostałości budżetu państwowego). Pozostałości te w znacznej mierze reprezentują część wytworzonego produktu wspólnego (akumulacji) i dlatego użycie tych środków pieniężnych jako źródła kredytowania działalności gospodarczej jest nie tylko usprawiedliwione, ale w normalnych warunkach konieczne, w celu włączenia w procesy gospodarcze tych czasowo wolnych środków pieniężnych, a przez to samo i reprezentowanych przez nie wartości materiałowych.

W ostatecznym wyniku plan kredytowy zamyka się emisją (po uwzględnieniu operacji zagranicznych). Oczywiście plan kredytowy nie zamyka się emisją automatycznie. Toteż saldo pozycji planu kredytowego musi być zrównane i uzgodnione z planem kasowym. W tym celu przy sporządzaniu planu jak i w toku jego wykonania muszą być brane pod uwagę wszystkie możliwości usprawnienia i przyspieszenia obiegu środków obrotowych, obniżenia kosztów produkcji i dystrybucji oraz zwiększenia tą drogą zarówno akumulacji jak i masy towarowej kierowanej do konsumenta.

Wynika z tego, że plan kredytowy jest instrumentem pieniężnego obrachunku gospodarstwa socjalistycznego w zakresie:

- a) środków obrotowych, przemieszczających się w procesie produkcji i obrotu,
- b) akumulacji.

Pogłębienie stosunków pieniężno - kredytowych musi więc być skoncentrowane na środkach obrotowych, przemieszczających się w procesie produkcji i obrotu iak również na akumulacji.

Powiązanie kredytu ze środkami obrotowymi jest zagadnieniem oczywistym dla każdego pracownika Banku i nie należy się nim bliżej zajmować.

Dodać jednak w tym miejscu należy, że w aparacie bankowo-kredytowym niezbyt mocno docenia się znaczenie, iakie dla zagadnienia środków obrotowych i ich finansowania — ma problem szybkości obiegu środków obrotowych.

W warunkach ogólnonarodowego dążenia do wyzwalania ukrytych rezerw tkwiących w naszym życiu gospodarczym, dążenie do przyspieszania obiegu środków obrotowych powinno się stać stałym obowiązkiem pracowników aparatu bankowego.

Nie wystarczy doceniać wagę tego problemu. Musimy szerzej włączyć to zagadnienie w orbitę praktycznej pracy aparatu bankowego. Musimy przy układaniu planu kredytowego planować w sposób operatywny szybkość obiegu środków obrotowych, a następnie bacznie śledzić wykonanie, wpływając równocześnie w kierunku jak największego przyspieszenia.

Przyspieszenie obiegu środków obrotowych polega — jak wiemy — na skróceniu czasu przebywania środków obrotowych w procesie produkcji i obrotu.

Dzięki usprawnieniu zaopatrzenia materiałowego, produkcji i obrotu — przez skrócenie cyklu produkcyjnego, obniżenie norm zapasów i poprzez racjonalną organizację zbytu, obieg środków obrotowych odbywa się w tempie przyspieszonym, zwalniając z obrotu część środków obrotowych.

Musimy pamiętać, że wyzwolone z obrotu środki obrotowe przechodzą do dalszego rozwoju potencjału gospodarki narodowej.

Walka o przyspieszenie obiegu środków obrotowych, jaką prowadzą przedsiębiorstwa, powinna i musi się odbywać przy współudziale pracowników aparatu bankowego.

Powiedzieliśmy, że plan kredytowy jest instrumentem pieniężnego obrachunku gospodarstwa socjalistycznego w zakresie akumulacji.

Podstawowym przeto zagadnieniem planu kredytowego powinna być aktywnie mobilizująca kontrola, czy akumulacja powstająca w obrębie gospodarki narodowej jest właściwa i czy właściwie jest przejmowana przez odpowiednie ogniwa systemu finansowego.

Wymagania od pracowników aparatu kredytowego powinny więc iść przede wszystkim po linii jak największego zrozumienia przez nich zagadnienia akumulacji, która jest przecież podstawą jednolitego systemu finansów socjalistycznych — podstawą rozszerzonej reprodukcji socjalistycznej.

Wszyscy powinniśmy sobie zdawać sprawę z faktu, że zagadnienie akumulacji jest tak ważne, jak kredyt.

Wynika stąd, że walka o obniżkę kosztów produkcji i zwiększenie obrotów, jaką prowadzą przedsiębiorstwa, powinna i musi odbywać się przy współudziale pracowników aparatu bankowego.

Niemniej ważne zagadnienia — jak przy planie kredytowym — występują na odcinku planu kasowego.

Osiągnięcia na tym odcinku aparatu bankowego, jakie zanotowano na przestrzeni ostatnich lat są duże.

Przed wszystkim podkreślić należy fakt poprawy jakościowej planu, wyrażający się w ściślejszym powiązaniu ze wskaźnikami narodowego planu gospodarczego, pogłębieniu analizy materiałów planowych i sprawozdawczych, w usprawnieniu dokumentacji planów oddziałowych, w uoperatywnieniu planów przez zaostrenie limitowania wypłat na rozchody administracyjno-gospodarcze, wreszcie w zacieśnieniu współpracy z administracją gospodarczą i przedsiębiorstwami handlowymi poprzez komisje do spraw planowania kasowego.

Osiągnięcia te jakkolwiek poważne — nie powinny stwarzać w aparacie bankowym atmosfery samozadowolenia.

Jako konieczny postulat pogłębienia stosunków pieniężnych w aparacie bankowym, należy wysunąć konieczność dalszego pogłębienia metod planowania kasowego, zwłaszcza przez jeszcze ściślejsze powiązanie go z rzeczowymi planami gospodarczymi.

Zwiększyć należy jakość planowania kasowego również przez ściśle powiązanie z bilansem dochodów i wydatków ludności.

Musimy pamiętać, że pieniądź socjalistyczny spełnia niezmiernie ważną funkcję w rozwoju stosunków gospodarczych kraju.

Pieniądź socjalistyczny i plan kasowy powinny się stać w naszych aktualnie istniejących warunkach ekonomicznych narzędziem spójni gospodarczej miasta ze wsią. Poprzez bezpośrednie stykanie się z wymianą towarową ze wsią oraz akcją skupu plan kasowy ma wszelkie dane aby i temu zadaniu podołać.

Musimy sobie zdać sprawę z tego, że plan kasowy ma charakter polityczny, umacniający więź miasta

ze wsią i dołożyć wszelkich starań w kierunku pozytywnego rozwiązania tego postulatu.

W socjalistycznym ustroju gospodarczym trwałość waluty jest zabezpieczona nie tylko zapasem złota, ale przede wszystkim przez olbrzymią ilość zasobów towarowych znajdujących się w rękach Państwa. „Któż” z ekonomistów może zaprzeczyć — wskazywał Stalin, że takie zabezpieczenie, istniejące w ZSRR jest bardziej realnym zabezpieczeniem trwałości waluty, niż jakikolwiek zapas złota⁴⁾.

Ilość i jakość tych zasobów towarowych, jak również ich przemieszczanie nie jest sprawą obojętną dla pracowników aparatu bankowego w zakresie budowy i wykonania planu kasowego.

Jednym z podstawowych elementów strony przychodowej planu kasowego są utargi handlu społecznego.

Otóż poprzez kontrolę tej pozycji planu kasowego można w aktywny sposób wpływać na procesy gospodarcze w kierunku wysuwania pod adresem przedsiębiorstw produkujących artykuły konsumpcyjne, postulatów mogących zwiększyć stronę dochodową planu kasowego.

Również kontrola pozycji płace, dokonywana przez pracowników pionu planowania kasowego i pionu kontroli funduszu płac, może czynnie oddziaływać na wykonanie narodowego planu gospodarczego w odniesieniu do wskaźników określających pieniężne dochody i wydatki ludności.

Niezbędna zgodność między funduszem płacy zarobkowej we wszystkich gałęziach gospodarki narodowej a wielkością detalicznego obrotu towarowego (z uwzględnieniem innych dochodów i wydatków ludności) odzwierciedla w zasadzie niezbędną i w sposób planowy realizowaną zgodność między produkcją środków spożycia, a poziomem nakładów na fundusz płacy, pobierany przez wszystkich pracowników gospodarki narodowej.

Tym samym planowanie obiegu pieniężnego powinno służyć jako jeden z instrumentów wzajemnej kontroli w szeregu ważniejszych wskaźników planu gospodarczego w oparciu o prawo planowego, proporcjonalnego rozwoju gospodarczego.

Do podstawowych warunków mogących zwiększyć aktywną rolę aparatu bankowego na odcinku obiegu gotówkowego zaliczyć należy:

- postulat przyspieszenia inkasa pieniądza gotówkowego,
- większe wykorzystanie kas obrotowych, jako instrumentu kontroli,
- ulepszenie metody planowania kasowego w układzie analitycznym,
- pogłębienie operatywności aparatu bankowego w celu dokładnego śledzenia dróg pieniądza gotówkowego i kierowania nim zgodnie z potrzebami gospodarki narodowej.

Plan kredytowy i plan kasowy powinny być ze sobą powiązane. Bardziej głębokie powiązanie planu kasowego z planem kredytowym powinno się stać równie ważnym ogniwem w usiłowaniach naszych nad zwiększeniem aktywnej roli systemu bankowo - kredytowego w realizacji Planu 6-letniego.

⁴⁾ J. Stalin — Dzieła t. 13 str. 205.

Znaczenie powiązania planu kredytowego z planem kasowym jest doniosłe. Plan kredytowy — jak już wyżej nadmieniliśmy — ma w swoim głównym założeniu dokonywać, zgodnie z interesem gospodarki narodowej, podziału czasowo wolnych środków w sposób planowy. Plan kasowy reguluje natomiast procesy gospodarcze, jakie odbywają się między systemem bankowym z jednej strony, a ludnością z drugiej. Charakterystyczną cechą obydwu planów jest, że zamykają się wzrostem lub spadkiem emisji. Saldo zamykające te plany powinno pokrywać się ze wskaźnikiem emisji, wpływającym z ogólnych założeń gospodarczych, ustalonych w organach planujących ogólnie przebieg procesów ekonomicznych.

Plan kredytowy i plan kasowy sporządzany w oparciu o plany obrotu materiałowego i towarowego, plany produkcji, kosztów własnych wytwarzania, plany zatrudnienia, funduszu płac itp., winien dać w efekcie ten sam wynik, to znaczy ten sam ruch emisji, zarówno co do wielkości, jak i kierunku.

Zarówno plan kasowy jak i plan kredytowy są planami operatywnymi. Ustalona w nich i zatwierdzona przez Rząd granica emisji stanowi wiążącą dyrektywę, której wykonanie jest zabezpieczone przez odpowiedni zespół przepisów regulujących zasady kredytowania i kontroli przedsiębiorstw bądź gospodarke środkami gotówkowymi.

Współzależność istniejąca między tymi dwoma planami występuje na różnych odcinkach. Przede wszystkim należy dopatrywać się jej na odcinku obrotów towarowych detalicznych. Jak wiemy podstawą budowy planu kredytowego jest wniosek do planu, zaś planu kasowego — plan obrotów gotówkowych klienta. W obydwu wypadkach planuje się wielkość obrotów towarowych detalicznych. Uzgodnienie tej wielkości w obydwu planach jest możliwe i konieczne zarówno na szczeblu oddziałów, jak i centrali. Również ważna jest współpraca pionu kasowego i kredytowego w toku wykonania planów.

Współzależność między planem kredytowym i kasowym występuje jeszcze na innych odcinkach np. może się zdarzyć, że gromadzi się w kraju większe ilości zapasów pochodzących z importu, które fi-

nansowane są kredytem bankowym. Wiemy, że za import trzeba płacić eksportem.

Jeśli z kolei eksport obejmowałby artykuły konsumcyjne to wówczas może zmniejszyć się strona przychodowa planu kasowego (mniejsze utargi).

Może się również zdarzyć, że w przemyśle zacznie wzrastać wartość robót w toku, znaczy to, że robocizną wypłaca się ludności a wyroby gotowe nie wychodzą jeszcze na rynek. Zjawisko to może znaleźć swój wyraz w planie kasowym w zmniejszonych utargach.

Wzrastający stan robót w toku może być sfinansowany kredytem bankowym.

Z wyżej przytoczonych przykładów jasno wynika znaczenie współzależności planu kredytowego i kasowego dla pogłębienia współpracy na tym odcinku odpowiednich pionów Banku.

Nie sposób wymienić w ramach jednego przyczynka wszystkich możliwości pozwalających na zwiększenie aktywnej roli podstawowych instrumentów ekonomicznych — kredytu i pieniądza.

Przykładowo należy podać tu:

a) możliwość i konieczność pogłębienia kontroli bankowej w szczególności przez wzmożenie i zaostrożenie kontroli funduszu płac. System bankowo-kredytowy kontrolując wydatkowanie płac według ich celowego przeznaczenia powinien — celem niedopuszczenia do powstawania przekroczeń w tej dziedzinie dyscypliny finansowej — pogłębić sprawowanie tej formy kontroli bankowej, poprzez prowadzenie codziennej niemal, stałej kontroli zgodnie z ilością i jakością pracy.

b) możliwość i konieczność pogłębienia zasad rachunku gospodarczego, na których pracują kontrolowane i kredytowane jednostki gospodarcze,

c) możliwość i konieczność dokonania likwidacji zatorów w obrotach płatniczych między przedsiębiorstwami, poprzez wzmożoną walkę z pierwotnymi przyczynami powodującymi te zatory,

d) możliwość i konieczność pogłębienia metod kredytowania zwłaszcza przez wprowadzenie kredytu pod obrót, tj. wyższych form kredytowania,

e) możliwość i konieczność pogłębienia analizy ekonomicznej przeprowadzonej przez pracowników pionu kredytowego i kasowego.

Jerzy Bednarowicz

REZERWA NA WYDATKI ZRÓWNANE Z FUNDUSZEM PŁAC

Występujący w naszym systemie kredytowym — kredyt na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane — posiada specyficzny charakter i nie reprezentuje podstawowych cech kredytu socjalistycznego. Nie jest on ani kredytem planowym ani celowym i nie posiada zabezpieczenia w realnych wartościach ekonomicznych.

Omawiany kredyt wprowadzony został do naszego systemu kredytowego przed około dwoma laty, równoległe z zasadniczym zlikwidowaniem automatyzmu pokrywania zobowiązań i miał na celu — niezbędne wówczas w zakresie pokrywania płac i wypłat zrównanych — złagodzenie trudności wyłaniających się w przedsiębiorstwach o nieprawidłowej strukturze fi-

nansowej. W związku z tym, kredyt na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane, będąc pewną pozostałością automatyzmu, pomyślany był z góry w naszym systemie kredytowym jako element przejściowy, niezbędny w pierwszym etapie stosowania nowych zasad organizacji kredytu krótkoterminowego, zrywających z automatyzmem kredytowania.

Okres, jaki upłynął od momentu zasadniczego zlikwidowania automatyzmu pozwolił przedsiębiorstwom na gruntowne zapoznanie się z obowiązującym systemem kredytowym i przystosowanie się do ram tego systemu. Na wielu odcinkach nastąpiło wyraźne podniesienie się dyscypliny finansowej. W tych warunkach nadszedł moment sprzyjający dla

stopniowego lecz konsekwentnego ograniczenia tego przejściowego w naszej praktyce kredytu.

Pierwsze poważniejsze rygory zmierzające do ograniczenia kredytu na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane wprowadzone zostały Z. P. Nr 24/53. Uwarunkowano udzielanie kredytu na wypłaty funduszu płac od uprzedniego akumulowania przez przedsiębiorstwo na ten cel środków na rachunku rozliczeniowym, a ponadto maksymalnie ograniczono udzielanie kredytów na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane tym przedsiębiorstwom, które nie spłaciły poprzednio zaciągniętego z tego tytułu kredytu, uzależniając w tych przypadkach przyznanie kredytu od decyzji oddziału wojewódzkiego lub właściwego Departamentu Kredytów.

Ograniczenia, o których mowa wyżej, przyniosły pozytywne rezultaty. Przeprowadzone na tle doświadczeń badania dowiodły, że celowe jest wprowadzenie dalszych rygorów gwarantujących całkowite nieomal wyeliminowanie udzielania kredytu na pokrywanie wypłat zrównanych z funduszem płac. W tych warunkach ustalone zostały Z. P. Nr 64/53 nowe zasady, które zmierzają do zupełnego prawie zlikwidowania pokrywania z kredytu wydatków zrównanych z płacami. Stworzono nową, opartą na wzorach radzieckich, a nieznana dotąd w naszym systemie finansowym instytucję — tak zwaną rezerwę na wydatki zrównane z funduszem płac — która w przypadku braku środków na rachunku rozliczeniowym na pokrycie wszystkich wymagalnych zobowiązań, umożliwia przedsiębiorstwom tworzenie rezerw pieniężnych na regulowanie wydatków zrównanych z płacami. Tym samym omawiana rezerwa daje nawet słabym finansowo przedsiębiorstwom możliwość pokrywania tych wydatków bez konieczności ubiegania się o kredyt.

Rezerwa na wydatki zrównane z funduszem płac może wynosić:

- dla przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych — do 5% osiągniętych w poprzednim miesiącu przeciętnych dziennych wpływów ze sprzedaży;
- dla przedsiębiorstw handlu hurtowego oraz jednostek zbytu i zaopatrzenia — do 2% osiągniętych w poprzednim miesiącu przeciętnych dziennych wpływów ze sprzedaży.

Oznacza to, że przedsiębiorstwo w granicach rezerwy, ustalonej wg właściwej stawki, może codziennie swobodnie dysponować saldem rachunku rozliczeniowego na opłacenie — poza wszelką kolejnością — wydatków zrównanych z funduszem płac. Przepisy w sprawie tworzenia rezerwy dopuszczają przy tym regulowanie przez dysponenta rozliczeń wymagalnych zobowiązań przedsiębiorstwa w oparciu o saldo istniejące na rachunku rozliczeniowym na ultimo dnia poprzedniego. Przynosi to dysponentowi pewne ułatwienia manipulacyjne, gdyż w warunkach tych dysponent — w przypadku braku środków na rachunku rozliczeniowym — nie jest obowiązany do pokrywania dyspozycji przedsiębiorstwa z bieżących wpływów danego dnia, natomiast opierać się on może wyłącznie na saldzie rachunku rozliczeniowego z dnia poprzedniego.

Nie przysługuje prawo tworzenia omawianej rezerwy przedsiębiorstwom handlu detalicznego. Wspomniane przedsiębiorstwa posiadają z utargów zape-

wnione codzienne wpływy umożliwiające uzupełnianie pógotowia kasowego, a sam problem wydatków zrównanych pod względem kolejności regulowania z funduszem płac występuje w handlu detalicznym w minimalnym stopniu. Zdarzają się również przedsiębiorstwa prowadzące działalność mieszaną. Występować może na przykład hurt obok detalu. Generalnie można by tu przyjąć zasadę nie tworzenia rezerw w tych przedsiębiorstwach, gdzie obroty z tytułu sprzedaży detalicznej stanowią przewagę.

Jako podstawę do obliczenia wysokości rezerwy przyjmuje się wartość przeciętnych dziennych wpływów przedsiębiorstwa ze sprzedaży towarów, wyrobów własnych i usług. Zgodnie z obowiązującymi zasadami rachunkowości sprzedaż następuje w momencie wpłaty pieniędzy przez nabywcę — w obrocie gotówkowym oraz w momencie oddania faktury do inkasa — w obrocie inkasowym lub wysłania jej bezpośrednio do nabywcy — obrocie pozainkasowym. W tych warunkach w rozliczeniach inkasowych lub pozainkasowych fakt sprzedaży nie oznaczają jeszcze wpływu z dokonanej sprzedaży. W związku z tym przepisy o rezerwie, mając na uwadze również mobilizację przedsiębiorstw w kierunku dbałości o terminowe uzyskiwanie wpływów z tytułu wystawionych faktur, przyjmują za podstawę obliczenia wysokości rezerwy wartość rzeczywistych wpływów ze sprzedaży, a nie wartość sprzedaży. W celu wyprowadzenia najprostszym systemem przybliżonej kwoty wpływów z tytułu sprzedaży w danym miesiącu przyjęto zasadę powiększania wartości sprzedaży danego miesiąca o stan należności fakturowych wykazany na ultimo poprzedniego miesiąca przy równoczesnym pomniejszeniu wyniku tych obliczeń o stan należności fakturowych wykazany na ultimo danego miesiąca.

Obliczeń wysokości rezerwy dokonuje komórka kredytowa w okresie 10 dni od otrzymania sprawozdania terminowego przedsiębiorstwa, tj. w okresie do 15-go każdego miesiąca za miesiąc poprzedni — w odniesieniu do przedsiębiorstw przemysłu wielkiego i średniego i do 20-go każdego miesiąca — w odniesieniu do pozostałych przedsiębiorstw. Ustalona w tych terminach wysokość rezerwy na wydatki zrównane z funduszem płac jest wielkością stałą, która obowiązuje dysponenta rozliczeń przez miesiąc tj. do terminu następnych obliczeń. O wysokości ustalonej rezerwy zawiadamia się, rzecz jasna, przedsiębiorstwo aby umożliwić mu racjonalne układanie terminów dokonywania poszczególnych wydatków zrównanych z płacami w okresie braku środków na pokrycie wszystkich wymagalnych płatności.

Dysponent rozliczeń ustalając płatności przypadające w danym dniu do pokrycia z rachunku rozliczeniowego przedsiębiorstwa, przed rozdysponowaniem tych płatności, tworzy w ramach salda na rachunku rozliczeniowym w pierwszym rzędzie rezerwę w ustalonej dla przedsiębiorstwa wysokości, a dopiero z pozostałości jaka powstanie po utworzeniu rezerwy pokrywa on we właściwej kolejności wymagalne zobowiązania. Z utworzonej rezerwy pokrywa dysponent ewentualnie składane w ciągu dnia dyspozycje dotyczące wydatków zrównanych z funduszem płac. Przykładowo: ustalona dla przedsiębiorstwa wysokość rezerwy — 4.000; saldo na rachunku rozliczeniowym 18.000; wymagalne zobowiązania (rozliczenia z budżetem i przeterminowane zobowiązania fakturowe) — 20.000; dysponent w tych warunkach rezer-

wuje na dany dzień na wydatki zrównane z funduszem płać kwotę 4.000, a z pozostałego salda 14.000 pokrywa we właściwej kolejności rozliczenia z budżetem i przeterminowane zobowiązania fakturowe, natomiast w miarę składania w ciągu dnia dyspozycji na wydatki zrównane z funduszem płać — honoruje je w granicach utworzonej rezerwy (4.000). Rzecz jasna, że jeśli saldo nie wystarcza na zarezerwowanie pełnej kwoty ustalonej rezerwy, wówczas rezerwowaniu podlega w ramach salda kwota odpowiednio mniejsza. Jeśli więc w podanym wyżej przykładzie saldo wynosiłoby 2.000 — wówczas dysponent tworzy rezerwę 2.000, a wymagalne zobowiązania w kwocie 20.000 przechodzą nie pokryte na dzień następny.

W przypadku gdy na początek dnia istnieją wymagalne płatności z tytułu funduszu płać lub płatności z nim zrównane dysponent rozliczeń winien najpierw pokryć powyższe płatności, a dopiero z pozostałego salda utworzyć rezerwę. Jeśli więc przykładowo: ustalona dla przedsiębiorstwa rezerwa wynosi 4.000, saldo na rachunku rozliczeniowym 70.000 i na początek dnia istnieją wymagalne płatności: fundusz płać — 50.000, wydatki zrównane z funduszem płać — 3.000, rozliczenia z budżetem — 13.000 i przeterminowane zobowiązania fakturowe 20.000 wówczas dysponent najpierw pokrywa fundusz płać i wydatki z nim zrównane w kwocie 53.000, następnie tworzy na dany dzień rezerwę w kwocie 4.000, a następnie reguluje rozliczenia z budżetem w kwocie 12.000 i przeterminowane zobowiązania fakturowe w kwocie 1.000.

Jeżeli przedsiębiorstwo zadłużone jest w kredycie na fundusz płać i wypłaty z nim zrównane — który płatny jest w pierwszym rzędzie niezależnie od wszelkiej kolejności — wówczas dysponent w ramach salda na rachunku rozliczeniowym spłaca najpierw omawiany kredyt, a następnie tworzy rezerwę. Przykładowo: ustalona dla przedsiębiorstwa rezerwa — 4.000, saldo na rachunku rozliczeniowym 53.000, zadłużenie z tytułu kredytu na fundusz płać i wypłaty z nim zrównane 50.000, wówczas dysponent pokrywa najpierw zadłużenie z tytułu omawianego kredytu, a następnie w ramach pozostałego salda tworzy rezerwę w kwocie 3.000.

Podkreślić należy, że przedsiębiorstwo może dysponować rezerwą również w okresie akumulacji na rachunku rozliczeniowym środków na wypłatę funduszu płać. Tak więc mimo akumulacji przedsiębiorstwo pokrywać może wydatki zrównane z funduszem płać.

Kwotę rezerwy pozostawia się na rachunku rozliczeniowym również wówczas, gdy przedsiębiorstwo na początek dnia posiada — w ramach salda z dnia poprzedniego — dostateczne środki na pokrycie wymagalnych płatności, a istnieje równocześnie przypuszczenie, że w ciągu dnia mogą być przedłożone dyspozycje na wydatki zrównane z funduszem płać, na uregulowanie których mogłoby w ciągu dnia zabraknąć środków bądź to na skutek rozdysponowania salda przez wykonanie istniejących na początek dnia wymagalnych płatności bądź też w wyniku wykonania składanych w ciągu dnia poleceń przelewu itp.

Rezerwy na wydatki związane z funduszem płać nie można traktować jako wielkość stanowiącą limit dziennych wydatków przedsiębiorstwa na ten cel. O ile przedsiębiorstwo posiada na rachunku rozlicze-

niowym dostateczne środki na pokrycie wymagalnych zobowiązań, wówczas może ono na wydatki zrównane z funduszem płać dysponować każdą kwotą, niezależnie od wielkości rezerwy.

Na marginesie wypada zaznaczyć, że kwalifikowanie wydatków na zaopatrzenie w niezbędne materiały i towary pod kątem widzenia konieczności zrównania ich z funduszem płać było dotąd przedmiotem wielu nieporozumień między przedsiębiorstwem, a dysponentem rozliczeń. W związku z tym, w celu ułatwienia pracy dysponentowi rozliczeń oraz w celu uniknięcia nieporozumień w zakresie kwalifikowania wydatków zrównanych z funduszem płać w trybie punktu 1f PO 31/52, ostatnie przepisy zwalniają w zasadzie dysponenta rozliczeń z obowiązku badania czy dana płatność podlega zrównaniu z płatami czy też nie. Nałożony został natomiast na przedsiębiorstwo obowiązek załączania do odnośnych dyspozycji pisemnych oświadczeń podpisanych przez dyrektora i głównego księgowego stwierdzających, że wydatek spełnia dwa zasadnicze warunki i to:

1. nie może być regulowany w trybie inkasa bankowego,
2. uregulowanie w kolejności przewidzianej w § 6 pkt. 1f Uchwały Nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12 grudnia 1951 r. może spowodować istotne i poważne zahamowania w działalności gospodarczej przedsiębiorstwa.

Naturalnie, uproszczenie takie nie wyklucza możliwości nieuznania przez dysponenta rozliczeń kwalifikacji przedsiębiorstwa, w wyraźnych, rzucających się w oczy przypadkach błędnego kwalifikowania wydatku przez przedsiębiorstwo. Podkreślić jednak należy, że w tych warunkach prawidłowość zaliczania przez przedsiębiorstwo wydatków na zaopatrzenie w niezbędne materiały i towary i innych zrównanych z funduszem płać powinna być możliwie przy każdej okazji badana wrywkowo przez komórkę kredytową w trakcie inspekcji w przedsiębiorstwie.

Możliwość tworzenia omówionej rezerwy stwarza przedsiębiorstwom — jak wynika z tego ogólnego chociażby szkicu — poważne warunki bieżącego akumulowania na rachunku rozliczeniowym dostatecznych środków na uregulowanie wypłat zrównanych z funduszem płać w okresie, kiedy brak jest środków na pokrycie wszystkich wymagalnych płatności. W tych warunkach ostro stawiany jest problem ograniczenia kredytu na fundusz płać i wydatki z nim zrównane. Odnośne przepisy ustalają, że kredyt na pokrycie wydatków zrównanych z funduszem płać może być przyznany w bardzo wyjątkowych przypadkach i to wyłącznie na podstawie decyzji właściwego Departamentu Kredytów bądź też oddziału wojewódzkiego. Departamenty Kredytów upoważnione są do wydawania generalnych zezwoleń — ważnych przez pewien okres czasu — w odniesieniu do poszczególnych przedsiębiorstw lub branż, którym z uwagi na charakter ich działalności możliwość tworzenia rezerw stanowiących odpowiedni procent dziennych wpływów nie zagwarantuje dostatecznych środków na pokrywanie wypłat zrównanych z funduszem płać. Oddział wojewódzki może natomiast sporadycznie wydać decyzję jednorazową udzielenia kredytu, tj. dotyczącą określonego wydatku, o ile zachodzi przypadek wyjątkowej pilności pokrycia wydatku zrównanego z funduszem płać.

dnoczesnym braku niezbędnych na ten cel środków na rachunku rozliczeniowym przedsiębiorstwa. Podkreślić należy, że postanowienia ZP Nr 64/53 dotyczące ograniczenia kredytu w zakresie wydatków zrównanych z płacami nie naruszają w niczym przepisów ZP Nr 24/53. Tak więc, jeżeli oddział stawia wniosek o kredyt na pokrycie wydatku zrównanego z płacami przy równoczesnym istnieniu zadłużenia przedsiębiorstwa z tytułu poprzednio zaciągniętego kredytu na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane (również przeksięgowanego na rachunek kredytu przeterminowanego) wówczas oddział wojewódzki obowiązany jest ustosunkować się do danego wniosku zarówno z punktu widzenia przepisów ZP Nr 24 jak i ZP Nr 64. O ile więc w danym przypadku decyzja z punktu widzenia ZP Nr 24/53 należy do Departamentu Kredytów wówczas oddział wojewódzki może przedstawić Departamentowi z odpowiednim naświetleniem jedynie taki wniosek, odnośnie którego z punktu widzenia przepisów ZP Nr 64/53 wyraża on zgodę na jednorazowe przyznanie kredytu na pokrycie wydatku zrównanego z płacami. W tym stanie rzeczy oddziały wojewódzkie — poprzez dokładną analizę każdego wniosku — mogą i powinny poważnie ograniczyć występowanie kredytu na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane, który w dzisiejszych warunkach tracąc nieomal całkowicie swą rację bytu może w zakresie wydatków zrównanych z funduszem płac prawie wcale się nie pojawiać.

Oddziały terenowe powinny dbać o to, aby prawo tworzenia rezerw na wydatki zrównane z funduszem płac wykorzystane było przez wszystkie te przedsiębiorstwa, w których omawiana rezerwa przyczyni się do wyeliminowania kredytu na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane. Trzeba odpo-

wiednio pouczać te przedsiębiorstwa, które mimo potrzeby nie występują do oddziału z wnioskami o tworzenie rezerw. Wysokość ustalonych dla przedsiębiorstw rezerw jednak winna być przedmiotem stałej analizy ze strony oddziału. Trzeba stale obserwować czy kwota ustalonej rezerwy nie kształtuje się na zbyt wysokim poziomie w stosunku do potrzeb przedsiębiorstwa, co mogłoby się stać przyczyną przetrzymywania na rachunkach rozliczeniowych zbyt wysokich sald przy równoczesnym braku środków na pokrycie wszystkich wymagalnych zobowiązań. Obserwacje — o których mowa — mogą być dokonywane drogą częstego kontaktowania się komórki kredytowej z dysponentem rozliczeń, który winien informować o zakresie wykorzystywania rezerwy. Przedsiębiorstwom, które na przestrzeni pewnego okresu czasu nie wykorzystują pełnej wysokości rezerwy, należy rezerwę tę obniżać, stosując niższy, aniżeli dopuszczalny maksymalny procent dziennych wpływów z tytułu sprzedaży. Ponadto trzeba mieć stale na uwadze, że niekiedy tworzenie rezerw z salda na rachunku rozliczeniowym i łatwe pokrywanie z tych rezerw wydatków zrównanych z funduszem płac może stworzyć atmosferę sprzyjającą naruszaniu dyscypliny finansowej, odbijając się ujemnie na zdolności płatniczej przedsiębiorstwa. Dlatego też należy pamiętać, że przyznanie przedsiębiorstwu prawa dysponowania rezerwą na wydatki zrównane z funduszem płac nie oznacza stworzenia bezkrytycznej łatwości w pokrywaniu tych wydatków. Na naruszanie dyscypliny finansowej, szczególnie na odcinku kredytowym lub rozliczeniowym, spowodowane pośrednio zbyt częstym wykorzystywaniem rezerwy na wydatki zrównane z funduszem płac powinny oddziały ostro reagować, obniżając wysokość rezerwy lub pozbawiając przedsiębiorstwo prawa korzystania z rezerwy.

Stefan Komar

ZASADY ROZLICZEŃ PRZEDSIĘBIORSTW PAŃSTWOWYCH Z BUDŻETEM Z TYTUŁU ZYSKÓW I STRAT ORAZ Z TYTUŁU WŁASNYCH FUNDUSZÓW OBROTOWYCH

Część II

Uchwała Rady Ministrów Nr 244 z dnia 4 kwietnia 1953 r. (Monitor Polski Nr A-36 z dnia 24 kwietnia 1953 r., poz. 451) ustala zasady i tryb rozliczeń przedsiębiorstw i zarządów centralnych (terenowych) z tytułu wpłat z zysku i pokrywania strat oraz z tytułu nadwyżek i niedoborów własnych funduszów obrotowych, tak z budżetem centralnym jak i z budżetami terenowymi. Ujęcie całości rozliczeń z budżetem Państwa w ramach jednej uchwały (zamiast czterech uchwał jakie obowiązywały w r. 1952) przyczyniło się do usunięcia szeregu zbędnych różnic między rozliczeniami z tytułu zysków i strat i rozliczeniami z tytułu nadwyżek i niedoborów funduszów własnych w obrocie, a tym samym do ujednolicenia zasad rozliczeń.

W niniejszym artykule omówimy oddzielnie rozliczenia z tytułu wpłat z zysku, rozliczenia z tytułu pokrywania strat oraz rozliczenia z tytułu nadwyżek

i niedoborów własnych funduszów obrotowych, zachowując jednocześnie przyjęty w uchwale ogólny podział na: rozliczenia przedsiębiorstw z zarządami centralnymi (terenowymi), rozliczenia zarządów centralnych i terenowych z budżetem Państwa oraz rozliczenia przedsiębiorstw rozliczających się bezpośrednio z budżetem Państwa.

W zależności od podstawy według której rozliczenia są dokonywane rozróżniamy:

- a) rozliczenia planowe
- b) rozliczenia okresowe
- c) rozliczenia roczne

przy czym terminologia ta obowiązuje w stosunku do wszystkich rodzajów rozliczeń i bez względu na to przez kogo i z kim rozliczenia są przeprowadzane.

Podstawę planowych rozliczeń przedsiębiorstw rozliczających się z budżetem za pośrednictwem zarządów centralnych lub terenowych stanowi za-

twierdzony przez odnośny zarząd bilans dochodów i wydatków przedsiębiorstwa, stanowiący część składową planu techniczno-przemysłowo-finansowego czy planu handlowo-finansowego. Do czasu zatwierdzenia planu na dany rok przedsiębiorstwa dokonują rozliczeń wstępnie według rozdzielnika ustalonego przez zarząd centralny (terenowy). Korekta wstępnych rozliczeń następuje w najbliższym — po zatwierdzeniu planu — terminie obowiązującym dla danego rodzaju rozliczeń.

Zarządy centralne i terenowe przeprowadzają rozliczenia planowe w oparciu o kwartalne plany wykonywania budżetu. Uchwała nie przewiduje innej podstawy rozliczeń na przypadek gdyby kwartalny plan wykonywania budżetu nie został na czas opracowany. Możliwe, że — tak jak stosuje się to w dotychczasowej praktyce — zarządy centralne (terenowe) rozliczać się będą wówczas na podstawie swych zbiorczych bilansów dochodów i wydatków, opracowanych w ramach drugiego etapu planowania. Definitywne rozwiązanie w tej sprawie przyniosą zapewne zarządzenia regulujące zasady i tryb postępowania w zakresie sporządzania kwartalnych planów wykonywania budżetu.

Jeśli chodzi o przedsiębiorstwa bezpośrednio rozliczające się z budżetem Państwa uchwała nie precyzuje podstawy rozliczeń planowych, stwierdzając jedynie, że winny być w tym przypadku odpowiednio stosowane przepisy dotyczące zarządów centralnych (terenowych).

Rozliczenia okresowe są to rozliczenia przeprowadzane na podstawie bilansów za I, II i III kwartał i mające na celu korektę rozliczeń planowych dokonanych w tych okresach. Podstawę okresowych rozliczeń dla przedsiębiorstw rozliczających się bezpośrednio z budżetem Państwa i za pośrednictwem zarządów centralnych (terenowych) — stanowią kwartalne bilanse tych przedsiębiorstw, a dla zarządów centralnych (terenowych) — kwartalne bilanse zbiorcze. Przedsiębiorstwa zobowiązane są przeprowadzać rozliczenia okresowe dopiero z chwilą sporządzenia bilansu, natomiast w stosunku do zarządów centralnych ustalone zostały nieprzekraczalne terminy dokonywania tych rozliczeń, w związku z czym w przypadku braku danych bilansowych podstawę rozliczeń stanowią obliczenia prowizoryczne.

Rozliczenia roczne należą właściwie również do typu rozliczeń okresowych, z uwagi jednak na to, że obejmują nie tylko rozliczenia kwartalne (za IV kwartał), ale jednocześnie za okres roczny i że związany jest z tym odmienny nieco tryb postępowania — rozliczenia te zostały ujęte w oddzielnej grupie. Rozliczenia roczne mogą być wstępne i ostateczne. Pierwsze dokonywane są zarówno przez przedsiębiorstwa jak i przez zarządy centralne na podstawie sporządzonych bilansów rocznych (bilansów poszczególnych przedsiębiorstw i bilansów zbiorczych), z tym, że w razie braku bilansu w wyznaczonym terminie — rozliczenie winno być przeprowadzone w oparciu o obliczenia prowizoryczne. Ostateczne rozliczenie roczne przeprowadzają przedsiębiorstwa i zarządy centralne (terenowe) na podstawie zatwierdzonych bilansów rocznych.

ZASADY ROZLICZEŃ PRZEDSIĘBIORSTW Z ZARZĄDEM CENTRALNYM LUB TERENOWYM

Przedsiębiorstwa podległe zarządom centralnym i terenowym rozliczają się z budżetem Państwa za pośrednictwem tych zarządów, a więc otrzymują dotacje z „rachunku rozliczeń z tytułu wpłat z zysku i pokrywania strat oraz z tytułu środków obrotowych“ danego zarządu i na ten rachunek dokonują wpłat z tytułu rozliczeń.

Rozliczenia przedsiębiorstw z tytułu zysku dokonywane są w formie wpłat z zysku na „rachunek rozliczeń“ właściwego dla danego przedsiębiorstwa zarządu centralnego czy terenowego. Wysokość wpłat z zysku ustalana jest na podstawie ogólnych zasad systemu finansowego, w myśl których przedsiębiorstwa obowiązane są odprowadzić do budżetu Państwa (w tym przypadku — za pośrednictwem zarządów centralnych i terenowych) tę część zysku — nie mniej jednak niż 10% zysku — jaka pozostaje po potrąceniu kwot przeznaczonych na:

- a) fundusz zakładowy, jeśli przepisy zezwalają na utworzenie tego funduszu w przedsiębiorstwie;
- b) planowe zwiększenie własnych funduszy obrotowych;
- c) inne cele, przewidziane w odrębnych przepisach o podziale zysku.

Dla wyjaśnienia należy dodać, że potrącenia na fundusz zakładowy oblicza się przy podziale zysku według pełnych stawek ustalonych dla przedsiębiorstwa, mimo że odpisy na rzecz tego funduszu dokonywane są — do czasu zatwierdzenia bilansu rocznego — zaliczkowo w wysokości 50% kwot przeznaczonych na fundusz zakładowy. Pojęcie planowego zwiększenia własnych funduszy obrotowych nie wymaga tłumaczenia, zapotrzebowanie z tego tytułu występuje w przypadku wzrostu normatywów środków obrotowych. Jeżeli chodzi o tzw. „inne cele“, to jako przykład służyć może przeznaczenie części zysku na fundusz popierania produkcji ubocznej oraz — głównie w przedsiębiorstwach rozliczających się z budżetami terenowymi i w przedsiębiorstwach podległych Ministerstwu Przemysłu Drobного i Rzemiosła — na finansowanie inwestycji pozalimitowych.

Planowe wpłaty z zysku, ustalone w zatwierdzonym przez jednostkę nadrzędną rocznym planie finansowym (bilans dochodów i wydatków) obowiązane jest przedsiębiorstwo przelewać na „rachunek rozliczeń“ odnośnego zarządu centralnego (terenowego) do dnia 20 każdego miesiąca w wysokości $\frac{1}{3}$ kwoty przewidzianej na dany kwartał w planie rocznym. Do czasu zatwierdzenia planu przedsiębiorstwa wpłaty z zysku powinny być przekazywane w wysokości ustalonej przez zarząd centralny (terenowy), z tym, że odpowiednie wyrównanie z tego tytułu następuje w terminie najbliższej wpłaty po zatwierdzeniu planu przedsiębiorstwa. Jeśli więc np. plan przedsiębiorstwa został zatwierdzony dnia 10 kwietnia, to dnia 20 kwietnia, odprowadzając na rachunek rozliczeń zarządu centralnego (terenowego) planową wpłatę z zysku za kwiecień przedsiębiorstwo powinno jednocześnie wyrównać ewentualne różnice między dokonanymi w pierwszym kwartale wpłatami z zysku, a wpłatami należnymi za ten okres na podstawie zatwierdzonego planu. Należy nadmienić, że wysokość kwartalnej wpłaty z zysku może być w poszczególnych kwartałach ustalana przez zarząd centralny (terenowy) odmiennie od kwot wynikają-

cych z zatwierdzonego bilansu dochodów i wydatków przedsiębiorstwa, a to w przypadku, gdy okaże się to konieczne dla wywiązania się zarządu centralnego (terenowego) z zobowiązań wobec budżetu Państwa w ramach kwartalnego planu wykonywania budżetu. Również podział kwartalnej wpłaty z zysku na poszczególne miesiące może być przez zarząd centralny (terenowy) zmieniony.

Okresowe rozliczenia z tytułu wpłat z zysku obowiązane jest przedsiębiorstwo przeprowadzić w terminie 35 dni po upływie I, II, i III kwartału — na podstawie odnośnych kwartalnych bilansów. W przypadku niesporządzenia bilansu kwartalnego przed upływem tego terminu, przedsiębiorstwo powinno przekazać na „rachunek rozliczeń” zarządu centralnego (terenowego) tytułem dodatkowej wpłaty kwotę odpowiadającą 10% planowej wpłaty z zysku za kwartał podlegający rozliczeniu. Wpłata ta, mająca charakter ryczałtowego odprowadzania ponadplanowego zysku, który nie wiadomo czy został w ogóle przez przedsiębiorstwo osiągnięty, ma na celu zmobilizowanie przedsiębiorstwa do terminowego sporządzania bilansów i terminowego dokonywania rozliczeń okresowych. Tego rodzaju wpłaty dodatkowe nie przepadają dla przedsiębiorstwa, lecz są rozliczane wraz z innymi wpłatami z zysku po sporządzeniu bilansu za dany okres.

Rozliczenia okresowe stanowią — jak już wspomnieliśmy — korektę rozliczeń planowych. Na czym polega korekta wpłat z zysku? Otóż przede wszystkim porównujemy kwotę faktycznie osiągniętego przez przedsiębiorstwo zysku, tj. wykazanego w bilansie — z wysokością zysku przewidzianego w planie rocznym na ultimo danego kwartału, przy czym w obu przypadkach przyjmujemy zysk liczony od początku roku do końca okresu, za który następuje rozliczenie. Dalszy tryb postępowania i sposób obliczenia skorygowanej wpłaty z zysku uzależniony jest od faktu, czy zysk jest wyższy lub niższy od planowego względnie równy zyskowi planowemu.

Jeśli z bilansu kwartalnego (tylko za I, II i III kwartał) wynika, że zysk od początku roku do końca danego kwartału jest wyższy od planowego, to z osiągniętego zysku ponadplanowego potrąca się kwoty, przeznaczone:

- a) na fundusz zakładowy — według ustalonej dla przedsiębiorstwa stawki procentowej (od zysku ponadplanowego) — w wysokości obliczonej na podstawie obowiązujących przepisów o funduszu zakładowym;
 - b) na inne cele przewidziane w odrębnych przepisach o podziale zysku — według ustalonych stawek;
- a pozostałą część zysku ponadplanowego dzieli się w sposób następujący:
- c) 25% pozostaje w przedsiębiorstwie;
 - d) 75% podlega odprowadzeniu na „rachunek rozliczeń” zarządu centralnego (terenowego).

Obliczona więc na podstawie bilansu kwartalnego należna wpłata z zysku równać się będzie w tym przypadku sumie planowych wpłat z zysku za okres od początku roku do końca rozliczanego kwartału, powiększonej o 75% zysku ponadplanowego pozostałego po potrąceniu kwot przeznaczonych na fundusz zakładowy i inne cele. Zawarte w uchwale zastrzeżenia przewidujące, że w razie gdy w powyższy sposób obliczona wpłata z zysku jest niższa od 10% faktycznego zysku, to skorygowaną wpłatę ustala się

w wysokości 10% faktycznego zysku, jest właściwie zbędne, ponieważ planowana wpłata z zysku nie może być nigdy niższa od 10% zysku planowego, a i kwota zysku ponadplanowego, przypadająca do odprowadzenia musi z reguły przekroczyć 10% zysku ponadplanowego.

Przykład

Zysk planowy za okres od 1.I.53 r.

do 30.VI.53 r. — zł 2300/m

(z czego na wpłatę z zysku przypada zł 1.400/m).

Zysk wg bilansu na dz. 30.VI.53 r. — zł 3.100/m

Zysk ponadplanowy w kwocie zł 800/m dzielimy następująco:

a) na fundusz zakładowy (np. 15%) — zł 120/m

b) na inne cele (np. 10%) — zł 80/m

razem zł 200/m

a z pozostałej kwoty zł 600/m (zł 800/m — zł 200/m)

c) pozostaje w przedsiębiorstwie 25%, tj. zł 200/m

d) podlega odprowadzeniu na „rachunek rozliczeń” zarządu centralnego (terenowego) — 75%, tj. zł 450/m.

Skorygowana więc wpłata z zysku za pierwsze półrocze wynosi zł. 1850/m, z czego zł 1400/m tytułem wpłaty z zysku planowego i zł 450/m — z zysku ponadplanowego. Ponieważ wpłaty planowe były przez przedsiębiorstwo dokonane w terminie, należy obecnie — w wyniku rozliczenia okresowego, uiścić dodatkowo kwotę zł 450/m.

Należy podkreślić, że zasady podziału zysku ponadplanowego zmierzają w sposób widoczny do uprzywilejowania przedsiębiorstw przekraczających planową akumulację. Z jednej strony bowiem przedsiębiorstwo otrzymuje dodatkowe wpłaty na fundusz zakładowy, dzięki czemu ma możliwość poprawy warunków socjalnych i kulturalnych swych pracowników, z drugiej strony uzyskuje do dyspozycji w ciągu roku (rozrachunek z tego tytułu przeprowadza się przy rozliczeniu rocznym) dalszą część zysku ponadplanowego osiągniętego od początku roku, a ponadto — ze względu na terminy rozliczeń okresowych (35 dni po upływie kwartału) — dysponuje bieżąco w każdym kwartale pełną kwotą ponadplanowego zysku danego kwartału.

Rozpatrzmy teraz sposób obliczania skorygowanej w ramach rozliczeń okresowych wpłaty z zysku, w przypadku gdy przedsiębiorstwo nie osiągnęło planowej akumulacji. Jeśli zatem wykazany w bilansie za I, II lub III kwartał zysk przedsiębiorstwa jest niższy od zysku planowego za okres od początku roku do końca rozliczanego kwartału, wówczas należy wpłata z zysku wynosi taki procent faktycznego zysku, jaki wynika ze stosunku planowej wpłaty z zysku do planowego zysku, licząc obie porównywane wielkości za okres od początku roku do końca rozliczanego kwartału.

Przykład

Załóżmy, że przedsiębiorstwo ma zaplanowany na I kwartał 1953 r. zysk w kwocie zł 1.700/m, z czego przypada na

a) fundusz zakładowy (np. 20%) — zł 34/m

b) planowe uzupełnienie własnych funduszy obrotowych w związku ze wzrostem normatywów — zł 595/m

c) wpłatę do budżetu (za pośrednictwem jednostki nadrzędnej) — zł 1071/m

razem — zł 1700/m

Zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie planowych rozliczeń z tytułu wpłat z zysku przedsiębiorstwo odprowadzało w I kwartale co miesiąc (do dnia 20 każdego miesiąca) — na rachunek rozliczeń swej jednostki nadrzędnej — wpłaty z zysku w wysokości 1/3 wpłaty kwartalnej, tj. po zł 357/m.

W dniu 5 maja 1953 r. przedsiębiorstwo przeprowadza rozliczenie okresowe z tytułu wpłat z zysku za I kwartał 1953 r. Jak wynika z bilansu na dzień 31 marca 1953 r. przedsiębiorstwo osiągnęło od początku roku do końca marca zysk w kwocie zł 1.300/m, a zatem o zł 400/m poniżej planu na ten okres.

Korektę wysokości wpłaty z zysku przeprowadza się w następujący sposób:

a) obliczamy stosunek procentowy planowej wpłaty z zysku do planowego zysku (od początku roku), co w danym przypadku wynosi

$$\frac{1071000 \times 100}{1700.000} = 63\%$$

b) na podstawie ustalonego w punkcie a) procentu wyliczamy skorygowaną wpłatę z zysku w wysokości 63% kwoty faktycznego zysku, a więc

$$\frac{1.300.000 \times 63}{100} = 819/m$$

Ponieważ przedsiębiorstwo odprowadziło tytułem wpłat z zysku za I kwartał 1953 r. kwotę zł 1071/m (vide plan podany na początku przykładu) przeto obecnie przysługuje przedsiębiorstwu zwrot nadpłaty zł 252/m (zł 1071/m — zł 819/m) lub zarachowanie jej na poczet bieżących wpłat planowych z zysku za II kwartał 1953 r.

Oczywiście w związku z nieosiągnięciem przez przedsiębiorstwo planowego zysku ulegną zmianie — poza wpłatą z zysku — również i inne składniki podziału zysku. W omawianym przypadku korekta podziału zysku przedstawiałaby się następująco:

Składnik podziału zysku	planowy podział zysku w zł	skorygowany podział zysku w zł
Fundusz zakładowy	34/m	*)
Uzupełnienie funduszy obrotowych	595/m	481/m**)
Wpłata do budżetu	1.071/m	819/m
Razem	1.700/m	1.300/m

Jak widzimy, nieosiągnięcie zysku planowego nie tylko pozbawia przedsiębiorstwo możliwości dokonania odpisów na fundusz zakładowy, ale ponadto — jeśli część planowego zysku jest przeznaczona na finansowanie wzrostu środków obrotowych — może również spowodować wystąpienie nieplanowego niedoboru własnych funduszy obrotowych przedsiębiorstwa. Przepisy te narzucają przedsiębiorstwu

*) Zakładamy, że potrąceń na fundusz zakładowy nie dokonuje się z uwagi na nieosiągnięcie przez przedsiębiorstwo planowego zysku.

**) Kwotę przeznaczoną na uzupełnienie własnych funduszy obrotowych przedsiębiorstwa obliczamy jako różnicę między wysokością faktycznego zysku i skorygowanej wpłaty do budżetu, ponieważ nie dokonuje się innych potrąceń z zysku.

przymusowy udział w konsekwencjach niewy gospodarowania planowego zysku, mają na celu — podobnie jak przepisy regulujące obliczenie należnych wpłat z zysku ponadplanowego — zwiększenie odpowiedzialności przedsiębiorstwa za wykonanie planu akumulacji i zwiększenie jego wysiłków w kierunku obniżenia kosztów własnych i wypracowania oszczędności, a tym samym osiąganie i przekraczanie planowych zysków

Przewidziany uchwałą sposób obliczania należnej wpłaty z zysku w przypadku gdy przedsiębiorstwo osiągnie zysk niższy od planowego, nie jest zupełnie dokładny, na co zwracaliśmy już uwagę przy omawianiu zeszłorocznej uchwały o rozliczeniach z budżetem¹⁾ (przepisy w tym względzie nie uległy zmianie). W obliczeniu tym bowiem nie bierze się pod uwagę faktu, że wskutek nie potrącenia z zysku kwoty przeznaczonej na fundusz zakładowy, pewna część zysku — niewielka zresztą — pozostaje w przedsiębiorstwie zamiast być odprowadzona do budżetu. Wyjaśnijmy to na przykładzie. Otóż jeśli przedsiębiorstwo ma np. zaplanowany zysk w kwocie zł 1.100/m z czego 2%, tj. zł 22/m przeznaczają się na fundusz zakładowy, a reszta zysku (98%) podlega odprowadzeniu do budżetu, to w przypadku, gdy przedsiębiorstwo nie osiągnie planowego zysku, należna wpłata do budżetu wyniesie 98% faktycznego zysku, a 2% tegoż zysku pozostanie w przedsiębiorstwie (zakładamy, że z uwagi na niewy gospodarowanie planowej akumulacji nie dokonuje się odpisów na fundusz zakładowy), zwiększając jego fundusze własne w obrocie, podczas gdy według zasadniczej intencji przepisów uchwały — suma ta powinna być odprowadzona do budżetu. Prawdopodobnie z uwagi na stosunkowo nieznaczne różnice między obu sposobami obliczeń, bo sprowadzające się do części kwot przeznaczonych z zysku na fundusz zakładowy, nie uwzględniono omawianej poprawki.

Drugą niedokładnością, a raczej wątpliwością, jaka nasuwa się przy obliczaniu należnej wpłaty z zysku w przypadku nieosiągnięcia zysku planowego, jest przepis zawarty w p. 2 § 16 omawianej uchwały. Chodzi tu o przypadek gdy — mimo niewy gospodarowania planowej akumulacji — przedsiębiorstwo uprawnione jest na podstawie przepisów o funduszu zakładowym do dokonania odpisów na rzecz tego funduszu. Wymieniony paragraf uchwały stwierdza tylko, że sumę odpisów na fundusz zakładowy (prawdopodobnie nie odpisów, ale kwot w pełnej wysokości ustalonych stawek) potrąca się przy obliczaniu należnych wpłat z zysku, nie podając jednak kolejności dokonywania obliczeń. Nie wiadomo zatem czy najpierw należy obliczyć należną wpłatę z zysku tak jakby nie było potrąceń na fundusz zakładowy, a następnie pomniejszyć wysokość wpłaty z zysku o kwotę przeznaczoną na fundusz zakładowy, czy też przede wszystkim dokonać potrąceń z zysku faktycznego na rzecz funduszu zakładowego, a dopiero potem obliczać przypadającą do odprowadzenia wpłatę z zysku. Różnice zachodzące w obu sposobach obliczeń znowu są nieznaczne, można by zatem przyjąć pierwszy z nich, jako bardziej zgodny z innymi przepisami, nasuwa się tu jednak zastrzeżenie poruszone w poprzednim ustępie, a mianowicie czy w tym przy-

¹⁾ S. KOMAR: Zmiany w systemie rozliczeń przedsiębiorstw państwowych z budżetem centralnym. Wiadomości NBP Nr 6 z 1952 r.

cych z zatwierdzonego bilansu dochodów i wydatków przedsiębiorstwa, a to w przypadku, gdy okaże się to konieczne dla wywiązania się zarządu centralnego (terenowego) z zobowiązań wobec budżetu Państwa w ramach kwartalnego planu wykonywania budżetu. Również podział kwartalnej wpłaty z zysku na poszczególne miesiące może być przez zarząd centralny (terenowy) zmieniony.

Okresowe rozliczenia z tytułu wpłat z zysku obowiązane jest przedsiębiorstwo przeprowadzić w terminie 35 dni po upływie I, II, i III kwartału — na podstawie odnośnych kwartalnych bilansów. W przypadku niesporządzenia bilansu kwartalnego przed upływem tego terminu, przedsiębiorstwo powinno przekazać na „rachunek rozliczeń” zarządu centralnego (terenowego) tytułem dodatkowej wpłaty kwotę odpowiadającą 10% planowej wpłaty z zysku za kwartał podlegający rozliczeniu. Wpłata ta, mająca charakter ryczałtowego odprowadzania ponadplanowego zysku, który nie wiadomo czy został w ogóle przez przedsiębiorstwo osiągnięty, ma na celu zmobilizowanie przedsiębiorstwa do terminowego sporządzania bilansów i terminowego dokonywania rozliczeń okresowych. Tego rodzaju wpłaty dodatkowe nie przepadają dla przedsiębiorstwa, lecz są rozliczane wraz z innymi wpłatami z zysku po sporządzeniu bilansu za dany okres.

Rozliczenia okresowe stanowią — jak już wspomnieliśmy — korektę rozliczeń planowych. Na czym polega korekta wpłat z zysku? Otóż przede wszystkim porównujemy kwotę faktycznie osiągniętego przez przedsiębiorstwo zysku, tj. wykazanego w bilansie — z wysokością zysku przewidzianego w planie rocznym na ultimo danego kwartału, przy czym w obu przypadkach przyjmujemy zysk liczony od początku roku do końca okresu, za który następuje rozliczenie. Dalszy tryb postępowania i sposób obliczenia skorygowanej wpłaty z zysku uzależniony jest od faktu, czy zysk jest wyższy lub niższy od planowego względnie równy zyskowi planowemu.

Jeśli z bilansu kwartalnego (tylko za I, II i III kwartał) wynika, że zysk od początku roku do końca danego kwartału jest wyższy od planowego, to z osiągniętego zysku ponadplanowego potrąca się kwoty, przeznaczone:

- a) na fundusz zakładowy — według ustalonej dla przedsiębiorstwa stawki procentowej (od zysku ponadplanowego) — w wysokości obliczonej na podstawie obowiązujących przepisów o funduszu zakładowym;
- b) na inne cele przewidziane w odrębnych przepisach o podziale zysku — według ustalonych stawek;

a pozostałą część zysku ponadplanowego dzieli się w sposób następujący:

- c) 25% pozostaje w przedsiębiorstwie;
- d) 75% podlega odprowadzeniu na „rachunek rozliczeń” zarządu centralnego (terenowego).

Obliczona więc na podstawie bilansu kwartalnego należna wpłata z zysku równać się będzie w tym przypadku sumie planowych wpłat z zysku za okres od początku roku do końca rozliczanego kwartału, powiększonej o 75% zysku ponadplanowego pozostałego po potrąceniu kwot przeznaczonych na fundusz zakładowy i inne cele. Zawarte w uchwale zastrzeżenia przewidujące, że w razie gdy w powyższy sposób obliczona wpłata z zysku jest niższa od 10% faktycznego zysku, to skorygowaną wpłatę ustala się

w wysokości 10% faktycznego zysku, jest właściwie zbędne, ponieważ planowana wpłata z zysku nie może być nigdy niższa od 10% zysku planowego, a i kwota zysku ponadplanowego, przypadająca do odprowadzenia musi z reguły przekroczyć 10% zysku ponadplanowego.

Przykład

Zysk planowy za okres od I.I.53 r.

do 30.VI.53 r. — zł 2300/m

(z czego na wpłatę z zysku przypada zł 1.400/m).

Zysk wg bilansu na dz. 30.VI.53 r. — zł 3.100/m

Zysk ponadplanowy w kwocie zł 800/m dzielimy następująco:

a) na fundusz zakładowy (np. 15%) — zł 120/m

b) na inne cele (np. 10%) — zł 80/m

razem zł 200/m

a z pozostałej kwoty zł 600/m (zł 800/m — zł 200/m)

c) pozostaje w przedsiębiorstwie 25%, tj. zł 200/m

d) podlega odprowadzeniu na „rachunek rozliczeń” zarządu centralnego (terenowego) — 75%, tj. zł 450/m.

Skorygowana więc wpłata z zysku za pierwsze półrocze wynosi zł. 1850/m, z czego zł 1400/m tytułem wpłaty z zysku planowego i zł 450/m — z zysku ponadplanowego. Ponieważ wpłaty planowe były przez przedsiębiorstwo dokonane w terminie, należy obecnie — w wyniku rozliczenia okresowego, uiścić dodatkowo kwotę zł 450/m.

Należy podkreślić, że zasady podziału zysku ponadplanowego zmierzają w sposób widoczny do uprzywilejowania przedsiębiorstw przekraczających planową akumulację. Z jednej strony bowiem przedsiębiorstwo otrzymuje dodatkowe wpłaty na fundusz zakładowy, dzięki czemu ma możliwość poprawy warunków socjalnych i kulturalnych swych pracowników, z drugiej strony uzyskuje do dyspozycji w ciągu roku (rozrachunek z tego tytułu przeprowadza się przy rozliczeniu rocznym) dalszą część zysku ponadplanowego osiągniętego od początku roku, a ponadto — ze względu na terminy rozliczeń okresowych (35 dni po upływie kwartału) — dysponuje bieżąco w każdym kwartale pełną kwotą ponadplanowego zysku danego kwartału.

Rozpatrzmy teraz sposób obliczania skorygowanej w ramach rozliczeń okresowych wpłaty z zysku, w przypadku gdy przedsiębiorstwo nie osiągnęło planowej akumulacji. Jeśli zatem wykazany w bilansie za I, II lub III kwartał zysk przedsiębiorstwa jest niższy od zysku planowego za okres od początku roku do końca rozliczanego kwartału, wówczas należy wpłata z zysku wynosi taki procent faktycznego zysku, jaki wynika ze stosunku planowej wpłaty z zysku do planowego zysku, licząc obie porównywane wielkości za okres od początku roku do końca rozliczanego kwartału.

Przykład

Załóżmy, że przedsiębiorstwo ma zaplanowany na I kwartał 1953 r. zysk w kwocie zł 1.700/m, z czego przypada na

a) fundusz zakładowy (np. 20%) — zł 34/m

b) planowe uzupełnienie własnych funduszy obrotowych w związku ze wzrostem normatywów — zł 595/m

c) wpłatę do budżetu (za pośrednictwem jednostki nadrzędnej) — zł 1071/m

razem — zł 1700/m

Zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie planowych rozliczeń z tytułu wpłat z zysku przedsiębiorstwo odprowadzało w I kwartale co miesiąc (do dnia 20 każdego miesiąca) — na rachunek rozliczeń swej jednostki nadrzędnej — wpłaty z zysku w wysokości 1/3 wpłaty kwartalnej, tj. po zł 357/m.

W dniu 5 maja 1953 r. przedsiębiorstwo przeprowadza rozliczenie okresowe z tytułu wpłat z zysku za I kwartał 1953 r. Jak wynika z bilansu na dzień 31 marca 1953 r. przedsiębiorstwo osiągnęło od początku roku do końca marca zysk w kwocie zł 1.300/m, a zatem o zł 400/m poniżej planu na ten okres.

Korektę wysokości wpłaty z zysku przeprowadza się w następujący sposób:

a) obliczamy stosunek procentowy planowej wpłaty z zysku do planowego zysku (od początku roku), co w danym przypadku wynosi

$$\frac{1071000 \times 100}{1700.000} = 63\%$$

b) na podstawie ustalonego w punkcie a) procentu wyliczamy skorygowaną wpłatę z zysku w wysokości 63% kwoty faktycznego zysku, a więc

$$\frac{1.300.000 \times 63}{100} = 819/m$$

Ponieważ przedsiębiorstwo odprowadziło tytułem wpłat z zysku za I kwartał 1953 r. kwotę zł 1071/m (vide plan podany na początku przykładu) przeto obecnie przysługuje przedsiębiorstwu zwrot nadpłaty zł 252/m (zł 1071/m — zł 819/m) lub zarachowanie jej na poczet bieżących wpłat planowych z zysku za II kwartał 1953 r.

Oczywiście w związku z nieosiągnięciem przez przedsiębiorstwo planowego zysku ulegną zmianie — poza wpłatą z zysku — również i inne składniki podziału zysku. W omawianym przypadku korekta podziału zysku przedstawiałaby się następująco:

Składnik podziału zysku	planowy podział zysku w zł	skorygowany podział zysku w zł
Fundusz zakładowy	34/m	*)
Uzupełnienie funduszy obrotowych	595/m	481/m**)
Wpłata do budżetu	1.071/m	819/m
Razem	1.700/m	1.300/m

Jak widzimy, nieosiągnięcie zysku planowego nie tylko pozbawia przedsiębiorstwo możliwości dokonania odpisów na fundusz zakładowy, ale ponadto — jeśli część planowego zysku jest przeznaczona na finansowanie wzrostu środków obrotowych — może również spowodować wystąpienie nieplanowego niedoboru własnych funduszy obrotowych przedsiębiorstwa. Przepisy te narzucają przedsiębiorstwu

*) Zakładamy, że potrąceń na fundusz zakładowy nie dokonuje się z uwagi na nieosiągnięcie przez przedsiębiorstwo planowego zysku.

**) Kwotę przeznaczoną na uzupełnienie własnych funduszy obrotowych przedsiębiorstwa obliczamy jako różnicę między wysokością faktycznego zysku i skorygowanej wpłaty do budżetu, ponieważ nie dokonuje się innych potrąceń z zysku.

przymusowy udział w konsekwencjach niewy gospodarowania planowego zysku, mają na celu — podobnie jak przepisy regulujące obliczenie należnych wpłat z zysku ponadplanowego — zwiększenie odpowiedzialności przedsiębiorstwa za wykonanie planu akumulacji i zwiększenie jego wysiłków w kierunku obniżenia kosztów własnych i wypracowania oszczędności, a tym samym osiąganie i przekraczanie planowych zysków

Przewidziany uchwałą sposób obliczania należnej wpłaty z zysku w przypadku gdy przedsiębiorstwo osiągnie zysk niższy od planowego, nie jest zupełnie dokładny, na co zwracaliśmy już uwagę przy omawianiu zeszłorocznej uchwały o rozliczeniach z budżetem¹⁾ (przepisy w tym względzie nie uległy zmianie). W obliczeniu tym bowiem nie bierze się pod uwagę faktu, że wskutek nie potrącenia z zysku kwoty przeznaczonej na fundusz zakładowy, pewna część zysku — niewielka zresztą — pozostaje w przedsiębiorstwie zamiast być odprowadzona do budżetu. Wyjaśnijmy to na przykładzie. Otóż jeśli przedsiębiorstwo ma np. zaplanowany zysk w kwocie zł 1.100/m z czego 2%, tj. zł 22/m przeznaczają się na fundusz zakładowy, a reszta zysku (98%) podlega odprowadzeniu do budżetu, to w przypadku, gdy przedsiębiorstwo nie osiągnie planowego zysku, należna wpłata do budżetu wyniesie 98% faktycznego zysku, a 2% tegoż zysku pozostanie w przedsiębiorstwie (zakładamy, że z uwagi na niewy gospodarowanie planowej akumulacji nie dokonuje się odpisów na fundusz zakładowy), zwiększając jego fundusze własne w obrocie, podczas gdy według zasadniczej intencji przepisów uchwały — suma ta powinna być odprowadzona do budżetu. Prawdopodobnie z uwagi na stosunkowo nieznaczne różnice między obu sposobami obliczeń, bo sprowadzające się do części kwot przeznaczonych z zysku na fundusz zakładowy, nie uwzględniono omawianej poprawki.

Drugą niedokładnością, a raczej wątpliwością jaka nasuwa się przy obliczaniu należnej wpłaty z zysku w przypadku nieosiągnięcia zysku planowego, jest przepis zawarty w p. 2 § 16 omawianej uchwały. Chodzi tu o przypadek gdy — mimo niewy gospodarowania planowej akumulacji — przedsiębiorstwo uprawnione jest na podstawie przepisów o funduszu zakładowym do dokonania odpisów na rzecz tego funduszu. Wymieniony paragraf uchwały stwierdza tylko, że sumę odpisów na fundusz zakładowy (prawdopodobnie nie odpisów, ale kwot w pełnej wysokości ustalonych stawek) potrąca się przy obliczaniu należnych wpłat z zysku, nie podając jednak kolejności dokonywania obliczeń. Nie wiadomo zatem czy najpierw należy obliczyć należną wpłatę z zysku tak jakby nie było potrąceń na fundusz zakładowy, a następnie pomniejszyć wysokość wpłaty z zysku o kwotę przeznaczoną na fundusz zakładowy, czy też przede wszystkim dokonać potrąceń z zysku faktycznego na rzecz funduszu zakładowego, a dopiero potem obliczać przypadającą do odprowadzenia wpłatę z zysku. Różnice zachodzące w obu sposobach obliczeń znowu są nieznaczne, można by zatem przyjąć pierwszy z nich, jako bardziej zgodny z innymi przepisami, nasuwa się tu jednak zastrzeżenie poruszone w poprzednim ustępie, a mianowicie czy w tym przy-

¹⁾ S. KOMAR: Zmiany w systemie rozliczeń przedsiębiorstw państwowych z budżetem centralnym. Wiadomości NBP Nr 6 z 1952 r.

padku nie należałoby uwzględnić pozostającej w przedsiębiorstwie części zysku nierozliczonej z budżetem.

Uzupełniając powyższe uwagi o rozliczeniach okresowych z tytułu wpłat z zysku, należy dodać, że w przypadku gdy przedsiębiorstwo planowo-rentowne wykaze stratę zamiast zysku ma ono prawo do otrzymania zwrotu dokonanych przezeń planowych wpłat z zysku, a poniesiona strata może być pokryta w trybie przewidzianym dla strat nieplanowanych. Natomiast gdy przedsiębiorstwo planowo-deficytowe wykaze zamiast straty zysk, obowiązane jest zwrócić otrzymaną dotację na „rachunek rozliczeń” swej jednostki nadrzędnej, a z osiągniętego zysku rozliczyć się w trybie ustalonym dla wpłat z zysku ponadplanowego, przy czym za zysk ponadplanowy uważa się w tym przypadku całość zysku wykazanego w bilansie.

Rozliczenia roczne z tytułu wpłat z zysku przeprowadzane są przez przedsiębiorstwa na tych samych zasadach co rozliczenia okresowe, z tą tylko różnicą, że w przypadku osiągnięcia przez przedsiębiorstwo zysku większego od planowego, należną wpłatę z zysku ustala się w wysokości rocznej wpłaty planowej powiększonej o tę część zysku ponadplanowego jaka pozostaje po dokonaniu potrąceń na fundusz zakładowy i na inne cele przewidziane odrębnymi przepisami o podziale zysku. W ten sposób część zysku ponadplanowego pozostawiona — w wyniku rozliczeń okresowych — do dyspozycji przedsiębiorstwa w ciągu roku, podlega wpłacie do budżetu przy rozliczeniu rocznym. Wstępne rozliczenie roczne obowiązane jest przedsiębiorstwo przeprowadzić w terminie do dnia 30 kwietnia następnego roku, a ostateczne rozliczenie roczne — w terminie dwutygodniowym od daty zatwierdzenia bilansu rocznego. Jeżeli wynikające z wstępnych lub ostatecznych rozliczeń rocznych należne wpłaty z zysku są wyższe od wpłat dokonanych, przedsiębiorstwo powinno przelać dodatkowe wpłaty na „rachunek rozliczeń” jednostki nadrzędnej w terminach ustalonych dla rozliczeń rocznych. Ewentualne nadpłaty przedsiębiorstwa z tytułu wpłat z zysku podlegają zwrotowi w terminie 10 dni od daty złożenia rozliczenia.

Rozliczenia przedsiębiorstw z tytułu strat dokonywane są w formie dotacji otrzymywanych przez przedsiębiorstwa z „rachunków rozliczeń” właściwych zarządów centralnych czy terenowych.

Rozliczenia planowe z tytułu pokrywania strat dotyczą wyłącznie strat planowych. Dotacje na ten cel winno przedsiębiorstwo otrzymywać do dnia 8-go każdego miesiąca w wysokości 1/3 dotacji przewidzianej na dany kwartał w rocznym planie techniczno-ekonomicznym (bilans dochodów i wydatków). Do czasu zatwierdzenia rocznego planu dotacje przekazywane są przedsiębiorstwom na podstawie rozdzielnika ustalonego przez właściwy dla nich zarząd centralny lub terenowy. Podobnie jak w stosunku do wpłat z zysku zarząd centralny (terenowy) ma prawo ustalić wysokość dotacji na pokrycie strat w innej kwocie, aniżeli to wynika z planu przedsiębiorstwa. Uprawnienie to przysługuje zarządowi centralnemu (terenowemu) w przypadku gdy taka zmiana jest konieczna z uwagi na jego rozliczenie z budżetem Państwa w ramach kwartalnego planu wykonywania budżetu. Ponadto zarząd centralny (terenowy) może zmniejszyć lub wstrzymać dotacje

z „rachunku rozliczeń”, jeżeli uzasadniają to wyniki finansowe przedsiębiorstwa.

Rozliczenia okresowe z tytułu pokrywania strat przeprowadzane są w tych samych terminach co rozliczenia z tytułu wpłat z zysku, a więc w 35 dni po upływie I, II i III kwartału z tym, że w razie braku bilansu w tym terminie rozliczenie przeprowadzane jest dopiero w dniu sporządzenia bilansu za dany okres. Obliczenie wysokości brakującej dotacji lub dotacji podlegającej zwrotowi jest zupełnie proste, sprowadza się bowiem do ustalenia arytmetycznej różnicy między kwotą poniesionych strat i kwotą otrzymanych dotacji na pokrycie strat, z tym że obie wielkości liczone są za okres od początku roku do końca rozliczanego kwartału.

Jeżeli z bilansu kwartalnego wynika, że otrzymana dotacja na pokrycie strat jest wyższa od dotacji należnej, przedsiębiorstwo obowiązane jest zwrócić różnicę na „rachunek rozliczeń” zarządu centralnego (terenowego) w terminie dokonywania rozliczenia okresowego. W przypadku odwrotnym przedsiębiorstwo otrzymuje wyrównanie do wysokości należnej dotacji z „rachunku rozliczeń” zarządu centralnego (terenowego). Za dotację należną uważa się dotację w wysokości straty planowej, a w przypadku gdy strata faktyczna jest niższa od planowej — w wysokości faktycznej straty zwiększonej o przysługujące przedsiębiorstwu odpisy na fundusz zakładowy.

Nieplanowe i ponadplanowe straty przedsiębiorstw mogą być pokryte dodatkowymi dotacjami z „rachunków rozliczeń” zarządów centralnych (terenowych). Dotacje te mogą być udzielane do wysokości wpłat z zysku ponadplanowego innych przedsiębiorstw względnie w ramach rezerw powstałych na „rachunku rozliczeń” wskutek zmniejszenia dotacji na pokrycie planowych strat dla niektórych przedsiębiorstw. Udzielenie dotacji na pokrycie nieplanowych i ponadplanowych strat wymaga:

- a) w stosunku do zarządu centralnego — zgody właściwego ministra w porozumieniu z Ministrem Finansów;
- b) w stosunku do zarządu terenowego — zgody kierownika właściwego wydziału w porozumieniu z kierownikiem wydziału finansowego prezydium terenowej rady narodowej.

Rozliczeń rocznych z tytułu pokrywania strat nie przeprowadza się. W przypadku gdy roczny bilans przedsiębiorstwa planowo-deficytowego wykazuje straty wyższe lub niższe od otrzymanych na ten cel dotacji, różnice z tego tytułu rozliczane są w trybie nadwyżek i niedoborów funduszy własnych w obrocie na dzień 1 stycznia. Jeśli z bilansu rocznego przedsiębiorstwa planowo-deficytowego wynika, że przedsiębiorstwo osiągnęło zamiast straty — zysk, podlega on rozliczeniu jako zysk nieplanowy, a otrzymane dotacje na pokrycie strat stanowiąc będą nadwyżkę funduszy własnych w obrocie na dzień 1 stycznia.

Rozliczenia przedsiębiorstw których bilans dochodów i wydatków wykazuje w jednym kwartale planowy zysk, a w innym planową stratę, przeprowadzane są częściowo na zasadach obowiązujących dla rozliczeń z tytułu wpłat z zysku i częściowo na zasadach rozliczeń z tytułu pokrywania strat.

Rozliczenia planowe tego rodzaju przedsiębiorstw przebiegają tak samo i w tych samych terminach, co w stosunku do innych przedsiębiorstw rozliczających

się za pośrednictwem zarządów centralnych (terenowych).

Rozliczenia okresowe za kwartały planowo-rentowne dokonywane są według przepisów ustalonych dla rozliczeń z tytułu zysków, z tym, że przy obliczaniu należnej wpłaty z zysku powiększa się zysk bilansowy przedsiębiorstwa o otrzymane dotacje na pokrycie strat oraz że stosunek planowych wpłat z zysku do planowego zysku wylicza się wyłącznie na podstawie danych bilansu dochodów i wydatków dla kwartałów rentowych. Rozliczenia okresowe za kwartały planowo-deficytowe przeprowadza się według przepisów obowiązujących przy pokrywaniu strat, z tym że rozliczenie ogranicza się tylko do danego kwartału, nie biorąc pod uwagę wyników przedsiębiorstwa od początku roku.

Rozliczenia roczne przedsiębiorstw o planowo zmiennych w poszczególnych kwartałach wynikach działalności dokonywane są bądź na zasadach rozliczeń z tytułu wpłat z zysku bądź na zasadach rozliczeń z tytułu pokrywania strat — w zależności od tego czy czwarty kwartał jest planowo-rentowny, czy planowo-deficytowy, przy czym obowiązują również wyjątkowe przepisy stosowane przy rozliczeniach okresowych.

Rozliczenia przedsiębiorstw z tytułu funduszy własnych w obrocie dokonywane są w formie odprowadzania nadwyżek tych funduszy na „rachunki rozliczeń” zarządów centralnych (terenowych) oraz w formie otrzymywania z tych rachunków dotacji na pokrycie niedoborów funduszy obrotowych. Ponadto, aczkolwiek niezupełnie formalnie, należy tu zaliczyć dotacje na pokrycie wzrostu środków obrotowych.

W zakresie powyższych rozliczeń rozróżniamy jedynie rozliczenia planowe i rozliczenia roczne. Rozliczeń okresowych z tego tytułu nie przeprowadza się.

Jeśli chodzi o nadwyżki funduszy własnych w obrocie to mogą one występować na początek roku oraz w poszczególnych kwartałach. Nadwyżkę funduszy własnych w obrocie na początek roku oblicza się na podstawie porównania stanu tych funduszy łącznie z planowymi pasywami stałymi na dzień 31 grudnia — z normatywnymi przedsiębiorstwa na dzień 1 stycznia następnego roku. Przy obliczaniu nadwyżki w bilansie dochodów i wydatków bierzemy za podstawę stany przewidywane, przy rozliczeniach rocznych — stany faktyczne wynikające z bilansów rocznych, przy czym przy ustalaniu stanu funduszy własnych w obrocie w oparciu o dane bilansowe należy korygować stan funduszy o nieprzeprowadzone jeszcze rozliczenia z tytułu wpłat z zysku i inne związane z podziałem zysku rocznego. O korekcie stanu funduszy własnych w obrocie z tytułu nieodprowadzonych planowych nadwyżek z ubiegłego roku uchwała nie wspomina, należałoby więc domniemywać się, że wszystkie nieodprowadzone do końca roku nadwyżki winny być podobnie jak to jest przy rozliczeniach strat na koniec roku, zaliczone do nadwyżki funduszu własnego w obrocie na 1 stycznia następnego roku. Tymczasem w świetle bieżących zarządzeń Ministerstwa Finansów i praktyki w zakresie planowania finansowego sprawa ta wygląda nieco inaczej, gdyż włączenie nieodprowadzonych nadwyżek zeszłorocznych do nadwyżki na początek roku raczej stosowane jest wyjątkowo, a z reguły wyodrębnia się

je i traktuje jako zaległe rozliczenia z budżetem. Takie ujęcie miałoby również cechy słuszności ze względu na zasadę pobierania odsetek od rozliczeń nie dokonanych w terminie, a w przypadku włączenia zaległej nadwyżki do nadwyżki na początek roku, termin jej odprowadzenia uległby automatycznie zmianie.

Planowe rozliczenia z tytułu nadwyżki na początek roku przedsiębiorstwa powinny przeprowadzić do dnia 20 stycznia, a z tytułu planowych nadwyżek kwartalnych — do dnia 20 każdego miesiąca w wysokości $\frac{1}{3}$ kwoty przewidzianej na dany kwartał w bilansie dochodów i wydatków przedsiębiorstwa.

Wstępne rozliczenia roczne z tytułu nadwyżek funduszy własnych w obrocie dokonywane są przez przedsiębiorstwa w terminie do 30 kwietnia (w razie braku bilansu — na podstawie obliczeń prowizorycznych), a rozliczenia ostateczne — w terminie dwutygodniowym od daty zatwierdzenia bilansu rocznego. W przypadku gdy nadwyżka wynikająca z wstępnego lub ostatecznego rozliczenia rocznego jest wyższa od nadwyżki odprowadzonej, przedsiębiorstwo obowiązane jest przelać różnicę na „rachunek rozliczeń” właściwego zarządu centralnego (terenowego) — w terminie ustalonym dla danego rozliczenia. Ewentualne nadpłaty przedsiębiorstwa z tytułu nadwyżek funduszy własnych w obrocie podlegają zwrotowi z „rachunku rozliczeń” w ciągu 10 dni od daty złożenia rozliczenia.

Dotacje na pokrycie wzrostu środków obrotowych powinny być przekazywane przedsiębiorstwom do dnia ósmego każdego miesiąca — w wysokości $\frac{1}{3}$ dotacji przewidzianej na dany kwartał w bilansie dochodów i wydatków przedsiębiorstwa.

Niedobory funduszy własnych w obrocie rozliczane są przez przedsiębiorstwa tylko na początek roku. W tym zakresie więc wystąpią jedynie planowe rozliczenia z tytułu niedoboru funduszy własnych w obrocie na 1 stycznia oraz rozliczenia roczne wstępne i ostateczne, mające na celu korektę rozliczeń planowych. Obliczenia wysokości niedoboru na początek roku przeprowadza się na tych samych zasadach jak przy obliczaniu nadwyżek funduszy własnych w obrocie. Pokrycie planowego niedoboru na początek roku powinno nastąpić do dnia 25 stycznia lub w ciągu 5 dni od daty otrzymania na ten cel przez zarząd centralny (terenowy) dotacji z budżetu. Udzielenie przedsiębiorstwu dotacji na pokrycie niedoboru funduszy własnych w obrocie w części, w jakiej niedobór ten został spowodowany pogorszeniem wyników (nieosiągnięcie planowego zysku, nieplanowe i ponadplanowe straty) wymaga zgody:

- a) właściwego ministra w porozumieniu z Ministrem Finansów, jeśli chodzi o przedsiębiorstwa objęte budżetem centralnym;
- b) właściwego wydziału prezydium rady narodowej w porozumieniu z wydziałem finansowym, jeśli chodzi o przedsiębiorstwa objęte budżetami terenowymi.

Wstępne rozliczenia roczne z tytułu niedoborów funduszy własnych w obrocie obowiązane są przedsiębiorstwa przeprowadzać do dnia 30 kwietnia (w razie braku bilansu rocznego — na podstawie obliczeń prowizorycznych), a rozliczenia ostateczne — w ciągu dwóch tygodni od daty zatwierdzenia rocznego bilansu przedsiębiorstwa. Jeśli kwota niedo-

boru wynikającego z wstępnego lub ostatecznego rozliczenia rocznego jest niższa od otrzymanej na ten cel dotacji, należy różnicę przekazać na „rachunek rozliczeń” zarządu centralnego (terenowego) w terminie dokonywania danego rozliczenia. Wyższy od planowego niedobór może być pokryty przez zarząd centralny (terenowy) z wpłat z zysku ponadplanowego za rok ubiegły oraz z wpłat z tytułu po-

nadplanowych nadwyżek własnych funduszków obrotowych i zwrotów dotacji na pokrycie niedoboru innych przedsiębiorstw, a w razie braku środków na „rachunku rozliczeń” — z dodatkowej dotacji budżetowej. Przyznanie przedsiębiorstwu dotacji na ponadplanowy niedobór funduszków własnych w obrocie następuje w trybie ustalonym dla pokrywania nieplanowych i ponadplanowych strat.

Mieczysław Dobosz

INWESTYCJE POZALIMITOWE W ŚWIELE NOWELIZACJI PRZEPISÓW

Wykonanie techniczne zadań inwestycyjnych wymaga odpowiednio precyzyjnie ustawionego programu wykonawstwa z dokładną kontrolą przeprowadzaną zarówno w czasie wykonywania jak i po wykonaniu wszystkich procesów budownictwa — inwestowania.

Całość zagadnień nowych inwestycji, nowego budownictwa została zawarta w ustalonych na dany rok planach inwestycyjnych.

Metodologia planowania inwestycyjnego na przestrzeni ostatnich lat ulegała stałej ewolucji, doskonaleniu konstrukcji planowania, kontroli wykonawstwa w kierunku zbliżenia naszego systemu do wzorów, do systemu stosowanego przez Związek Radziecki.

Plan inwestycyjny obejmował bowiem cały zakres odnoszący się do budowy, przebudowy i rozbudowy obiektów oraz zakupu maszyn, urządzeń i wszelkiego inwentarza. Plan obejmował więc zarówno inwestycje o zasadniczym znaczeniu dla gospodarki narodowej, inwestycje kluczowe z jednej strony oraz drobne inwestycje pomocnicze, polegające bądź na robotach, bądź na drobnych zakupach inwentarza — z drugiej strony.

Konstrukcja jednak planu inwestycyjnego, tryb planowania, wykonywania, finansowania i kontroli wykonawstwa nie były właściwe i praktyczne dla inwestycji o pomocniczym znaczeniu dla gospodarki narodowej. Badania nad planem inwestycyjnym dowiodły, że część działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw posiada odrębne znaczenie, inny charakter w porównaniu z inwestycjami kluczowymi, podstawowymi dla rozwoju gospodarczego kraju.

W działalności eksploatacyjnej przedsiębiorstw powstaje bardzo często konieczność przeprowadzenia drobnych inwestycji polegających bądź to na robotach budowlanych, bądź na zakupach dóbr inwestycyjnych. Zakres tych robót bądź zakupów pod względem rzeczowym i finansowym jest znacznie mniejszy od inwestycji kluczowych, lecz ilościowo stanowi dość poważną pozycję.

Aby jednak przedsiębiorstwo mogło przystąpić do wykonania zamierzonej inwestycji obowiązane było uzyskać zatwierdzenie tej inwestycji przez PKPG i włączenie jej do planu inwestycyjnego.

Z uwagi jednak na konstrukcję planu inwestycyjnego — stosowanie tego samego trybu planowania, zatwierdzania i finansowania inwestycji o zasadniczym znaczeniu na równi właśnie z inwestycjami drobnymi było niekorzystne dla tych ostatnich. Po-

wodowało to usztywnienie wykonawstwa i słaby rozwój na odcinku drobnych inwestycji czy budowl, jakkolwiek pomocniczych, to jednak potrzebnych do rozwoju całości gospodarki narodowej.

W wyniku zatem ciągłego badania wykonawstwa inwestycji, konstrukcji planu, badania tempa rozbudowy, które stale wzrastało, powstała konieczność wyodrębnienia kategorii drobnych inwestycji o charakterze robót budowlanych i zakupach oraz ustalenie specjalnych przepisów upraszczających tryb planowania, zatwierdzania, finansowania oraz wykonywania tych inwestycji.

Inwestycje te, planowane poza ustalonymi limitami dla inwestycji objętych planem inwestycyjnym, zostały określone jako inwestycje pozalimitowe.¹⁾

RODZAJE NAKŁADÓW I WARUNKI WYKONANIA

Zadania inwestycji pozalimitowych można by określić według następujących celów, jakim inwestycje te mają służyć:

a) **inwestycje powodujące usprawnienie działalności produkcyjnej lub usługowej inwestora**, polegające na wznoszeniu drobnych budowli i budynków przeznaczonych do celów produkcyjnych, usługowych i użytkowych oraz na zakupie maszyn, urządzeń, narzędzi i inwentarza;

b) **budownictwo mieszkaniowe i inwestycje o celach kulturalnych i oświatowych**;

c) **inwestycje zmierzające do bezpośredniego polepszenia warunków bytowych świata pracy** w istniejących już budowlach i budynkach przez polepszanie lub zakładanie urządzeń sanitarnych, wodociągowych i kanalizacyjnych, budowę nowych dróg, chodników, ulic, roboty melioracyjne, budowę ośrodków użyteczności ogólnej, jak urządzenia do niszczenia śmieci, budowa szaletów itp.

Do odrębnych rodzajów nakładów, które mogą być ponoszone w ramach inwestycji pozalimitowych należą nakłady na odtwarzanie lub naprawę zniszczonych lub uszkodzonych przedmiotów majątku trwałego przedsiębiorstwa, zakładu czy instytucji.

Ponadto specjalny charakter nakładów stanowi adaptacja pomieszczeń, budynków oraz przebudowa lub ich odbudowa oraz różne nakłady drobne zwią-

¹⁾ Uchwała Nr 246 Rady Ministrów z dnia 4.4. 1953 r. w sprawie inwestycji pozalimitowych (Monitor Polski Nr A-36/53 poz. 452).

zane z zabezpieczeniem sklepów i magazynów, a następnie mające na celu usprawnienie obsługi konsumentów. Należy tu nadmienić, że przy nakładach ponoszonych w ramach inwestycji pozalimitowych powinien być szczególnie uwzględniany ruch racjonalizatorski, wynalazczość pracownicza, elementy współzawodnictwa pracy w kierunku jak najracjonalniejszego wykorzystania tak zasobów materiałowych jak i pracy.

Z przedstawionego więc charakteru nakładów, jakie mogą być ponoszone wynika, że inwestycje pozalimitowe mają wyraźnie określone kierunki i możliwości ich wykonania.

Znajduje to szczególny wyraz w określeniu warunków na jakich inwestycje pozalimitowe mogą być wykonywane.

Zachowując ogólną zasadę przy planowaniu inwestycji o zasadniczym znaczeniu dla gospodarki narodowej tj. inwestycji scentralizowanych limitowych, przed zaplanowaniem tych inwestycji należy dokładnie zbadać, czy nie da się uniknąć rozpoczęcia nowych inwestycji przez zastosowanie usprawnienia pracy, racjonalizacji, pełnego wykorzystania technologicznego zdolności produkcyjnej już istniejących obiektów produkcyjnych — odnośnie inwestycji pozalimitowych obowiązują następujące warunki:

Inwestycje pozalimitowe, jak już zaznaczono, mają za zadanie w drodze mobilizacji rezerw materiałowych i finansowych stworzyć nowe dobra inwestycyjne, powiększyć ogólny majątek narodowy. Przez dokładną bowiem analizę sytuacji każdego przedsiębiorstwa, instytucji, organizacji, można wygospodarować, zakumulować takie środki materiałowe, finansowe, które umożliwią w trybie uproszczonym dokonanie nakładów na wszelkiego rodzaju drobne inwestycje.

Wykonawcy jednak narodowych planów gospodarczych mogą dokonywać nakładów na inwestycje pozalimitowe tylko wówczas, jeśli poniesione przez nich nakłady dadzą określony efekt gospodarczy lub użytkowy.

Przy nakładach związanych z produkcją, wartość wzrostu produkcji względnie wartość obniżenia kosztów produkcji na skutek tej inwestycji — w okresie dwunastu miesięcy po poniesieniu nakładu — powinny być co najmniej równe wartości dokonanego nakładu.

Wynika z tego warunku aż nazbyt jasno, że przed zaplanowaniem inwestycji inwestor obowiązany jest dokładnie przeanalizować celowość podejmowania inwestycji, zanalizować korzyści i efekty gospodarcze, jakie planowane inwestycje przyniosą inwestorowi i gospodarce socjalistycznej. Planowane bowiem nakłady powinny dokładnie odpowiadać rodzajom nakładów, przewidzianych dla inwestycji pozalimitowych, omówionych w niniejszej pracy. Inwestor obowiązany jest ponieść nakłady najwyżej w ciągu 12 miesięcy od daty zatwierdzenia sporządzonego przez niego planu rzeczowo-finansowego inwestycji pozalimitowych.

Następnym ważnym warunkiem wykonania inwestycji pozalimitowych jest zasada wykonania inwestycji z materiałów lokalnych, nie pochodzących z zaopatrzenia scentralizowanego.

Do wykonania inwestycji pozalimitowych należy używać materiały wydobyte nie z kopalni (np. gлина nie z kopalni, kamień nie z kamieniołomów),

lecz wydobyte w drodze upłynienia tych wszystkich zasobów, które zalegają po placach, magazynach, strychach, lamusach itp. miejscach, gdzie leżą bezużytecznie i ulegają stopniowemu niszczeniu.

Wykrywanie więc tego rodzaju zasobów wewnętrznych u wszystkich wykonawców planów gospodarczych jest zadaniem dobrze postawionej kontroli wewnątrzzakładowej i przyczynić się może do prawidłowego wykorzystania tych zasobów. Należy tu zaznaczyć, że zaprojektowanie inwestycji powinno wynikać z dokładnej analizy sytuacji przedsiębiorstwa i konieczność rozpoczęcia inwestycji powinna zapaść na specjalnej naradzie wytwórczej i po powzięciu odpowiedniej uchwały o zamierzeniu dokonania inwestycji.

Finansowanie inwestycji pozalimitowych może się odbywać tylko ze środków ściśle przewidzianych na ten cel.

Wynika z tego zasada, że wykonywanie tego rodzaju inwestycji może się odbywać tylko wówczas, jeśli prócz wymienionych już warunków inwestor będzie mógł na sfinansowanie zaplanowanych nakładów przeznaczyć własne środki zgromadzone w wyniku działalności eksploatacyjnej.

Jeśli więc inwestor własnych środków nie będzie mógł w ogóle przeznaczyć na inwestycje pozalimitowe — nie będzie mógł do wykonania tych inwestycji przystąpić. Jak to już zaznaczono, możliwość wykonania inwestycji pozalimitowych przez inwestora ma go zmobilizować do wygospodarowywania wszelkich dodatkowych środków z ustalonych źródeł a nie odwrotnie. Znaczy to, że inwestor nie może uzależniać uzyskania środków od wykonania inwestycji, która dopiero po jej wykonaniu da mu odpowiednie efekty finansowe i gospodarcze. Błędne to mniemanie założenia możliwości wykonania inwestycji pozalimitowych przed posiadaniem środków było przyczyną wielu nieporozumień między inwestorami a bankiem.

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA INWESTYCJI

W zależności od form organizacyjno-prawnych inwestora ukształtowały się źródła środków, jakie inwestorzy ci mogą przeznaczać na pokrycie nakładów inwestycyjnych:

Źródła te w zasadzie można podzielić na dwie grupy środków: jedna grupa wspólna dla wszystkich inwestorów, druga natomiast grupa środków dopuszczalna jest tylko dla pewnej grupy inwestorów.

Źródłem finansowania zatem inwestycji pozalimitowych dla wszystkich inwestorów, a więc dla jednostek budżetowych, jednostek działających na zasadach rozrachunku gospodarczego, jednostek spółdzielczych, jednostek utrzymujących się z narzutu na koszty podległych jednostek oraz organizacji politycznych, społecznych i zawodowych są:

- fundusze uzyskane z tytułu likwidacji szkód przemysłowych,
- odszkodowania ubezpieczeniowe,
- dobrowolne wpłaty (ofiary, świadczenia) obywateli, bezpłatna praca obywateli,
- wpłaty przyszłych użytkowników inwestycji itp. fundusze

Ponadto dla tych inwestorów z wyjątkiem jednostek spółdzielczych, źródłem sfinansowania mogą być środki budżetowe i środki specjalne, a mianowicie:

- środki dodatkowych budżetów terenowych,
- oszczędności wygoszpodarowane na wydatkach budżetowych, część ponadplanowych nadwyżek gospodarstw pomocniczych jednostek budżetowych,
- obowiązkowe świadczenia ludności w naturze lub uzyskane w zamian środki pieniężne pod warunkiem, że środki te nie są przeznaczone na inwestycje limitowe lub na cele nieinwestycyjne,
- wpłaty z podatku miejskiego, z opłat klimatycznych oraz
- fundusze na budowę szkół, jeśli nie są przeznaczone jako źródło dodatkowe finansowania inwestycji limitowych.

W zakresie natomiast inwestorów poszczególnych grup czy branż źródła finansowania mają charakter specjalny i przedstawiają się następująco:

Inwestorzy działający na zasadach rozrachunku gospodarczego (tylko jednostki czynne) przeznaczają na inwestycje wpływy z likwidacji środków trwałych, banki natomiast środki przewidziane w ich planach finansowo-gospodarczych na dany rok i na cele inwestycyjne jak m. in. na budowę skarbców, urzędów mających zapewnić wymagane bezpieczeństwo.

Jednostki, które mogą tworzyć fundusz zakładowy, przeznaczają część tego funduszu na inwestycje o celach kulturalno-oświatowych dla świata pracy.

Przedsiębiorstwa rozliczające się z budżetem terenowym (prócz podległych Centralnemu Zarządowi Przemysłu Gastronomicznego) oraz rozliczające się z budżetem centralnym a podległe Ministerstwu Przemysłu Drobno i Rzemiosła oraz również rozliczające się z budżetem centralnym jednostki podległe Centralnemu Zarządowi Kolejowych Zakładów Gastronomicznych i Centralnemu Zarządowi Przedsiębiorstw Usługowych „Orbis” — przeznaczają 10% zysku planowanego na dany rok.

Nowelizacja przepisów o inwestycjach pozalimitowych wprowadziła również możliwość przeznaczenia części zysku rocznego planowanego na dany rok dla: jednostek państwowego handlu detalicznego w wysokości 0,15% od obrotu zewnętrznego oraz dla przedsiębiorstw podległych Centralnemu Zarządowi Przemysłu Gastronomicznego w wysokości 0,4% od ustalonego planowanego obrotu zewnętrznego.

Należy dodać, że jednostki planujące na inwestycje pozalimitowe część zysku, w przypadku nie wygoszpodarowania zysku w wysokości zaplanowanej, mogą przeznaczyć tylko tę część urealnioną, która pozostanie po planowym uzupełnieniu funduszy własnych do wysokości normatywu oraz po rozliczeniu się przedsiębiorstw z budżetem przez planowane wpłaty z zysku oraz po dokonaniu odpisów na fundusz zakładowy.

Odnosnie jednostek organizacyjnych spółdzielczości, central spółdzielni, związków branżowych i oddziałów spółdzielni oraz spółdzielni — nowelizacja przepisów nie wprowadziła zasadniczych zmian w źródłach finansowania inwestycji pozalimitowych. Jednostki te mogą finansować inwestycje z części funduszu amortyzacyjnego, z pożyczek uzyskiwanych z funduszu inwestycyjnego, a w spółdzielniach niezrzeszonych w centralach — z funduszu inwestycyjnego oraz dotacje z funduszu socjalnego, szkolenia kadr i innych funduszy celowych z przeznaczeniem

na inwestycje o celach społecznych, kulturalnych i szkoleniowych.

Ponadto należy dodać, że jednostki organizacyjne spółdzielczości, działające według zasad rozrachunku gospodarczego, przeznaczać mogą na inwestycje pozalimitowe nadwyżkę funduszu własnego w obrocie ponad normatyw środków obrotowych, lecz wówczas, gdy dana jednostka nie korzysta z kredytów bankowych oraz część czystej nadwyżki po odliczeniu podatku dochodowego i po podziale nadwyżki na fundusze celowe i między członków.

Prócz wymienionych źródeł środków finansowych grup inwestorów zasługuje na uwagę i podkreślenie tego rodzaju specjalne źródła jak: opłaty za gazomierze, pobierane przez przedsiębiorstwa podległe Centralnemu Zarządowi Gazownictwa, środki pochodzące z części opłat za pobyt wczasowiczów w domach wypoczynkowych, planowanych na inwestycje przez jednostki organizacyjne Funduszu Wczasów Pracowniczych Centralnej Rady Związków Zawodowych oraz fundusz popierania produkcji ubocznej przez te przedsiębiorstwa, które są uprawnione do tworzenia tego funduszu.

Organizacje polityczne, społeczne i zawodowe przeznaczają na inwestycje pozalimitowe wszelkie środki własne, lecz tylko wówczas, jeśli nie są przeznaczone na finansowanie inwestycji limitowych.

Jak wynika z przedstawionych źródeł środków, z jakich poszczególni inwestorzy mogą inwestycje finansować — zakres tych środków jest bardzo znaczny i daje wiele możliwości inwestorom do powszechnego korzystania z tego rodzaju inwestycji. Szerokie bowiem stosowanie inwestycji pozalimitowych może dać gospodarce narodowej poważne korzyści czy to w prawidłowym wykorzystaniu zbędnych materiałów pomocniczych, czy w wygoszpodarowaniu nadwyżek, a przede wszystkim może usprawnić działalność zakładową i uzyskać cały szereg korzyści gospodarczych.

ZASADY PLANOWANIA I ZATWIERDZANIA

Zastosowanie inwestycji pozalimitowych według nowelizacji przepisów²⁾ jest znacznie ułatwione przez wprowadzenie odrębnego, uproszczonego trybu zatwierdzenia tych inwestycji.

Inwestycje pozalimitowe będą wykonywane na podstawie sporządzonych dla nich oddzielnych planów rzeczowo-finansowych.

W planie rzeczowo-finansowym inwestor obowiązany jest podać dokładnie rodzaj, charakter, wielkość zaplanowanej inwestycji, jej wartość i celowość, uzasadnienie rozpoczęcia inwestycji, termin zakończenia oraz środki finansowe na pokrycie nakładów.

Plan sporządza inwestor bezpośredni, podpisuje go i przedkłada jednostce właściwej do zatwierdzenia. Plan zawiera m. in. również oświadczenie inwestora co do rodzaju i wysokości środków finansowych oraz możliwości uzyskania kredytu. Opinią co do stanu środków finansowych powinna udzielić jednostka zatwierdzająca plan.

Do zatwierdzenia planów rzeczowo-finansowych są uprawnione właściwe jednostki w zależności od wysokości wartości inwestycji objętych planami rzeczowo-

²⁾ Zarządzenie Przewodniczącego PKPG i Ministra Finansów z dnia 28 maja 1953 r. w sprawie stosowania instrukcji o inwestycjach pozalimitowych (Monitor Polski Nr A-58/53 poz. 737).

wo-finansowymi, opracowanymi w ciągu roku kalendarzowego przez danego inwestora.

Plany rzeczowo-finansowe, w których podana **wartość inwestycji nie przekracza zł 50.000, —** — dla jednostek budżetowych oraz dla jednostek objętych budżetem centralnym zatwierdza kierownik jednostki będącej inwestorem; dla jednostek objętych budżetami terenowymi — prezydium właściwej miejskiej, powiatowej lub wojewódzkiej rady narodowej, dla jednostek spółdzielczych — właściwy związek branżowy (oddział) spółdzielni oraz dla organizacji społecznych, politycznych i zawodowych — właściwy organ władz organizacyjnych.

Plany, w których wartość inwestycji wynosi **ponad zł 50.000, — lecz nie przekracza zł 150.000, —** — dla jednostek budżetowych lub rozliczających się z budżetem centralnym — właściwy inwestor naczelny, dla jednostek budżetowych terenowych lub rozliczających się z budżetami terenowymi — właściwe prezydium wojewódzkiej rady narodowej, dla jednostek spółdzielczych — właściwe centrale spółdzielcze; dla organizacji politycznych, społecznych i zawodowych — ich organizacyjna władza naczelna.

Plany, w których **wartość inwestycji przekracza zł 150.000, —** dla wszystkich rodzajów inwestorów zatwierdza właściwy inwestor centralny.

W tych przypadkach natomiast, gdy wykonanie inwestycji uzależnione jest od użycia materiałów ze scentralizowanego zaopatrzenia materiałowego, wówczas plany rzeczowo-finansowe bez względu na wartość inwestycji podlegają zatwierdzeniu przez Przewodniczącego PKPG. Należy tu dodać, że plany rzeczowo-finansowe, których wartość kosztorysowa **przekracza zł 250.000 — zatwierdza zawsze PKPG**, gdyż inwestycje tej wielkości wymagają z reguły oddziału materiałów objętych regulacją.

Zatwierdzony w terminie siedmiu dni plan rzeczowo-finansowy przez uprawnioną do tego jednostkę w formie zaopatrzenia go w klauzulę wykonalności stanowi dokument dla inwestora do rozpoczynania inwestycji.

Inwestor bezpośredni jeden egzemplarz planu rzeczowo-finansowego wraz z dokumentacją projektowo-kosztorysową, zatwierdzonego przez siebie lub przez jednostkę nadrzędną, przesyła właściwemu oddziałowi banku finansującego inwestycję. Oddział banku sprawdza plan pod względem formalnym i jeśli nie stwierdza usterek przyjmuje plan do finansowania, o czym powiadamia inwestora. Przyjęcie planu przez bank powinno być dokonane w terminie trzech dni.

TRYB FINANSOWANIA INWESTYCJI

W porównaniu z dotychczas obowiązującymi zasadami finansowania inwestycji pozalimitowych nie nastąpiła zmiana w obowiązujących przepisach. Inwestycje pozalimitowe finansowane są przez banki finansujące inwestycje ze środków, które inwestor zakumuluje wstępnie we właściwym dla niego oddziale banku finansującym eksploatację.

Inwestor gromadzi środki na rachunku rozliczeniowym względnie na rachunku bieżącym funduszy i rezerw (konto 112 JPKB) w banku finansującym eksploatację i po zatwierdzeniu planu rzeczowo-finansowego inwestycji pozalimitowych przelewa te środki w całości lub częściowo, w miarę ich akumulowania, do właściwego oddziału banku finansującego inwestycję.

Na uwagę zasługuje rozliczenie zysku w części przeznaczonej na inwestycje pozalimitowe. Ostatecznego rozliczenia odprowadzanych kwot zysku inwestor dokonuje na podstawie bilansu rocznego, przy czym jeśli z bilansu wyniknie kwota zysku faktycznie wyższa niż dokonano przelewów zgodnie z wysokością zysku planowanego, to ta różnica zysku może być przeznaczona na inwestycje w roku następnym.

Finasowanie inwestycji przez bank finansujący inwestycję odbywa się na zasadach ogólnych ustalonych dla inwestycji z tym, że wypłaty na inwestycje pozalimitowe objęte zatwierdzonym planem mogą być dokonywane w okresie piętnastu miesięcy od zatwierdzenia tego planu. Dotyczyć jednakże wypłaty te mogą tylko należności za inwestycje wykonane w okresie dwunastomiesięcznej ważności planu. Ma to zasadnicze znaczenie dla zachowania dyscypliny finansowej przez inwestorów, aby dążyli do szybkiego ukończenia inwestycji i rozliczenia nakładów. Opóźnienia tak w wykonawstwie jak i w rozliczeniu inwestycji są szkodliwe dla gospodarki narodowej i w związku z tym celowość rozpoczęcia inwestycji — można by przypuszczać — nie była dokładnie przez inwestora zbadana.

Banki finansujące inwestycje mają uprawnienia badania u inwestora, czy prowadzona inwestycja jest wykonywana zgodnie z planem, z kosztorysem, z ogólnymi założeniami i czy wykonywana jest gospodarnie.

Zagadnienie przeto kontroli wykonania inwestycji odgrywa tak jak na innych odcinkach działalności gospodarczej również i na tym odcinku — poważną rolę dla gospodarki narodowej.

Prawidłowe wykorzystanie środków przez inwestora, który je wygospodarowuje w ramach akumulacji socjalistycznej jest podstawową cechą instytucji inwestycji pozalimitowych.

Środki zakumulowane przez inwestora na jego rachunku środków własnych w banku finansującym inwestycję w przypadku, gdy inwestor nie wykorzysta ich w ustalonym terminie do dokonania wypłat (do 15 miesięcy) zostaną przez bank zwrócone na te rachunki, z których z banku finansującego eksploatację zostały przebrane. Środki przebrane z budżetu lub środki specjalne, nie wykorzystane w wyżej wymienionym terminie, zostaną odprowadzone do budżetu.

Środki specjalne pozabudżetowe jednostek budżetowych przeznaczone na inwestycje pozalimitowe akumulowane są w Narodowym Banku Polskim i przelewane do banku finansującego inwestycję pozalimitowe na rachunki własne, zgodnie z przepisami zarządzenia Ministra Finansów z dnia 12.XII.1951 r. w sprawie pozabudżetowych środków specjalnych na finansowanie inwestycji.

Inwestorzy, którzy zużyli na finansowanie inwestycji środki w naturze, jako dobrowolne świadczenia obywateli, obowiązani są złożyć bankowi finansującemu inwestycję sprawozdania kwartalne w terminie pięciodniowym po upływie kwartału, a za czwarty kwartał do dnia 31 grudnia.

KREDYTY ANTYCYPACYJNE

Zmiana w dotychczasowym trybie udzielania kredytów na finansowanie inwestycji polega na pozostawieniu jednego tylko kredytu, a mianowicie **kredytu antycypacyjnego krótkoterminowego, udzielanego wyłącznie przez bank finansujący inwestycję.**

Kredyt ten udzielany być może w tych przypadkach, gdy na finansowanie inwestycji pozalimitowych przeznaczone są środki z części zysku lub z amortyzacji. Bank finansujący inwestycje na wniosek inwestora udziela kredytu w miarę dopływu faktur i dokumentów rozliczeniowych za inwestycje objęte zatwierdzonym planem rzeczowo-finansowym celem pokrycia tych płatności, na których pokrycie brak efektywnie zakumulowanych środków.

Kredyty antycypacyjne mogą być udzielane od początku roku do października włącznie.

Jednostki nadrzędne inwestorów bezpośrednich oraz właściwe organa finansowe obowiązane są badać wykonanie planu akumulacji zysku lub amortyzacji podległych inwestorów i w przypadku stwierdzenia zagrożenia wykonania planu akumulacji powiadomić o powyższym stanie właściwy oddział banku finansującego inwestycje, aby ograniczył wysokość udzielanych kredytów antycypacyjnych do efektywnych kwot akumulacji przewidywanych do końca roku.

Rola więc jednostek nadrzędnych inwestorów na tym odcinku zostaje ściślej powiązana z trybem zatwierdzania inwestycji pozalimitowych niż dotychczas, gdyż jednostki te jednocześnie obowiązane są potwierdzać ponadto (czego dotychczas nie czyniły) plany rzeczowo-finansowe co do słuszności i realności środków finansowych, podanych w tych planach przez inwestorów, przeznaczonych na inwestycje pozalimitowe.

Należy ponadto podkreślić uprawnienie banku finansującego inwestycje, że jeśli inwestor nie spłaci kredytu antycypacyjnego i kredyt ten bank przeniesie na rachunek kredytu przeterminowanego — to do czasu spłaty kredytu przeterminowanego bank nie przyjmie do finansowania następnego planu rzeczowo-finansowego tegoż inwestora.

Jednostki spółdzielcze, korzystające z kredytu, obowiązane są składać na zabezpieczenie udzielonego kredytu skrypt dłużny poręczony przez centralę spółdzielczą z klauzulą — w razie nie spłacenia kredytu przez spółdzielnię — pokrycia zadłużenia z funduszu inwestycyjnego odnośnej centrali spółdzielczej.

ZASADY WYKONYWANIA I FINANSOWANIA INWESTYCJI POZALIMITOWYCH ROZPOCZĘTYCH NA PODSTAWIE DAWNYCH PRZEPISÓW

Inwestycje pozalimitowe, które zostały rozpoczęte przed ogłoszeniem nowelizacji przepisów mogły być wykonywane na podstawie dawnych zgłoszeń inwestycji pozalimitowych i finansowane przez oddziały NBP na warunkach obowiązujących przed ogłoszeniem nowelizacji przepisów. Udzielanie jednak kredytu średnioterminowego na te inwestycje po ogłoszeniu uchwały nie mogło mieć miejsca.

W wyniku więc zasadniczych zmian w kompetencji banków na odcinku finansowania inwestycji pozalimitowych należy podkreślić, że **Narodowy Bank Polski nie przeprowadza obecnie opiniowania planów rzeczowo-finansowych (w miejsce dawniejszych „zgłoszeń”) inwestycji pozalimitowych, jak również nie udziela w związku z tym żadnego kredytu antycypacyjnego. Kredyt bowiem średnioterminowy przestał w ogóle być stosowany.**

W związku z tymi zmianami — wszystkie kredyty krótko- i średnioterminowe udzielone przez oddziały

Narodowego Banku Polskiego a nie spłacone do dnia ogłoszenia instrukcji wykonawczej Przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego i Ministra Finansów powinny być przejęte przez właściwe terenowo oddziały banków finansujących inwestycje.

Przejęcie powinno być dokonane w terminie dwu miesięcy od dnia ogłoszenia instrukcji. Przejęte przez bank finansujący inwestycje kredyty krótkoterminowe podlegają spłacie w terminach i na warunkach przewidzianych instrukcją i z tych źródeł, na które kredyt został udzielony. Kredyty natomiast średnioterminowe podlegają spłacie w terminach ustalonych przez oddziały Narodowego Banku Polskiego.

W związku z wykonaniem przez niektórych inwestorów inwestycji pozalimitowych w wyniku wyłączości pracowniczej i finansowaniem tych inwestycji ze środków obrotowych (§ 13 zarządzenia Ministra Finansów z dnia 27.VII.1951 r. — Monitor Polski Nr A-70 poz. 911) — inwestorzy ci niewłaściwie angażując środki obrotowe powinni obecnie dokonać refundacji tych środków. Refundacji powinni dokonać ze źródeł określonych w ich planach pokrycia finansowego inwestycji scentralizowanych limitowych na rok 1953.

KONTROLA I SPRAWOZDAWCZOŚĆ Z WYKONANIA INWESTYCJI POZALIMITOWYCH

Jak już podkreślono w niniejszej pracy, charakteryzującej znaczenie i zasady wykonywania inwestycji pozalimitowych — inwestorzy, którzy przystąpili do wykonania inwestycji w tym trybie — podlegają zarówno bieżącej kontroli banku finansującego inwestycje jak i jednostki nadrzędnej jako inwestora nadrzędnego.

Inwestor obowiązany jest, zgodnie z ustaleniami przepisów, składać wg odpowiednich wzorów sprawozdanie z wykonania inwestycji oraz akumulacji środków.

Ma to zasadnicze znaczenie, gdyż zarówno bank finansujący inwestycje, jak i inwestor nadrzędny obowiązani są kontrolować pozalimitową działalność inwestycyjną podległych inwestorów przez analizę sprawozdań oraz w drodze inspekcji w jednostce inwestującej.

Banki finansujące inwestycje badają wykonanie inwestycji i posiadają uprawnienia wstrzymania finansowania w przypadkach stwierdzenia uchybień przez inwestora.

Konieczność bowiem wzmocnienia oszczędności na każdym odcinku działalności gospodarczej, konieczność jak najracjonalniejszego wykorzystania wszelkich zasobów materiałowych i finansowych zarówno na cele reprodukcji socjalistycznej jak na cele bezpośredniej konsumpcji, wymaga wzmocnienia kontroli na każdym odcinku odbywających się w tempie przyspieszonym procesów gospodarczych.

Inwestycje pozalimitowe jako instrument pomocniczy w ogólnej działalności inwestycyjnej państwa mają ważne gospodarcze zadania do spełnienia.

Zadania te w dziele budowy potencjału gospodarczego kraju mogą być wykonane przy wzmocnionej i pogłębionej kontroli wykonawstwa przez banki w ramach przyznanych im kompetencji.

Z DOŚWIADCZEŃ I PRAKTYKI BANKOWEJ

Teofil Gołębiowski

Bielsko - Biala

Analiza pracy jednostek handlowych w ramach działalności komisji do spraw planu kasowego

Handel społeczniiony stanowi wyjątkowo ważne i istotne ogniwo w naszej gospodarce narodowej. Śmiało możemy stwierdzić, że handel w dużym stopniu przyczynia się do pomnożenia i utrwalenia sukcesów naszej gospodarki. Zanim przystąpimy do bliższego analizowania zadań handlu, przede wszystkim zwróćmy uwagę — dla poparcia powyższych tez — na fakt, iż podstawą finansową naszego planu narodowego jest akumulacja. Akumulacja będzie tym wyższa, im wyższe sukcesy osiągnie handel w postaci maksymalnego wykonania planu obrotów. Bylibyśmy jednak w błędzie sądząc, iż walka o najwyższy obrót jest głównym i jedynym zadaniem aparatu handlowego. Celem handlu socjalistycznego jest nie tylko realizacja akumulacji, lecz idące w parze z tymi zadaniami — dobre i najmniej kosztowne zaopatrzenie konsumenta. Stała troska o konsumenta, umiejętność dostrzegania, czego on oczekuje od handlu, jaka jest jego rzeczywista potrzeba — winny stać się decydującym motorem pracy aparatu handlowego, winny znaleźć właściwy oddźwięk w stylu pracy tego aparatu. Wyrazem tej troski o konsumenta będzie terminowość i sprawność zaopatrzenia, właściwa jakość rozprowadzanych towarów, bogaty asortyment tych towarów, a poza tym — duża kultura obsługi, która winna stać się nieodzowną cechą każdego pracownika handlu.

Praca aparatu handlowego nie jest obecnie taka prosta. Uchwała Rady Ministrów z 3 stycznia br. stworzyła właściwe warunki równowagi rynkowej na zasadzie dostosowania zdolności nabywczej do możliwości zaspokojenia popytu. Zatem walka o wykonanie planu obrotów nie jest teraz sprawą tak łatwą, jak w okresie, który charakteryzował stały deficyt wielu poszukiwanych artykułów. Praca jednostek handlowych w okresie systemu bonowego ograniczała się do zwykłego rozdziału towarów przydzielanych sklepowi rozdzielnikiem bądź też do sprzedaży artykułów, których cena poza sklepem społecznym była niejednokrotnie daleko wyższa.

Obecnie system ten przeszedł do przeszłości i o zakupieniu decyduje z jednej strony rzeczywista potrzeba konsumenta, z drugiej zaś — jakość towaru. W wyniku postanowień wspomnianej uchwały z 3 stycznia br. na aparat handlowy siłą rzeczy zostało nałożone jeszcze jedno, niezmiernie ważne zadanie — mianowicie aparat handlowy ma się troszczyć o to, aby przemysł produkował towar odpowiedniej jakości. Walka o jakość produkcji, w której bierze udział również aparat handlowy, znajduje swój wyraz w tym, że handel nie powinien przyjmować od przemysłu produkcji złej, produkcji wybrakowanej. Dzięki znajomości potrzeb terenu — zdobytej poprzez

stały kontakt z nabywcą — handel winien przyczyniać się do produkowania towarów właściwych i dobrej jakości, takich — jakich konsument poszukuje.

O ile mówimy o handlu, mamy na myśli zarówno detal jak i hurt. Wprawdzie za pracę całego handlu odpowiada przed opinią publiczną przede wszystkim detal, jednak fakt ten nie powinien umniejszać naszej czujności w zakresie kontroli jednostek hurtu. Również hurt odgrywa wielką rolę w zaopatrzeniu ludności. W okresie handlu mechanicznego, charakterystycznego dla okresu poprzedzającego uchwałę z dn. 3 stycznia br., hurt stracił wiele zagadnień z oczu, zgubił niejednokrotnie inicjatywę i rzutkość, tak konieczną w pracy aparatu handlowego. Praca hurtu w tym okresie ograniczała się zazwyczaj do przyjmowania i dalszego odstawiania masy towarowej bez oglądania się na zamówienia detalu, będące wyrazem żądań konsumenta. Ten styl pracy hurtu musi ulec radykalnej zmianie. Również hurt nie może zasłaniać się rozdzielnikiem w przypadku braku towaru, ponieważ jego planowanie winno być dostosowane do wymagań, do żywych potrzeb konsumenta, wyrażanych w zamówieniach detalu.

Na tle powyższych uwag na temat roli aparatu handlowego należałoby się teraz zastanowić, jakie zadania w zakresie kontroli przypadają w udziale oddziałom operacyjnym — w szczególności komórkom kredytowej i planowania obiegu pieniężnego — i w jaki sposób nałożone w tym względzie zadania na oddziały należy wykonywać. Formułując odpowiedź na to pytanie zwięźle — należy odpowiedzieć, iż oddziały winny doprowadzać do przekraczania planów wartościowych przez handel, jak również nie dopuszczać do jakichkolwiek zaburzeń w zakresie właściwego zaopatrzenia rynku drogą stałej i wnikliwej analizy pracy jednostek handlu oraz drogą wszelkiego rodzaju oddziaływania w formie interwencji.

Zadanie swe w tym zakresie oddział wykonuje w dużej mierze w ramach działalności powiatowej komisji do spraw planu kasowego, w skład której wchodzi przedstawiciele detalu, hurtu, miejscowych władz handlowych oraz czynnika społecznego i ewentualnie innych miejscowych banków.¹⁾ Właśnie zebrania tej komisji i styczność ze wszystkimi przedstawicielami handlu winny być wykorzystane dla wyrobienia sobie poglądu na pracę handlu, dla propagowania właściwego stylu tej pracy.

Przeprowadzone rozpoznanie sytuacji panującej na rynku drogą wypowiedzi przedstawicieli poszczególnych branż biorących udział w komisji, drogą dysku-

¹⁾ Tego rodzaju komisje są zorganizowane we wszystkich powiatach województwa stalinogrodzkiego.

sji między nimi stanowi z jednej strony podstawę działalności interwencyjnej oddziału, z drugiej zaś — uzyskany tą drogą cenny materiał informacyjny i analityczny ułatwia prowadzenie odpowiedzialnej polityki kredytowej, stwarza warunki realniejszego planowania kredytów, jak również umożliwia oddziałowi przedstawienie gospodarki jednostek handlowych w ramach sprawozdawczości we właściwym świetle.

Z tych też względów również udział zainteresowanych pracowników komórki kredytów oddziału w posiedzeniach komisji jest nieodzowny, jak zresztą nieodzowna jest stała i ścisła współpraca tych pracowników z komórką planowania obiegu pieniężnego.

Warunkiem sprawnej pracy komisji jest oczywiście gruntowna znajomość zagadnień handlu przez przewodniczącego komisji. Przewodniczący komisji winien umieć z jednej strony wzbudzić zainteresowanie przedstawicieli przedsiębiorstw jej działalnością, z drugiej zaś — tak przygotowywać i formułować rozważaną tematykę, aby w konsekwencji uzyskać potrzebne dane co do przyczyn powodujących przekroczenie czy też niewykonanie planów przez poszczególne przedsiębiorstwa, co do występujących nadmiarów bądź też braków niektórych towarów, przewidywanego kształtowania się obrotów w przyszłości, zapotrzebowania różnego rodzaju asortymentu towarowego itp. Na szczególną uwagę zasługuje uwzględniana w tematyce komisji analiza występującego stosunku artykułów spożywczych do artykułów przemysłowych i to zarówno w ujęciu statycznym (stan zapasów) jak i dynamicznym (rozmiar obrotów). W ramach prac komisji przedstawiciele handlu należy zorientować, jaki ujemny wpływ wywiera na realizację planu kasowego niewykonanie planu obrotów przez detal, a w szczególności o możliwości pojawiania się z tej przyczyny poważnej dysproporcji w bilansie dochodów i wydatków ludności, o możliwości przeciekania funduszu płac poza społeczną sieć handlu i w związku z tym przechwytywania części dochodu społecznego przez element spekulacyjny.

Przechodząc do omówienia sposobów analizy pracy jednostek handlowych, należy przede wszystkim podkreślić, iż spotykamy się w tym względzie z różnymi metodami. Istnieje domniemanie, że w działalności handlu znaczenie dominujące posiada plan sprzedaży i jego wykonanie. Podkreślenie prymatu tego planu jest do pewnego stopnia słuszne i dlatego też zazwyczaj z największym uznaniem spotykają się placówki, które plany przekraczają.

O ile mamy pewne zastrzeżenia do oceny pracy jednostek handlu według stopnia wykonania planu obrotów, to kierujemy się tym, że przekroczenie planu nie zawsze jest równoznaczne z istotnie sprawnym zaopatrzeniem danego rejonu konsumcyjnego. Przekroczenie planu obrotów nie wskazuje nam na to, czy dostawy w analizowanym okresie miały charakter sukcesywny, czy też spotykaliśmy się z tak niebezpieczną i szkodliwą dla handlu szturmowością, nie nie mówi o tym — czy poszczególne sklepy są równomiernie zaopatrywane w masę towarową, czy przy odbiorze towaru z hurtu i jednostek produkcyjnych była stosowana odpowiednia kontrola odbieranych towarów, czy konsument był zaopatrywany we właściwym czasie itp.

Dalszym istotnym mankamentem dokonywania oceny pracy przedsiębiorstw według przeciętnego

stopnia wykonania planu obrotów jest możliwość ukrycia się za przeciętnymi wskaźnikami wyników szeregu jednostek słabych. Przy analizie obrotów należy zatem sięgnąć głębiej, mianowicie zbadać pracę poszczególnych jednostek, tak by w rezultacie nie pozbawić je właściwej opieki i pomocy, dzięki której wyniki pracy tych jednostek można będzie znacznie poprawić, a tym samym i zaopatrzenie obsługiwanego przez nie rejonu wydatnie usprawnić.

O wiele doskonalszą metodą analizy pracy handlu, a zatem dającą daleko wierniejsze odzwierciedlenie tej pracy wydaje się nam metoda operowania wskaźnikami kosztów (w stosunku do obrotów) oraz wskaźnikami rotacji. Twierdzenie to oparte jest na fakcie, że na kształtowanie się tych wskaźników mają wpływ poza obrotami m. in. takie istotne dla handlu elementy jak sprawność zaopatrzenia, poziom wydajności pracy, stan organizacyjny transportu i koszty nadzwyczajne w postaci mank. Różnice w wysokości wskaźników kosztów świadczą niewątpliwie o różnej pracy jednostek tego samego typu, o ile oczywiście nie wchodzi w rachubę niektóre przyczyny obiektywne — jak np. zasięg działania, rozmiar przedsiębiorstwa czy też rodzaj zbywanych artykułów — które pewną odmienność kształtowania się wskaźników mogą usprawiedliwiać.

W związku z tym, chcąc wyrobić sobie właściwy pogląd na pracę jednostek handlowych, nie powinniśmy się ograniczać tylko do analizy stopnia wykonywania przez nie planu obrotów, lecz starać się ujmować zagadnienie jak najszerzej, badać wszystkie przejawy działalności tych jednostek, wywierające wpływ zarówno na zaopatrzenie rynku jak i na osiągnięte przez nie wyniki.

Jak wyżej wspomnieliśmy jednym z elementów, które w decydującym stopniu wpływają na kształtowanie się wskaźnika kosztów jest m. in. sprawa zaopatrzenia. Oceniając zatem działalność przedsiębiorstwa handlowego należy szczególnie wnikliwiej analizie poddać budowę i realizację planu zakupów. Brak dokładnego, precyzyjnego planu zakupów jest jednym z najpoważniejszych błędów w pracy jednostek handlowych, którego rezultatem jest najczęściej niedostateczne i nieodpowiednie zaopatrzenie rynku.

Przy budowie planu zakupu przedsiębiorstwa nie powinny opierać się wyłącznie na rozdzielnikach dostaw z central handlowych, gdyż rozdzielniki te — zestawiane niejednokrotnie mechanicznie — nie zabezpieczają realizacji planu. Uzupełnienie masy towarowej, uzyskanej z rozdzielników, winny nam dać dostawy ze źródeł zdecentralizowanych, gdyż właśnie najistotniejszym zadaniem przemysłu terenowego i spółdzielczości pracy jest uzupełnianie produkcji przemysłu kluczowego przy wykorzystywaniu do tego celu surowca wtórnego. Podstawę do opracowania planu zakupu winien stanowić w każdym zdrowym przedsiębiorstwie handlowym asortymentowy profil zakupu, zestawiony w oparciu o wyniki bieżącej, gruntownej analizy potrzeb rynku. O planie zakupów winny bowiem decydować żywe potrzeby konsumenta, a nie martwe rozdzielniki, z czego przede wszystkim powinni sobie zdawać sprawę branżyści i wszyscy ci, którzy są odpowiedzialni za zaopatrzenie. Handel ma być tym instrumentem, na którym ciąży obowiązek wnikliwego badania rynku i dlatego też badania te należy prowadzić poprzez książki życzeń i skrupulatne rejestrowanie wszelkich uwag i żądań konsumentów.

Poświęćmy teraz kilka słów realizacji planu zakupów, od której w dużej mierze są uzależnione stały zapasów, interesujące nas specjalnie z uwagi na ich kredytowanie. Nie będzie w tym też dużo przesady, o ile przyjmujemy, że powodzenie w pracy przedsiębiorstwa handlowego jest uzależnione prawie całkowicie od realizacji tego planu. Realizacja planu zakupu winna być jak najściślej powiązana ze sprzedażą, gdyż każde oderwanie się zakupów od sprzedaży, każda dysproporcja między zakupem i sprzedażą, jest głównym powodem dezorganizacji w zaopatrzeniu albo też spiętrzenia się zbędnych, gospodarczo nie uzasadnionych zapasów w różnych magazynach i składach. Dlatego też wykonanie planu zakupu należy z jednej strony powierzyć pracownikom, których cechuje największa operatywność, elastyczność i giętkość umysłu, z drugiej zaś — wykonanie planu zakupu należy poddać stałej i jak najskrupulatniejszej kontroli, drogą bieżącego porównywania wskaźnika wykonania tego planu z wskaźnikiem wykonania planu sprzedaży oraz drogą codziennej kontroli ewidencji zakupów. Za wykonanie planu zakupu branżyści i dyrektorzy handlowi powinni ponosić odpowiedzialność, podobnie jak ponosi się odpowiedzialność za wykonanie planu obrotów.

Analizując wyniki pracy jednostek handlowych spotykamy się częstokroć również z zagadnieniem mank ponad ustalone normy, które wywierają nie mały wpływ na kształtowanie się wskaźnika kosztów. O ile mówimy o walce z mankami, to oczywiście mamy na myśli sposoby, które by zapobiegały ich powstawaniu, a nie likwidację mank istniejących. Jak dotychczas praktyka wykazuje do najskuteczniejszych sposobów zapobiegania mankom należy zaliczyć:

- dobrze zorganizowany — w ramach jednostki nadrzędnej — system kontroli jednostek handlowych,
- niedopuszczanie do powstawania zaległości w księgowaniu, ponieważ przy występowaniu tych zaległości powstaje daleko większa możność ukrywania wszelkiego rodzaju nadużyć,
- właściwy dobór kadr, wyrażający się tym, że do pracy angażujemy tylko takie osoby, co do których mamy nienaganną opinię.

Przestrzeganie powyższych zasad w połączeniu z bronią, którą nam dają wydane ostatnio dekrety o wzmoczeniu ochrony własności społecznej i o ochronie własności społecznej przed drobnymi kradzieżami, winno ograniczyć manka do minimum.

W wyniku analizy pracy przedsiębiorstw handlowych dokonanej w oparciu o omówione wyżej przesłanki, spotykamy się z różnego rodzaju nieprawidłowościami w tej pracy. Zadaniem naszym będzie teraz odpowiedzieć, jak oddział operacyjny winien zareagować na typowe, najczęściej spotykane nieprawidłowości, a zatem — co winien uczynić, jak winien oddziaływać na przedsiębiorstwa, aby spowodować likwidację tych nieprawidłowości.

Dla osiągnięcia wytyczonego celu podążamy dwoma drogami. Jedną z nich to odpowiednia polityka kredytowa, druga — to szeroko rozwinięty system interwencji.

Wyraz naszej polityki kredytowej znajdzie swe odzwierciedlenie w tym, że w celu spowodowania likwidacji pewnych zapasów wstrzymamy się od ich

kredytowania. Zatem w konsekwencji oddział winien zaniechać kredytowania tych zapasów, które nie powinny być się znaleźć w przedsiębiorstwie. Będą to zapasy towarów z różnymi wadami bądź też zapasy powstałe w wyniku nieogłędnej polityki zakupów. Tych drugich zapasów nie należy utożsamiać z zapasami, które stały się przejściowo trudnobywalne, a które kredytujemy pod warunkiem opracowania planu ich rozładowania. Nie ulega również dyskusji, iż poza zapasami o charakterze niewątpliwie sezonowym i specjalnym kredytować będziemy i te zapasy, które nagromadziły się w związku z uzupełnianiem asortymentu towarowego czy też w związku z koniecznością wprowadzenia na rynek artykułów nowych, dotychczas nie sprzedawanych.

Polityka kredytowania handlu była przedmiotem artykułu ob. T. Drużyńskiego pt. „O właściwe podejście oddziałów do sprawy kredytowania handlu” (Wiadomości NBP nr 11/52), zatem tematowi temu więcej uwagi nie będziemy obecnie poświęcać.

Rola oddziału operacyjnego nie kończy się jednak na zaniechaniu kredytowania zapasów gospodarczo nie uzasadnionych. Oddział winien podjąć interwencje co do ich likwidacji a nawet wziąć czynny udział w opracowaniu planu tej likwidacji. O ile chodzi o nadmierne zapasy, nagromadzone na skutek nieopatrznych zakupów, celem interwencji będzie domaganie się od przedsiębiorstwa odwołania dalszych zamówień, jak również zwrócenie uwagi jednostce nadrzędnej na nieprawidłowości w gospodarce zapasami, występujące w podległym jej przedsiębiorstwie. Od jednostki nadrzędnej będziemy się ponadto domagać, aby ze swej strony poczyniła starania co do likwidacji tych zapasów.

W przypadku ujawnienia zapasów towarów zawierających wady produkcyjne zadania oddziału operacyjnego nie powinny się ograniczać tylko do interwencji w przedsiębiorstwie i jego jednostce nadrzędnej, której celem byłoby rozładowanie zapasów. Interwencja oddziału w tym względzie winna pójść dalej, mianowicie o wadach produkcyjnych należy zawiadomić oddział kontrolujący jednostkę produkującą braki, który ze swej strony — poprzez politykę kredytową czy też dalsze interwencje — winien zahamować produkcję tych braków. Tylko tak szeroko podjęta akcja oraz konsekwentna kontrola wykonania zaleceń da gwarancję likwidacji nieprawidłowości.

Przedsiębiorstwa, jako powód niewykonania obrotów najczęściej podają na posiedzeniach komisji do spraw planu kasowego trudności w zaopatrzeniu się w pewne poszukiwane artykuły. Przyczyny tych trudności mogą być różnorodne. Niedobór niektórych artykułów jest wynikiem tego, że ze względu na występujące pilniejsze potrzeby w obecnej fazie przebudowy naszej struktury gospodarczej, na dostateczną produkcję tych artykułów jeszcze nie możemy sobie pozwolić.

Innym powodem niedoborów może być wadliwa co do podziału ilościowego i sztywna dystrybucja masy towarowej na poszczególne rejony, a jeszcze innym — brak zainteresowania ze strony jednostek produkcyjnych produkcją różnych, częstokroć drobnych artykułów pierwszej potrzeby. O ile w pierwszym z przytoczonych przypadków inicjatywa Banku co do poprawy zaopatrzenia nie może być brana pod uwagę, o tyle w następnych jest ona konieczna. Wy-

razem tej inicjatywy winny być — o ile chodzi o wadliwe rozdzielniki — interwencje kierowane do władz na szczeblu powiatowym albo wojewódzkim, bądź też do placówek odnośnych central handlowych. Natomiast co do braku szeregu artykułów pierwszej potrzeby, których produkcja najprawdopodobniej mogłaby być podjęta przez drobną wytwórczość na własnym terenie, oddział operacyjny — chcąc wykonać sumiennie swe zadanie — winien zainicjować narady przedstawicieli handlu z przedstawicielami drobnej wytwórczości, na których ustalonyby możliwości wprowadzenia do produkcji brakujących w sprzedaży artykułów. Narady tego rodzaju niewątpliwie musiałyby być poprzedzone dokładną analizą potrzeb rynku, której celem byłoby zestawienie wykazu drobnych artykułów, których brak w sprzedaży jest dotkliwie odczuwany. Należy jednak poza tym zaznaczyć, iż podjęcie wspomnianej akcji byłoby celowe dopiero po stwierdzeniu, że potrzeb rynku nie da się zaspokoić drogą ekonomiczniejszych zakupów na innych terenach.

Nadmiary towarowe, zgłaszane przez uczestników komisji do spraw planu kasowego winny być również przedmiotem zainteresowania oddziału operacyjnego. Praktyka wykazuje, że niejednokrotnie nadmiary te zostają rozładowane w ramach jednego posiedzenia komisji np. drogą przerzutu niektórych artykułów z MHD do PZGS, bądź przeciwnie. Częstość wpływ i odpowiednia argumentacja przedstawicieli oddziału, biorących udział w komisji sprawia, iż trudności w zbyciu niektórych towarów usuwa się od razu. Klasycznym tego przykładem może być spotkanie w praktyce I OM. w Bielsku - Białej rozładowanie zapasów guzików nagromadzonych w hurtowni „Centrogalu“ drogą nakłonięcia PZGS i spółdzielni spożywców do przejęcia ich do rozsprzedaży. Należy przy tym nadmienić, iż w tym samym czasie, gdy guziki spoczywały w „Centrogalu“, na wsi były one artykułem poszukiwanym.

Nadmiary, których rozładowanie na terenie działalności komisji jest niemożliwe, winny być zgłaszane przez oddział operacyjny oddziałowi wojewódzkiemu w celu spowodowania ograniczenia dostaw poprzez działalność wojewódzkiej komisji do spraw planu kasowego czy też dla zbadania możliwości dokonania przerzutów na inne tereny.

Szturmowość — jak w ogóle każda nieregularność dostaw — to jeden z tych mankamentów handlu, którego następstwem mogą być poważne wstrząsy w zaopatrzeniu. Konsument zazwyczaj nie zdaje sobie sprawy z przyczyn powodujących braki niektórych artykułów, nie orientuje się, że właśnie najczęstszym powodem tych braków jest wadliwa praca aparatu rozdzielczego. Dlatego też popyt na towary, które są rzucane na rynek okresowo i nieregularnie, jest nienormalnie wysoki. Konsument w miarę możliwości, w celu zabezpieczenia się na przyszłość, zakupuje je w ilościach przekraczających bieżące potrzeby — tworząc zapas. W rezultacie podaż nie podąża za niezdrowym popytem, zapasy zamiast pozostawać na półkach sklepowych — oczywiście w granicach normatywu — gromadzą się u części konsumentów, których siła kupna jest stosunkowo wysoka, ze szkodą dla tych, którzy starają się dokonywać zakupów w miarę występowania potrzeby.

Z tych też względów każdy objaw szturmowości winien być przez oddział operacyjny dokładnie prze-

analizowany, w tym sensie, aby ustalić miejsce i przyczyny zahamowania normalnego spływu masy towarowej.

Dalszym obowiązkiem oddziału jest konsekwentna interwencja w wadliwie pracującej jednostce handlu, a w razie potrzeby i w jej jednostce nadrzędnej, przy czym w miarę możliwości interwencja nie powinna się ograniczać tylko do stwierdzenia istniejącego stanu i żądania jego likwidacji, lecz winna również ujmować — w formie sugestii — sposób rozwiązania sprawy z punktu widzenia Banku.

Uzupełniając powyższe uwagi na temat pracy handlu i komisji do spraw planu kasowego podajemy niżej kilka przykładów z działalności komisji przy I OM. w Bielsku - Białej, ilustrujących wysiłki oddziału, których celem było usprawnienie zaopatrzenia rejonu oddziału:

Hurtownia „Argedu“ w Bielsku - Białej poinformowała komisję o otrzymaniu z Częstochowskiej Fabryki Wózków Dziecinnych partii wózków zawierających braki techniczne (wadliwa budowa kółek). W wyniku interwencji oddziału — dokonanej poprzez I OM. w Częstochowie — dostawy wózków z brakami ustały.

Spółdzielnia spożywców doniosła o nadmiernych dostawach dorsza świeżego i jednoczesnym braku konserw rybnych. Oddział interweniował w tej sprawie za pośrednictwem oddziału wojewódzkiego w Centrali Rybnej, przy czym rozdzielniki na następne okresy zostały dostosowane do potrzeb rynku.

Zimą odczuwany był na terenie powiatu bielskiego znaczny brak pasz. Stan ten sprzyjał rozwojowi niezdrowego prywatnego pośrednictwa przy sprzedaży istniejących jeszcze nadwyżek pasz w niektórych gospodarstwach. Oddział spowodował zorganizowanie skupu przez PZGS oraz skup dalszych ilości na terenie województwa opolskiego, poznańskiego i olsztyńskiego. Niezależnie od tego oddział nakłaniał z widocznym skutkiem zainteresowanych rolników i zainteresowane przedsiębiorstwa do korzystania przy zbyciu i zakupie pasz z pośrednictwa PZGS.

Powszechna Spółdzielnia Spożywców w Czechowicach podała na posiedzeniu komisji, że mleko jest dostarczane sklepom zbyt późno i że w związku z tym konsumenci nie mogą go nabyć przed rozpoczęciem pracy. Oddział interweniował w MZM w sprawie przyspieszenia dostaw.

PZGS zawiadomił oddział o gromadzeniu się nadmiernych zapasów mąki, margaryny i cukierków. Oddział poparł wniosek PZGS skierowany do WZGS o ograniczenie dostaw, przy czym zasugerował sprzedaż cukierków w specjalnych stoiskach na jarmarkach, w dnie świąteczne oraz w okresach wycieczek w atrakcyjnych miejscowościach turystycznych. Problem znacznych nadmiarów cukierków na terenie powiatu został zlikwidowany.

Przed świętami PDT odczuwał brak ubrań o ciemnym odcieniu. Braki te zostały uzupełnione z nadmiernych zapasów, zgłoszonych komisji przez PZGS.

Wczesną wiosną ceny jarzyn zbywanych na rynku w prywatnych stoiskach były niewspółmiernie wysokie w stosunku do cen ustalonych dla sklepów uspołecznionych. Oddział zwrócił się do prezydium M.R.N. z sugestią uruchomienia na rynku straganów — w celu interwencyjnym — przez jednostki uspołecznione. Uruchomiono stragany oraz specjalne wózki jarzynowe i na skutek tego ceny zostały wyrównane.

Hurtownia Centrali Odzieżowej nie otrzymała planowanych dostaw ze składnic z Krakowa, Poznania i Kalisza i dlatego też miała trudności w wykonaniu własnego planu. Oddział interweniował w celu spowodowania regularności dostaw. W innym przypadku Hurtownia C. O. podała na posiedzeniu komisji, że MHD nie odbiera towaru przyznanego rozdzielnikiem. Mając na uwadze konieczność zaopatrzenia sklepów MHD w jak najszerzy asortyment, oddział interweniował, w sprawie odbioru tych towarów.

Na posiedzeniu komisji, PZGS uskarżał się, że „Centrogal“ faworyzuje jednostki handlu miejskiego dostarczając im w stosunkowo większych ilościach towary atrakcyjne niż GS. Na wniosek przedstawiciela oddziału uzgodniono, że o nadeszłych partiach towarów atrakcyjnych „Centrogal“ będzie zawiadamiał PZGS telefonicznie, tak by przy rozdziale masy towarowej GS były traktowane na równi z jednostkami handlu miejskiego.

W Hurtowni C.T. nagromadziły się znaczne zapasy wełny sukienkówki, zaliczone — zdaniem branży — do trudnozbywalnych głównie ze względu na nieodpowiednie kolory. Ponieważ przebarwienie tych wełen nie mogło być brane pod uwagę, na propozycję oddziału ustalono z przedstawicielami detalu, że dla przyspieszenia ich zbytu każdy ze sklepów zaopatrzy się w kilka kuponów wełen o różnych barwach. Dzięki temu oraz późniejszym częściowym przerzutom na inne tereny zapasy zostały rozładowane.

Latem 1952 r. na terenie Bielska był odczuwany duży brak napojów chłodzących. Aby zapobiec podobnej sytuacji w roku bieżącym, oddział porozumiał się z Wydziałem Handlu Prezydium M.R.N. co do kontroli zakładów produkujących napoje, a w szczególności ustalenia przyczyn niedostatecznej produkcji. W rezultacie tej kontroli stwierdzono, że zdolność produkcyjna zakładów jest dostatecznie duża i że powodem braków w zaopatrzeniu było z jednej strony nieprzygotowanie odpowiedniego zapasu piwa przed okresem letnim, z drugiej zaś — brak wody do produkcji, wadliwy podział miasta na rejony — przydzielone poszczególnym zakładom produkującym lemoniadę i wodę sodową do obsługi — oraz złe rozmieszczenie punktów sprzedaży. Po takim rozpoznaniu sytuacji spowodowano nagromadzenie większych przedsezonowych zapasów piwa, przygotowanie zapasów wody dla płuczkarni, zniesienie podziału miasta na rejony — w wyniku którego to podziału jedne zakłady były przeciążone produkcją a

inne miały niejednokrotnie przestoje — oraz dokonano korekty rozmieszczenia punktów sprzedaży. Należy sądzić, iż zaopatrzenie miasta w napoje chłodzące w bieżącym roku będzie daleko lepsze.

Magazyn Centrali Odzieżowej jest za szczupły i wobec tego nieodpowiednio przechowywana odzież jest zmięta, co oczywiście wywiera m. in. niemały wpływ na trudności przy jej zbyciu. Po zapoznaniu się ze stanem rzeczy na miejscu oddział interweniował w komisji lokalowej o przydział dla C. O. sąsiedniego lokalu, wykorzystywanego przez dotychczasowego użytkownika w niedostatecznym stopniu.

W celu spopularyzowania jedwabów krajowej produkcji spółdzielnia spożywców zorganizowała „Wiosenną sprzedaż jedwabów“. Mając na uwadze konieczność jak najlepszego zaopatrzenia stoisk oddział ze swej strony porozumiał się w tej sprawie z Centralą Tekstylną.

W magazynach WPHS nagromadziły się ostatnio znaczne zapasy cukru kostkowego, na który popyt jest o wiele mniejszy niż na cukier kryształ. Dla przyspieszenia rozładowania zapasów ustalono posługiwanie się przez zakłady gastronomiczne wyłącznie cukrem kostkowym.

Zakłady gastronomiczne zaprojektowały jednoczesny remont trzech najbardziej uczęszczanych lokali gastronomicznych. Ponieważ jednoczesne unieruchomienie największych placówek zakładów mogło by spowodować trudności w obsłudze konsumentów, oddział zwrócił zakładom na to uwagę, domagając się korekty harmonogramu remontów. W związku z tego rodzaju stanowiskiem oddziału plan remontów został przez zakłady odpowiednio zmieniony.

Na Banku ciąży obowiązek kredytowania i kontroli handlu. Obowiązkowi temu podołamy tylko pod jednym warunkiem, mianowicie o ile poruszone wyżej zagadnienia pracownikom Banku również nie będą obce. Chcąc zatem kontrolować, krytykować i udzielać wskazówek, trzeba przedtem nie tylko poznać gruntownie technikę i organizację handlu, ale również wiadomości z tej dziedziny podbudować znajomością środowiska i terenu, ze szczególnym uwzględnieniem takich momentów jak struktura ludności, jej rozmieszczenie, ilość ludności przejezdnej, rozmieszczenie osiedli, bloków mieszkalnych i zabudowań, zaopatrzenie we własnym zakresie, stosunki komunikacyjne, miejscowe zwyczaje itp.

Tylko takie podejście do sprawy da nam całkowitą gwarancję odpowiedniego wywiązania się z nałożonych na nas zadań.

F. Reliszka i M. Kapuściński

Łódź

Kredyt normatywny na obrót dla przedsiębiorstw przemysłowych

Inicjatywa Centrali Banku wprowadzenia kredytu na obrót w przedsiębiorstwach przemysłowych jako nowego systemu kredytowego, jak również wezwanie do dyskusji na bazie wydrukowanych dotychczas na ten temat artykułów w „Wiadomościach NBP“, przyczyniły się do opracowania przez nas tego zagadnienia i przesłania na ten temat spostrzeżeń, które — naszym zdaniem — powinny

być wzięte pod uwagę przy opracowywaniu przepisów ostatecznych.

Artykuł p.t. „Kilka uwag o kredytowaniu na obrót przedsiębiorstw przemysłowych“ zamieszczony w „Wiadomościach NBP“ Nr 2/53 uzupełnia oraz rzeczowo wyjaśnia cały szereg zagadnień istoty kredytowania przedsiębiorstw przemysłowych kredytem na obrót. Artykuł ten jednak, jak również tym-

czasowa instrukcja służbowa opracowana na podstawie doświadczeń O/Wojewódzkiego w Stalino-grodzie, który zapoczątkował i przeprowadził praktycznie kredytowanie przedsiębiorstw tą metodą, nie wyjaśniają całkowicie zasad i założeń, zastosowanie których spełniłoby właściwy cel kredytowania, wyrażający się w pogłębieniu i wzmożeniu bieżącej kontroli jednostek gospodarczych oraz przyspieszeniu obracalności środków obrotowych. Kredyt ten — według przyjętych założeń — winien być jak najbardziej elastyczny, czyli w każdej chwili winien mieć ścisłe powiązanie z ruchem przedmiotów kredytowania i tym właśnie różni się od dotychczasowego sposobu kredytowania.

Wprowadzenie w kilku oddziałach doświadczalnego kredytowania ma właśnie na celu rozwiązanie wszystkich problemów, które nie zostały wyjaśnione w tymczasowej instrukcji. Ponieważ na naszym terenie dwa przedsiębiorstwa przemysłu maszynowego mają być również objęte w najbliższym okresie kredytem normatywnym na obrót, przeanalizowaliśmy wytyczne instrukcji w oparciu o zatwierdzone plany techniczno-ekonomiczne oraz bilanse roku ubiegłego wytypowanych jednostek oraz pięciu innych przedsiębiorstw przemysłu ciężkiego i lekkiego. Przeprowadzenie kilku przykładów przy rozszerzeniu księgowania na konta materiałowe, produkcyjne, nakładów i realizacji wykazało, że dotychczasowe przepisy nie rozwiązują wszystkich zagadnień i problemów, które występują w czasie kredytowania.

Ścisłe przestrzeganie przepisów wspomnianej instrukcji powoduje w pewnych okresach (między regulacjami) przekredytowanie, a w dniach regulacji — niedokredytowanie przedsiębiorstw. Stosowanie więc kredytu normatywnego na obrót według tych zasad nie spełnia zamierzonego celu. Jeżeli w przedsiębiorstwie o prawidłowej gospodarce finansowej, korzystającym z kredytu normatywnego na obrót nie wystąpi przy pierwszej regulacji „C” kredyt przeterminowany, to dowodzi, że przedsiębiorstwo posiada luzy finansowe, które pokrywają niedobór powstały w wyniku techniki spłaty i udzielania kredytu normatywnego. Przykład w instrukcji, jakkolwiek podaje jedynie technikę regulacji kredytu — potwierdza zajęte przez nas stanowisko.

Niewystąpienie kredytu przeterminowanego nastąpiło dlatego, że w przykładzie tym opieramy się na dwóch rachunkach, a mianowicie: pożyczkowym i rozliczeniowym oraz dlatego, że przy planowanych innych nakładach w I kwartale w wysokości zł 5.300 poniesione przez przedsiębiorstwo w tym okresie wydatki wynoszą zł 2.100. Jeżeli dodamy do tego początkowy stan rachunku rozliczeniowego w wysokości zł 1.430, to stwierdzimy, że przedsiębiorstwo posiadało do dyspozycji nadmiar środków płatniczych w kwocie zł 4.630, co umożliwiło mu spłatę przypadających transz kredytu udzielonego w momencie rozpoczęcia kredytowania kredytem na obrót.

Powstanie niedoboru środków płatniczych na spłatę kredytu początkowego udowadniamy następująco:

W momencie rozpoczęcia kredytowania przedsiębiorstwa kredytem normatywnym na obrót odprowadzamy na rachunek specjalny 30% funduszy własnych w obrocie finansujących normatyw, za-

stępując niedobór ten kredytem bankowym. Kredyt ten przez cały okres finansowania powinien być w zasadzie w tej samej wysokości, gdyż uzupełnia on fundusze w przedsiębiorstwie. Zwiększenie kredytu może nastąpić jedynie w przypadku przekraczania planów produkcyjnych.

Opierając się na przykładzie podanym w instrukcji, początkowy kredyt normatywny wynosi zł 4.470 i ma być spłacony w ciągu 49 dni (56—7), czyli w trzech transzach. Do czasu więc spłaty pierwszej transzy przedsiębiorstwo korzysta z pełnego kredytu początkowego oraz dodatkowo z kredytu powstałego w wyniku procentowego pokrycia kredytem bieżącego zakupu materiałowego.

Zakładając, że przedsiębiorstwo pracuje prawidłowo — zakup materiałów, produkcja i sprzedaż zgodnie z planem — posiada ono nadmiar środków obrotowych w postaci kredytów bankowych.

W omawianym przykładzie na dzień 15 stycznia nadwyżka ta wynosi zł 1.051 (stan zadłużenia zł 5.521 — zł 4.470 kredyt początkowy). Przekredytowanie to nie posiada żadnego zabezpieczenia, a wynika jedynie na skutek techniki kredytowania. Nadwyżka ta powiększa się do pierwszej regulacji „C”.

W dniu regulacji „C” okazuje się, że nie możemy dokonać spłaty przypadającej transzy z braku środków, ponieważ procentowe pokrycie kredytem zakupu materiałowego (kredyt udzielony) jest niższe od płatnej raty kredytu początkowego. W przykładzie instrukcji służbowej niedobór ten wynosi zł 439, zaś przy uwzględnieniu prawidłowego zakupu materiałów w okresie 19-dniowym wynosić winien zł 107. Wyliczenie tego niedoboru przedstawia się następująco:

dzienny zakup materiałów (19.080 : 90)	=	zł 212
wartość udzielonego kredytu: do czasu regulacji „A” (od 1 do 14)		
212 x 14 x 34,47%	=	zł 1.023
od czasu regulacji „A” do regulacji „C” (od 15 do 19) 212 x 5		1.060
minus wolaty udziału fund. własn. 140 x 5		700
	+	zł 360
razem udzielony kredyt do regulacji „C”		zł 1.383
pierwsza rata kredytu początkowego		„ 1.490
niedobór		zł 107

Niedobór ten powiększa się przy każdej następnej regulacji „C”, a przy spłacie ostatniej transzy, tj. 19 lutego, czyli po 49 dniach, wyniesie zł 889. Wyliczenie tej kwoty jest następujące: w okresie 49 dni przedsiębiorstwo zakupi materiałów o wartości zł 10.388 (212 x 49), a zatem udzielony kredyt wyniesie zł 3.581, przy czym musi dokonać spłaty trzech transz kredytu początkowego na łączną kwotę zł 4.470.

Początkowo sądziliśmy, że niedobór ten w przykładzie instrukcji ma charakter wyjątkowy i wynika z przypadkowego układu cyfr, badając jednak bliżej ten problem na przykładach poszczególnych przedsiębiorstw przemysłu ciężkiego i lekkiego stwierdziliśmy, że brak środków występuje w mniejszym lub większym stopniu we wszystkich badanych przypadkach, bez względu na długość cyklu obrotowego oraz ukształtowania się stosunku procentowego nakładów materiałowych w produkcji.

W jednym z kontrolowanych przedsiębiorstw przemysłu maszynowego o długim cyklu obrotowym i poważnym udziale kosztów materiałowych produkcji wyliczenie to, oparte na zatwierdzonych planach i bilansach, przedstawia się następująco:

Normatyw na ultimo IV kwartału zł 17.212, w tym normatyw materiałowy zł 8.310.

Realizacja roczna po koszcie własnym zł 32.926, nakłady za kwartał: materiałowe zł 5.146 (55%), inne zł 4.245 (45%).

Kwartalny limit zakupu materiałów zł 5.146 (jak zużycie).

Długość cyklu obrotowego $\left(\frac{17.212 \times 360}{32.926} \right) = 188$ dni

$$U_k = \frac{30 \times 17.212}{17.212 - \left(\frac{45 \times 8.902}{100} \right)} = 39,1\%$$

Kredyt początkowy wynosi zł 5.163, płatny w 12 ratach. Płatność ostatniej transzy przypada 1 lipca, tj. po 181 dniach.

Dzienna spłata kredytu wynosi $(5.163 : 181)$ zł 28,53

Udzielony dzienny kredyt $\frac{5.146 \times 39,1\%}{90} = 22,37$

Dzienny niedobór zł 6,16

Po upływie więc 181 dni przedsiębiorstwo będzie posiadało niedobór środków w obrocie zł 1.115.

W innym przedsiębiorstwie o średnim cyklu obrotowym i niskim stosunkowo udziale kosztów materiałowych w produkcji powstaje również niedobór, którego wyliczenie po przyjęciu cyfr zaokrąglonych przedstawia się następująco:

Normatyw na ultimo IV kwartału 16.000, w tym na materiały zł 5.000

Roczna realizacja po koszcie własnym zł 92.000.

Nakłady za kwartał: materiałowe zł 4.000 (18%), inne zł 19.000 (82%).

Kwartalny limit zakupu zł 4.000 (jak zużycie).

Cykl obrotowy wynosi w tym przypadku 62 dni, zaś $U_k = 68\%$.

Kredyt początkowy zł 4.800, płatny po 55 dniach.

Dzienna spłata kredytu wynosi więc

Prawidłowy dzienny zakup materiałów wynosi zł 44,44, a więc udzielony kredyt dzienny = „ 30,22

Dzienny niedobór zł 57,05

Łączny niedobór po 55 dniach wynosi w tym przykładzie

zł 3.138.

Porównując niedobory powstałe w wyżej podanych przykładach widzimy, że przy mniejszych nakładach materiałowych występuje większy brak środków obrotowych w przedsiębiorstwie, co tłumaczy się tym, że gros początkowego kredytu normatywnego dotyczy pokrycia normatywu zapasów produkcyjnych.

Problem ten został przez nas zbadany także na innych przykładach i przy zastosowaniu dowolnej rozpiętości nakładów materiałowych w produkcji.

Nadmienić należy, że przeprowadzając księgowania przykładowe, założyliśmy prawidłową gospodarkę przedsiębiorstw bez zapasów ponadnormatywnych oraz z pominięciem rentowności.

Przeprowadzone badania upewniły nas, że powstałe niedobory we wszystkich przeanalizowanych przykładach wynikły na skutek zastosowania wskaźnika udziału kredytu w zakupie materiałów według wzoru instrukcji służbowej i doszliśmy do przekonania, że wyliczony w ten sposób procent pokrycia kredytem zakupu materiałów jest za niski. Niedobór nie zaistnieje jedynie przy ponadplanowych zakupach, gdyż udzielany kredyt obliczany jest od wyższej kwoty. Wyłączając ponadplanowe wykonanie zadań produkcyjnych, dokonywanie ponadplanowych zakupów materiałów jest nieprawidłowością z punktu widzenia gospodarki materiałowej.

Reasumując powyższe uwagi, dochodzimy do przekonania, że przedstawiony w tymczasowej instrukcji służbowej system kredytowania na obrót przedsiębiorstw przemysłowych nie jest całkiem praktyczny z uwagi na:

- 1) przejściowe przekredytowanie przedsiębiorstw bez właściwego przedmiotu kredytowego,
- 2) brak środków płatniczych na spłatę kredytu początkowego na skutek stosowania za niskie-

go wskaźnika udziału kredytu w zakupie materiałów,

- 3) niesfinansowanie pełnych potrzeb przedsiębiorstwa, wynikających z przekraczania planu produkcji. Kredyt w tym przypadku winien wynosić kwotę wynikającą z przemnożenia normatywów przez procent przekroczenia planu produkcji.

Nawiązując do artykułu ob. W.R. Pachy „Kredytowanie obrotów przedsiębiorstw przemysłowych“ zamieszczonego w „Wiadomościach NBP“ Nr 7/52, stwierdzamy, że podane wytyczne zakładają przy pełnym wykorzystaniu normatywów stały charakter kredytu początkowego, powstające zaś w wyniku kredytowania zakupu materiałów nowe transze kredytu normatywnego — nie mają odpowiednich przedmiotów kredytowych. W tym więc przypadku przedsiębiorstwo wyłączając ponadplanową produkcję — jest stale przekredytowane, zaś w przypadku przekraczania planu produkcji nie widzimy powiązania między udzielonym kredytem a potrzebami przedsiębiorstwa, powstałymi z tytułu przekroczenia planu produkcji.

W związku z powyższym należałoby wprowadzić system nowy, jak gdyby pośredni, który rozwiązałby poruszone przez nas zagadnienia. Cel ten można by osiągnąć bądź to przez podwyższenie wskaźnika udziału kredytu w zakupie materiałów, bądź też przez całkowitą zmianę proponowanych systemów.

Dyskusja, która — jak sądzimy — rozwinie się w związku z naszym artykułem, przyczyni się niewątpliwie do usunięcia dotychczasowych niedociągnięć przez opracowanie ostatecznych wytycznych kredytowania na obrót przedsiębiorstw przemysłowych.

Roman Grabiński

Praktyczne znaczenie statystyki pracy dla racjonalnego organizowania aparatu NBP

Statystyka pracy jest stosowana w Narodowym Banku Polskim już od szeregu lat, jednakże formy jej ulegają stalemu doskonaleniu i dostosowywaniu do aktualnych potrzeb.

Celem artykułu jest wskazanie na praktyczne korzyści jakie daje umiejętnie przeprowadzona analiza statystyki pracy. Artykuł spełni swoje zadanie jeśli statystyka pracy będzie bardziej niż dotychczas operatywnie wykorzystywana dla racjonalnego organizowania aparatu NBP.

Statystyka — jak podkreślają w swych wypowiedziach czołowi przywódcy rewolucji proletariackiej — jest podstawą socjalistycznego rachunku gospodarczego. Jednakże statystyka radziecka różni się w zasadniczy sposób od metod statystycznych stosowanych w państwach kapitalistycznych. Lenin w swej pracy pt. „Statystyka i socjologia“ zwrócił uwagę iż: „W dziedzinie zjawisk ogólnych nie ma reguły bardziej rozprzestrzenionej (popularnej) i bardziej błędnej jak wychwytywanie poszczególnych faktów, zabawa w przykłady. „W dalszym ciągu stwierdził iż: „koniecznie należy brać nie poszczególne fakty, a całą zbiorowość odnoszących się do obserwowanego zagadnienia faktów, bez żadnego wyjątku... Opierając się na tych przesłankach, postanowiliśmy rozpocząć od statystyki“ (Zbiór leninowski XXX str. 303 — 304). Do statystyki dużą wagę przywiązują również ekonomiści radzieccy.

W Narodowym Banku Polskim tzw. statystyka pracy obejmuje „wykaz czynności“, statystykę reklamacji, różnic kasowych i storn oraz statystykę dotyczącą ruchu współzawodnictwa pracy. Rozwój różnych form statystyki pracy w NBP był już niejednokrotnie omawiany na łamach „Wiadomości NBP“ (w numerach 11/51 str. 794 7/52 str. 489, itp. Ostatnie uproszczenia w statystyce pracy zostały wprowadzone z dniem 1. II. 1953 r. dzięki bogatemu doświadczeniu jakie nabyto na podstawie badań przeprowadzonych w latach ubiegłych. Nad dostosowaniem statystyki pracy do aktualnych potrzeb oraz nad jej usprawnieniem współpracują z Wydziałem Organizacyjnym oraz oddziałami wojewódzkimi również pracownicy oddziałów, którzy zgłaszają do komisji usprawnień liczne projekty w tej sprawie.

Dużą wartość praktyczną statystyki pracy w NBP dla organizowania jego aparatu polega na możliwości wydawania odpowiednich decyzji w wyniku przeprowadzonej analizy zebranych materiałów statystycznych. Mnogość i jednolitość danych statystycznych jak również wieloletnie doświadczenia na odcinku wykorzystywania tych materiałów zapewniają iż wnioski uzyskane z analizy obserwacji statystycznych są słuszne i celowe. Należy jednakże przy tym podkreślić, iż przeprowadzona analiza statystyki pracy musi być wszechstronna, a więc winna uwzględniać wszystkie czynniki ekonomiczno-polityczne, towarzyszące danemu zjawisku statystycznemu. Jak wskazują wyniki badań istnieje ścisły związek przyczynowy pomiędzy niektórymi obserwacjami w statystyce pracy. I tak np. stwierdzono, iż oddziały 10 województw (tabela podana jest w numerze VI/53

„Wiadomości NBP“ w art. pt. „Rozwój organizacyjny NBP w okresie od dn. 1. V. 52 do 1. V. 53 r.) wykonywały względnie nawet przekroczyły zadania planowe **wydajności pracy** wyznaczone na 1952 r., równocześnie zaś uzyskały najmniejsze wskaźniki ilości **reklamacji, storn i różnic kasowych** — jak również wykazały w tym roku stosunkowo większy procentowo **udział pracowników we współzawodnictwie pracy** niż oddziały pozostałych województw. Powyższe potwierdza fakt, iż wysokie uświadomienie społeczno-polityczne pracowników oddziałów NBP (czego dowodem jest m. inn. udział w socjalistycznym współzawodnictwie pracy) — jest ściśle związane z dobrymi wynikami na odcinku wydajności i jakości pracy.

„Wykaz czynności“ jest ewidencją ilości czynności operacyjno-rachunkowych wykonywanych w oddziale oraz przepracowanych roboczogodzin przez wszystkich pracowników oddziału. Dla obliczenia wydajności pracy zastosowano odpowiednią punktację różnorodnych czynności (np. przeliczenie paczki banknotów 4,5 punkta), która jest miernikiem ilości pracy potrzebnej na wykonanie tych czynności. Ustalono również normę 350 punktów, która określa ilość pracy jaką jeden pracownik operacyjno-rachunkowy winien wykonać w ciągu dnia roboczego. Należy podkreślić, iż zarówno „punktacja“ jak i „norma“ są określeniami statystycznymi których nie można identyfikować z normowaniem pracy w produkcji przemysłowej. Ponieważ czynności są wykonywane w oddziałach w sposób ściśle określony instrukcjami na znormalizowanych formularzach i na ogół w tych samych warunkach pracy, przeto różnorodne wyniki obliczeń statystyki pracy wskazują na rozmaite poziomy organizacji pracy w oddziałach i niejednokrotnie umożliwiają ujawnienie stosowanych usprawnień oraz racjonalnych metod pracy — względnie umożliwiają ujawnienie niedociągnięć organizacyjnych w oddziałach. Obliczeniami wydajności pracy objęte są w oddziałach bezpośrednio komórki operacyjno-rachunkowe, pośrednio zaś, (poprzez odpowiedni narzut roboczogodzin) komórka administracyjna.

Na podstawie przeprowadzonych licznych badań statystyczno-organizacyjnych stwierdzono poza tym szereg dalszych uzasadnionych współzależności organizacyjnych w banku, które ujawnia statystyka pracy opracowywana w oparciu o dane zawarte w wykazach czynności. Współzależności te dotyczą głównie proporcji np.: pomiędzy ilością pracy i pracowników w poszczególnych komórkach oddziałów, pomiędzy ilością pracowników w oddziałach z terenu województwa i oddziałach wojewódzkich, pomiędzy ogólną ilością pracy a ilością uzasadnionych godzin nadliczbowych, pomiędzy ogólną ilością roboczogodzin a ilością godzin tzw. „straconych“ z tytułu chorób, zwolnień okolicznościowych itp. Ponieważ większość oddziałów NBP wykazuje prawidłowy stosunek procentowy wyżej wymienionych danych statystycznych, przeto wszelkie poważniejsze odchylenia wymagają zawsze dokładnego przeanalizowania, ustalenia przyczyn oraz wysunięcia odpowiednich wniosków i zlik-

widowania ewentualnych nieprawidłowości organizacyjnych. I tak np.:

1) Stwierdzono iż istnieje pewna **współzależność pomiędzy ilością pracy** wykonanej w poszczególnych komórkach oddziałów operacyjnych. Jest to spowodowane koniecznością przestrzegania przez klientów bankowych jednolitych zarządzeń i przepisów we wszystkich oddziałach NBP.

Spadek lub wzrost ilości czynności w oddziałach operacyjnych ma charakter ogólny i występuje na ogół równomiernie we wszystkich województwach. Jednakże pomimo ogólnych wahań ilości pracy, każdorazowy jej podział na poszczególne komórki organizacyjne w oddziałach utrzymuje się nadal w pewnym stosunku procentowym typowym dla całego banku, dla oddziałów danego województwa i dla indywidualnego oddziału. Przyczyny odchylenia są niekiedy spowodowane odmienną strukturą ekonomiczną poszczególnych województw (powiatów) lub pewnymi niewłaściwościami organizacyjnymi. Np.:

Tabela 1

Procentowy podział ogólnej ilości pracy w komórkach operacyjno-rachunkowych

oddziały województwa	(marzec 1953 r.)				
	kom. kasowa	rachunkowości	rozliczeń	O.B.P.	Razem
poznańskiego	26.8	37.4	20.2	15.6	100 %
staliniogrodzkiego	32.7	32.7	26.5	8.1	100 %
warszawskiego	32.9	36.5	17.6	13.0	100 %
wrocławskiego i t.d.	29.5	37.1	20.1	13.3	100 %
średnia w skali ogólnokrajowej	29.4	37.5	20.3	12.8	100 %

W oddziałach niektórych województw przyczyną większej ilości pracy w pewnych komórkach jest np.:

- w sortowni — stosunkowo większa ilość banknotów i bilonu z wpłat wieczorowych placówek handlu społecznego w okręgach przemysłowych;
- w rozliczeniach inkasowych — większa podaż ządań zapłaty w okręgach przemysłowych itp.

Poważniejsze odchylenia od średniej ogólnokrajowej, w układzie procentowym, ilości pracy komórek w oddziale świadczyć może również o wykonaniu w okresie sprawozdawczym pewnych wyjątkowych

prac np. akcja kompensaty lub o niewłaściwym ewidencjonowaniu statystyki pracy, o różnych brakach organizacyjnych np. nie zorganizowanie różnych form inkasa utargów.

2) Stwierdzona powyżej prawidłowość w procentowym podziale ogólnej ilości pracy na poszczególne komórki operacyjno-rachunkowe ma praktyczne znaczenie dla właściwego podziału ogólnej ilości pracowników tego pionu. Np.:

Tabela II

Procentowy podział ilości pracowników w komórkach operacyjno-rachunkowych

oddziały województwa	(marzec 1953 r.)				
	kom. kasowa	rachunkowości	rozliczeń	O.B.P.	Razem
poznańskiego	26.5	36.4	19.8	17.3	100 %
staliniogrodzkiego	31.3	33.9	23.4	11.4	100 %
warszawskiego	31.2	36.6	18.1	14.1	100 %
wrocławskiego	27.3	37.7	18.9	16.1	100 %
średnia w skali ogólnokrajowej	28.6	36.1	19.4	15.9	100 %

Ponieważ istnieje **współzależność** pomiędzy stosunkiem procentowym ilości pracy oraz ilości pracowników potrzebnych w poszczególnych komórkach oddziałów — przeto różnice w układzie procentowym wskazywać mogą na niewłaściwy rozdział etatów na poszczególne komórki w oddziałach. Jakkolwiek średnie w skali ogólnokrajowej (tabela I i II) wykazują prawidłowość w tym układzie procentowym (z wyjątkiem komórek OBP w związku z wprowadzeniem szeregu uproszczeń w br.) to jednak widoczne są nieznaczne odchylenia w niektórych województwach które wymagają przeanalizowania ich przez zainteresowane oddziały wojewódzkie. Aby dokładniej zobrazować prawidłowość stosunku procentowego ilości pracy i ilości pracowników w oddziałach poszczególnych województw z wyeliminowaniem ewentualnych różnic jakie stwarzać mogą nieznaczne odchylenia w wartościach punktowych, podaje się przykładowo tabelę nr III. W tabeli tej wyliczono **stosunek procentowy** zarówno ilości **pracowników** jak i **ilości pracy komórek operacyjno-rachunkowych** oddziałów poszczególnych województw — **do ogólnej ilości** we wszystkich oddziałach NBP:

Tabela III

Oddziały województw	komórki : kasowa		rachunkowości		rozliczeń		O. B. P.	
	% pracow.	% pracy	% pracow.	% pracy	% pracow.	% pracy	% pracow.	% pracy
białostockiego	2.57	2.25	2.54	2.64	2.40	1.94	3.52	2.94
gdańskiego	5.05	4.83	5.09	4.83	5.06	5.62	5.28	5.95
koszalińskiego	2.53	2.56	2.54	3.05	2.47	1.99	3.52	2.79
krakowskiego i t. d.	7.28	6.95	7.02	6.64	7.02	7.10	6.27	5.57
w skali ogólnokrajowej	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

O ile nieznaczne odchylenia w powyższych stosunkach procentowych wskazujące na większą ilość pracowników w poszczególnych komórkach w stosunku do ilości pracy mogą być usprawiedliwione w pewnych województwach stosunkowo większą ilością małych oddziałów w których minimalna obsada poszczególnych komórek utrudnia organizację pracy —

o tyle odchylenia większe wskazują na niewłaściwy rozdział etatów na poszczególne komórki operacyjno-rachunkowe w oddziałach, co powoduje w konsekwencji niedostateczne zatrudnienie w komórkach mniej wydajnych zaś przeciążenie pracą innych komórek oraz pogorszenie jakości pracy i wzrost ilości godzin nadliczbowych w tych komórkach. Powyższe

wskazuje iż stałe czuwanie nad właściwym podziałem ilości pracowników w stosunku do ilości pracy w poszczególnych komórkach oddziałów jest sprawą ważną oraz że oddziały wojewódzkie winny na podstawie posiadanego materiału statystycznego nieprawidłowości te wykrywać i likwidować.

3) Zaobserwowana prawidłowość podziału ilości pracowników w oddziałach obejmuje również **stosunek pomiędzy ilością pracowników komórek różnych pionów** tj. operacyjno-rachunkowego (A), kredytów i planowania obiegu pieniężnego (B) oraz administracyjnego (C). Dokładniejsze badania wykazały iż jakkolwiek w ten sposób nie można jeszcze ustalać potrzeb etatowych poszczególnych oddziałów w komórkach kredytów i planowania obiegu pieniężnego (za-

leżnych jeszcze od innych czynników lokalnych), to niemniej jednak w skali ogólnokrajowej i poszczególnych województw prawidłowość ta jest uzasadniona, a przyczyny ewentualnych odchyień od tego podziału wymagają każdorazowo dokładnego przeanalizowania. I tak np. w ubiegłym roku obserwowano systematyczne zmniejszanie się stosunku procentowego ilości pracowników w pionie operacyjno-rachunkowym oraz administracyjnym na korzyść pionu kredytów i planowania obiegu pieniężnego, co umożliwiałoby pogłębienie wykonawstwa czynności NBP na tym odcinku. Podział procentowy ilości pracowników w poszczególnych pionach komórek oddziałów był już w ub. roku jednolity i uległ dopiero zmianie w związku z wprowadzeniem nowej struktury organizacyjnej oddziałów NBP. W bieżącym roku podział ten kształtuje się następująco:

Tabela IV

Pracownicy komórek	I	II	III	IV	V	VI	Średnia za	
	Kategorie oddziałów						luty	marzec
	(dane z lutego 1953) w %						w %	
A. Pionu oper. rachunkowego	59	55	53	54	51	57	54.7	54.2
B. Pionu kredytów i pl. ob. p.	31	35	36	35	32	16	33	33.5
C. Pionu administracyjnego	7	7	7	4	4	3	5.9	5.9
D. Innych	1	—	—	—	—	—	0.9	0.8
K. Kierownicy i gł. księgowi	2	3	4	7	13	24	5.5	5.6
R A Z E M	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabela V

Przykłady podziału procentowego ilości pracowników w poszczególnych pionach komórek oddziałów operacyjnych (dane z lutego 1953 r.)

Oddziały województwa	Gr. A	Gr. B	Gr. C	Gr. D	Gr. K
KATEGORII I					
krakowskiego	59	31	6	2	2
łódzkiego	60	31	5	2	2
poznańskiego	57	31	8	1	3
stalinogrodzkiego	59	28	8	2	3
KATEGORII II					
bydgoskiego	53	36	8	—	3
gdańskiego	56	33	9	—	2
krakowskiego	54	37	4	1	4
łódzkiego	49	38	9	—	5
poznańskiego	57	32	6	2	3
stalinogrodzkiego	52	35	9	—	3
KATEGORII III					
bydgoskiego	52	36	8	—	4
gdańskiego	53	33	7	2	5
krakowskiego	50	40	6	—	4
łódzkiego	49	39	8	—	4
poznańskiego	54	35	7	—	4
stalinogrodzkiego	51	38	7	—	4
KATEGORII IV					
bydgoskiego	48	41	5	—	6
gdańskiego	53	35	5	—	7
krakowskiego	54	36	4	—	6
łódzkiego	53	36	5	—	6
poznańskiego	51	35	7	—	6
stalinogrodzkiego	49	38	7	—	6

	KATEGORII V				
	48	36	5	—	11
bydgoskiego	50	20	10	—	20
gdańskiego	50	32	5	—	13
krakowskiego	50	39	4	—	7
łódzkiego	49	34	8	—	9
poznańskiego	47	40	3	—	10
stalinogrodzkiego	KATEGORII VI				
	60	13	—	—	27

Inny układ ilości pracowników posiadają niektóre oddziały specjalizujące się w obsłudze budżetu Państwa, w których ilość pracowników operacyjno-rachunkowych wynosi około 61 — 72%. Większe odchylenia w układzie procentowym ilości pracowników w poszczególnych pionach komórek oddziałów mogą wskazywać na pewne nieprawidłowości w podziale pracy które wymagają każdorazowo dokładnego przeanalizowania. Analiza taka może niejednokrotnie przyczynić się do właściwego ustawienia organizacyjnego oddziału. Dla oceny potrzeb etatowych komórek kredytów i planowania obiegu pieniężnego stosuje się również inne metody statystyczne.

4) Przyjmując założenie, iż **wielkość oddziału wojewódzkiego powinna w zasadzie zależeć** w pewnym stopniu od rozmiarów podległego im aparatu, przeprowadzono odpowiednie badania organizacyjne w tym kierunku i stwierdzono, że i na tym odcinku istnieją również odpowiednie zależności organizacyjne w statystyce pracy. Przykładowo:

Tabela VI.

	W o j e w ó d z t w a					Razem
	łódzkie	krakowskie	poznańskie	warszawskie	Inne	
a. Procentowy udział oddziału wojewódzkiego w ogólnej puli etatów o/województwach	7.1 %	7.3 %	7.4 %	7.5 %	itd.	100 %
b. Procentowy udział oddziałów operacyjnych danego województwa w ogólnej puli etatów o/operacyjnych	7.1 %	7.0 %	8.9 %	11.4 %	itd.	100 %
c. Procentowy udział oddziałów operacyjnych danego województwa w ogólnej ilości punktów pracy	7.0 %	6.7 %	9.4 %	11.5 %	itd.	100 %
d. Ilość oddziałów operacyjnych w województwie	20	28	33	36	itd.	436

Powyższe zestawienie wskazuje, iż poszczególne oddziały wojewódzkie mają pewną niezbędną obsadę etatową po czym ogólna ilość etatów oddziału wojewódzkiego wzrasta w mniejszym stopniu niż wielkość podległego im aparatu bankowego co wskazuje na racjonalne wykorzystanie etatów w tych oddziałach wojewódzkich. Poważniejsze odchylenia od tego układu wymagają specjalnego uzasadnienia.

Poza tym przeprowadza się badania statystyczne podziału etatów na poszczególne komórki oddziałów wojewódzkich przy czym analizuje się proporcje podziału tych etatów w stosunku do ilości pracowników w podobnych komórkach oddziałów, do ilości oddziałów, do ilości kontrolowanych przedsiębiorstw w oddziałach, uczestników planowania kasowego itp. Wszystkie te obliczenia są przeprowadzane w celu ujawnienia ewentualnych nieprawidłowości w rozdziale etatów na poszczególne województwa i w ten sposób umożliwiają racjonalną gospodarkę etatami osobowymi. Np. z porównaniem procentowego podziału ilości pracowników w oddziałach operacyjnych z odpowiednimi komórkami oddziałów wojewódzkich wynika iż:

Tabela VII

W oddziałach wojewódzkich przypada na:			W oddziałach operacyjnych przypada na:		
1) Dyrekcję	0.9 %		1) Dyrektorów/kierowników	5.6 %	
2) Wydział Organizacyjno-Administracyjny	27.4 %	53.5 %	2) Komórki pionu operacyjno-rachunkowego	54.2	60.1 %
Wydział Budżetowo-Rachunkowy	20.0 %		administracyjnego	5.9	
Dział Kadr	6.1 %				
3) Wydział Kredytów	31.0 %	45.0 %	3) Komórki pionu kredytów i planowania obiegu pieniężnego	33.5 %	
Wydział Planowania	14.0 %				
4) Inne	0.6 %		4) Inne	0.8 %	
Razem	100 %		Razem	100 %	

Powyższe zestawienie wskazuje, iż w oddziałach wojewódzkich ilość pracowników wydziałów kredytów i wydziałów planowania jest w stosunku do ilości pracowników w analogicznych komórkach w oddziałach wyższa — co jest uzasadnione charakterem działalności NBP na tym odcinku.

5) Kilkuletnie badania statystyczne wskazują, iż wskutek wszechstronnego rozwoju gospodarki kraju, wzrostu ilości przedsiębiorstw, zwiększenia się produkcji zarówno pod względem ilościowym jak i asortymentowym, rozbudowy sieci aparatu dystrybucyjnego oraz usługowego itd. — ilość operacji bankowych w NBP systematycznie wzrasta.

Tabela VIII

R o k	Kwartał	Wskaźnik wzrostu ilości	
		punktów pracy	pracowników wykonujących czynności punktowane
1951	II	100	100
1951	III	105.6	98.2
1951	IV	122.2	94.5
1952	I	122.6	98.5
1952	II	124.0	98.6
1952	III	131.3	98.9
1952	IV	158.9	101.5
1953	I	165.4	102.9

Wykonanie zwiększonej ilości pracy było możliwe dzięki intensywnemu rozwojowi ruchu socjalistycznego współzawodnictwa i wprowadzeniu wielu wartościowych usprawnień w aparacie NBP. Ponieważ wzrost wydajności pracy jest jednym z podstawowych warunków wykonania zadań jakie NBP wyznacza plan sześcioletni przeto Zarząd Banku wyznaczył zespołom pracowniczym i kierownikom oraz dyrektorom oddziałów w 1952 r. zadania planowe podwyższenia wydajności pracy, które zostały wykonane w skali ogólnokrajowej w 100,4%. Doświadczenia nabyte przy kontroli wykonania zadań planowych wydajności pracy w 1952 r. pozwoliły na usprawnienie poprzedniego systemu ustalania zadań planowych, który powodował iż niektóre oddziały mogły mieć zadania zawyżone a inne zaniżone. Zadania planowe podwyższenia wydajności pracy w 1953 r. o 8% zostały ustalone z takim wyliczeniem iż zakreślają bardziej mobilizujące zadania dla oddziałów województw, które w obecnej chwili wykazują wydajność znacznie odbiegającą od zaplanowanej w skali całego banku. Sposób ustalenia zadań planowych uwzględnia również rozmiary oddziałów poszczególnych oddziałów wojewódzkich, tak iż wszystkie oddziały NBP partycypują w równym stosunku w podwyższeniu wydajności pracy. Kontrola wykonania zadań planowych będzie przeprowadzana

przez porównanie z wydajnością okresową tj. obejmującą wszystkie poprzednie miesiące danego roku, a tym samym wyeliminuje częściowo nieregularne wahania jakie występują w poszczególnych miesiącach z przyczyn od oddziału nie zależnych. Uregulowania wymaga jednakże odpowiednie zrewidowanie dotychczasowej normy wydajności pracy, która wynosi jak już wspomniano 350 punktów i jest w wyniku dokonanych w oddziałach usprawnień niewątpliwie już nieaktualna i zaniżona. Np. wskutek zmian organizacyjnych narzut roboczogodzin z komórki „C” poważnie się zmniejszył.

Uporządkowanie tej tak ważnej sprawy jaką jest zaktualizowanie normy statystycznej prac operacyjno-rachunkowych w oddziałach przyczyni się do dalszej mobilizacji zespołów pracowniczych w kierunku usprawnienia pracy oraz stworzy podstawę do dalszego rozwoju socjalistycznego współzawodnictwa pracy w walce o wykonanie wyznaczonych zadań planowych.

6) Na wydajność pracy w oddziałach posiada wpływ zarówno ilość pracy tj. punktów jak i ilość pracowników tj. roboczogodzin. Dokładniejsza analiza ilości przepracowanych roboczogodzin w oddziałach ujawnia niejednokrotnie szereg nieprawidłowości organizacyjnych, których usunięcie posiada wpływ na usprawnienie organizacji pracy w oddziale. Stosunek procentowy ilości godzin tzw. „straconych” do ogólnej ilości roboczogodzin wynosił w skali wszystkich oddziałów operacyjnych z tytułu:

Tabela IX

	Pracownicy komórek objętych punktacją wykazu czynności		Inni pracownicy w oddziałach	
	luty 1953	marzec 1953 r	luty 1953 r	marzec 1953 r
a) urlopów wypoczynkowych	6.1 %	4.8 %	5.3 %	5.2 %
b) urlopów macierzyńskich	1.1 „	1.3 „	0.7 „	0.9 „
c) urlopów innych	0.6 „	0.6 „	0.9 „	0.8 „
d) zwolnień czasowych	0.6 „	0.7 „	0.6 „	0.6 „
e) chorób	3.0 „	2.9 „	3.0 „	3.3 „
f) delegacji	3.0 „	3.0 „	7.5 „	7.3 „
Razem	14,3 „	13,3 „	18,0 „	18,1 „

w komórkach kasowych w miesiącu II —	3,5	a w miesiącu III —	3,8
w komórkach rachunkowości „	6,9	„	7,7
w komórkach rozliczeń „	4,9	„	4,8
w komórkach OBP „	4,5	„	4,2
ogółem „	5,2	„	5,5

Analiza statystyki godzin nadliczbowych wskazuje w których oddziałach i komórkach występują nadmierne nieuzasadnione ilości godzin nadliczbowych. W skali wszystkich oddziałów najwięcej godzin nadliczbowych wykazują komórki rachunkowości co wymaga podjęcia starań w kierunku usprawnienia metod pracy stosowanych w tych komórkach. W stosunku do oddziałów wykazujących nadmierne ilości godzin nadliczbowych należy podjąć odpowiednie środki zaradcze, gdyż godziny nadliczbowe nie tylko obniżają wydajność pracy oddziałów ale również mogą mieć wpływ na pogorszenie jakości pracy. Statystyka godzin nadliczbowych podawanych w wykazach czynności winna być porównywana ze stanem fakty-

Dla dokładniejszego zanalizowania powyższych układów procentowych oblicza się je z podziałem według województw a w ramach województw według oddziałów i ewentualnie dokładniej nawet według komórek w oddziałach. Bardzo ważnym czynnikiem warunkującym sprawność organizacyjną oddziału jest prawidłowe realizowanie urlopów wypoczynkowych zgodnie z wyznaczonym planem co można m. inn. skontrolować w oparciu o powyższe dane. Analiza taka ujawnia iż norma urlopową wyznaczona ZP 153/52 na I kwartał 1953 r. nie została wykonana przez oddziały operacyjne ogółem w 16,5% zaś przez oddziały wojewódzkie w 21,5%. Powyższe niedociągnięcie organizacyjne jest m. inn. spowodowane niedostatecznym wykorzystywaniem przez oddziały wojewódzkie statystyki pracy. Nie mniejszą uwagę należy zwrócić na wysokość zwolnień czasowych i urlopów innych oraz chorób, które w poszczególnych oddziałach nie powinny odbiegać od średnich całego banku. Kontrola poprzez statystykę pracy nad ilością zwolnień czasowych jest sprawą ważną tak pod względem dyscypliny pracy, wydajności jak i kosztów prowadzenia oddziałów. Nadmierny stosunek ilości delegacji z komórek objętych wykazem czynności do pozostałych może wskazywać, poza przypadkami specjalnie uzasadnionymi, na niedozwolone przerzuty roboczogodzin dokonywane dla sztucznego podwyższenia wydajności pracy. Stosunek procentowy ilości delegacji pracowników komórek kredytów i planowania obiegu pieniężnego poza oddział może być m. inn. materiałem do oceny ich działalności na odcinku przeprowadzania inspekcji w przedsiębiorstwach. Stosunek procentowy ilości godzin nadliczbowych do ogólnej ilości roboczogodzin w oddziałach wynosił w skali wszystkich oddziałów: odnośnie pracowników objętych punktami wykazu czynności w miesiącu lutym 4,9 a w miesiącu marcu 5,4, zaś odnośnie pracowników innych w oddziałach w miesiącu lutym 5,0 a w miesiącu marcu 5,4. Powyższe wskazuje na niekorzystny wzrost ilości godzin nadliczbowych w miesiącu marcu br. Dokładniejszą analizę godzin nadliczbowych można przeprowadzić poprzez wyliczenie stosunku ilości godzin nadliczbowych przypadających na 10.000 punktów pracy. Średnia w skali ogólnokrajowej wskazuje następującą ilość godzin nadliczbowych na 10.000 punktów pracy:

czynym w oddziale oraz z wykorzystaniem kredytów budżetowych, przeznaczonych na ten cel.

Przy analizowaniu przyczyn wskazanych wyżej nieprawidłowości organizacyjnych należy wziąć również pod uwagę możliwości niedokładnego i niedbałego lub wręcz tendencyjnego podawania danych statystycznych przez niektóre oddziały co niestety w dalszym ciągu stwierdzają komisje rewizyjne Biura Głównego Rewidenta. Pracownicy tych oddziałów winni zrozumieć, iż podawanie nierzetelnej statystyki pracy wprowadzałoby w błąd oddziały wojewódzkie, które tylko w oparciu o analizę prawidłowo sporządzonej statystyki mogą oddziałowi udzielić odpowiednich wskazówek potrzebnych do podwyższenia poziomu organizacyjnego oddziału.

Powyższe dotyczy w szczególności nie wykazywania prawdziwych ilości godzin nadliczbowych (szczególnie pracowników z dodatkami funkcyjnymi), niezrętelnego podawania godzin tzw. „straconych”, niewłaściwego obliczania czynności oraz punktacji itp.

Statystyką pracy w NBP objęte są również reklamacje (klientów i innych jednostek organizacyjnych banku), storna wewnętrzne w oddziale oraz różnice kasowe. Poprzez porównanie ilości reklamacji, storn i różnic kasowych z ogólną ilością punktów pracy oddziału która obrazuje wielkość oddziału, uzyskuje się tzw. „wskaźnik reklamacji”, który jest porównywalny w stosunku do wszystkich oddziałów. Jakkolwiek dobry wskaźnik reklamacji nie wskazuje jeszcze na wysoką jakość pracy oddziału, gdyż mogą w danym oddziale występować jeszcze inne zaniedbania nie ujawniające się w formie reklamacji, storn i różnic kasowych, to niemniej jednak zmniejszenie wskaźnika niewątpliwie dowodzi o częściowej poprawie jakości pracy w oddziale. Dlatego też Zarząd Banku wyznaczył na 1952 r. zadania planowe zmniejszenia wskaźnika reklamacji, których realizacja została omówiona w „Wiadomościach NBP” nr 4/53 str. 230. Zadania planowe na rok 1953 przewidują dalsze zmniejszenie wskaźnika reklamacji do 3,8 w skali wszystkich oddziałów. Analiza statystyki reklamacji, storn i różnic kasowych umożliwia stwierdzenie na jakim odcinku pracy są w poszczególnych oddziałach popełniane najczęstsze błędy ujawniające się w ten sposób oraz wskazuje na konieczność podjęcia odpowiednich środków zaradczych (szkolenie, instruktaż, upomnienia lub nagany w stosunku do pracowników winnych danym uchybieniem). Statystyka umożliwia poza tym dokładniejszy podział wskaźników reklamacji według jednostek reklamujących co jest pomocne przy usprawnianiu pracy poszczególnych komórek w oddziałach. Walka o wykonanie planu zmniejszenia wskaźnika reklamacji, storn i różnic kasowych jest jednym z odcinków walki z brakoróbstwem w banku. W związku z tym przypomina się o obowiązku wysyłania reklamacji w każdym przypadku słusznej i uzasadnionej pretensji. Podkreślając ważność jakości pracy dla wykonania zadań przez Narodowy Bank Polski należy zaznaczyć, iż oddziały wojewódzkie winny szczególną troską otaczać te oddziały operacyjne, które wykazują wyższą wydajność pracy aby nie dopuścić do uzyskania wydajności kosztem jakości pracy — oraz winny badać i rozpowszechniać w pozostałych oddziałach racjonalne metody pracy stosowane przez te oddziały.

Jak już zaznaczono we wstępie, podwyższenie wydajności pracy jak i poprawę jakości pracy zawdzięczać należy rozwijającemu się w NBP socjalistycznemu współzawodnictwu pracy. Statystyka pracy dotycząca współzawodnictwa pracy w NBP umożliwia analizę przebiegu rozwoju tego ruchu oraz podjęcia odpowiedniej akcji przez organizacje związkowe przy współpracy z kierownictwem jednostek organizacyjnych banku. I tak np. w IV kw. 1952 r. — 84%, a w I kw. 1953 r. — 93% ogólnej ilości oddziałów uczestniczyło we współzawodnictwie pracy. Ogółem w I kw. 1952 r. — 73% zaś w I kw. 1953 r. — 85% pracowników oddziałów przystąpiło do współzawodnictwa pracy. Dokładniejsza analiza tej statystyki pracy wskazuje które województwa i oddziały włączyły się najaktywniej do ruchu współzawodnictwa

pracy np.: stosunkowo najmniej oddziałów przystąpiło do współzawodnictwa pracy w I kw. br. w województwie szczecińskim (67%) i lubelskim (72%), zaś stosunkowo najmniej pracowników w oddziałach województwa białostockiego (66%) i zielonogórskiego (67%). Dokładniejsza analiza statystyki pracy na tym odcinku umożliwia ustalenie kierunków podejmowanych zobowiązań. Np. w I kwartale w oddziałach podjęto ogółem 1952 zobowiązań z zakresu kontroli i kredytowania przedsiębiorstw, 1540 zobowiązań z zakresu operacyjno-rachunkowego i 1882 zobowiązań innych. Powyższe wskazuje iż w większym niż dotychczas stopniu winny być podejmowane zobowiązania dotyczące kontroli i kredytowania przedsiębiorstw.

Innym ważnym odcinkiem podwyższania poziomu prac w oddziałach jest ruch usprawnień pracowniczych, którego statystyka (odnośnie ilości i tematyki usprawnień) charakteryzuje stopień aktywności tego ruchu w poszczególnych jednostkach organizacyjnych Banku a zarazem wskazuje na konieczność podjęcia odpowiednich starań przez ogniwa związkowe w jednostkach gdzie ruch ten nie rozwija się jeszcze w dostateczny sposób.

Jednym z ważniejszych środków umożliwiających podwyższenie wydajności i jakości pracy w oddziałach jest mechanizacja czynności operacyjno-rachunkowych. W celu właściwego zorganizowania prac na odcinku mechanizacji nowych komórek w oddziałach — Zarząd Banku wyznaczył w ub. roku i ustalił również na bieżący rok zadania planowe. W 1953 r. zadania planowe obejmują mechanizację 173 komórek operacyjno-rachunkowych w oddziałach głównie poprzez lepsze wykorzystanie posiadanego taboru maszyn biurowych. Statystyka realizacji zadań planowych mechanizacji komórek w oddziałach umożliwia kontrolę pracy oddziałów wojewódzkich i oddziałów operacyjnych na tym odcinku działalności organizacyjnej banku.

Świadomość faktu, iż statystyka pracy jest ważnym czynnikiem umożliwiającym racjonalną organizację aparatu NBP oraz że może być wszechstronnie analizowana, powinna przyczynić się do dołożenia większych starań przez pracowników oddziałów i oddziałów wojewódzkich w celu dokładnego i terminowego jej sporządzania oraz umiejętnego wykorzystywania. Wskazane jest również zgłaszanie w dalszym ciągu projektów usprawniających formę obecnie obowiązującej statystyki pracy w NBP.

Podane przykłady wniosków jakie mogą być podjęte w wyniku analizy statystyki pracy winny być praktycznymi wskazówkami dotyczącymi właściwego ustawienia organizacyjnego oddziałów, dalszego udoskonalenia rozdziału etatów osobowych w stosunku do faktycznych potrzeb oraz planowanego i racjonalnego podwyższania wydajności i jakości pracy w oddziałach.

Tylko przy wzmożonej czujności organizacyjnej pracowników i kierowników aparatu bankowego oraz tylko poprzez szybkie likwidowanie wszelkich nieprawidłowości organizacyjnych ujawnianych m. inn. poprzez analizę statystyki pracy — będziemy mogli wykonać zadania jakie Narodowemu Bankowi Polskiemu stawia czwarty rok planu sześcioletniego — planu budowy podstaw socjalizmu w Polsce Ludowej.

Stanisław Krzemiński

Próby racjonalnej organizacji komórki kredytowej

Organizacja pracy w komórkach operacyjnych oddziałów częściowo jest wyraźnie ujęta w odpowiednich przepisach, częściowo zaś jest tak ściśle związana z przebiegiem pracy tych komórek, że wynika pośrednio wprowadzić ale bezspornie z odnośnych instrukcji i zarządzeń. Przebieg pracy komórek rachunkowości czy komórek rozliczeń inkasowych, uregulowany instrukcjami, narzuca konieczność odpowiedniej organizacji tych komórek i odpowiedniego ustawienia ich pracowników. Różnice mogą wynikać tylko z ilości pracowników w danym oddziale i z faktu, czy oddział jest całkowicie lub częściowo zmechanizowany, czy też nie.

Inaczej sprawa przedstawia się z komórkami kredytowymi, w których przeważa praca koncepcyjna, praca o charakterze analityczno - ekonomicznym, choć do czynności tych komórek należą też czynności techniczno - ewidencyjne i statystyczno - sprawozdawcze a więc mające charakter raczej manipulacyjny. Instrukcja Służbowa Dz. VI wskazuje oddziałom kontrolującym i kredytującym przedsiębiorstwa oraz pracownikom komórek kredytowych ich zadania i obowiązki, przepisy szczegółowe do tej instrukcji a niejednokrotnie również zarządzenia Prezesa czy pisma okólne wskazują jak te zadania wykonywać. Sama więc praca komórek kredytowych i system tej pracy są uregulowane. Natomiast żadne dotychczasowe zarządzenia czy przepisy nie regulują centralnie jak pracę tę zorganizować, jak pogodzić obowiązek kontrolowania przedsiębiorstwa na miejscu w przedsiębiorstwie, poznawania na miejscu jego struktury i działalności, jego trudności i zaniedbań z jednej strony a osiągnięć i metod pracy z drugiej — z koniecznością dokonywania szeregu czynności w banku przy biurku, czynności terminowych a nie mniej ważnych dla banku, kontrolowanych przedsiębiorstw i całego gospodarstwa narodowego od kontroli w przedsiębiorstwie. Dotychczas nie ma odgórnych zarządzeń określających organizację komórki kredytowej. Toteż w praktyce organizacja ta nie jest jednolita, jest zależna od miejscowych warunków i zmieniana od przypadku do przypadku. W większości oddziałów organizacja komórki kredytowej oparta jest na matematycznym stosunku ilości kontrolowanych przedsiębiorstw do ilości pracowników tej komórki, bez uwzględnienia stopnia kwalifikacji fachowych tych pracowników i bez uwzględnienia ilości i jakości pracy, jakiej wymaga w danym oddziale kontrola przedsiębiorstw.

Wynikiem takich stosunków jest niejednokrotnie, że referent kredytowy musi wykonywać w stosunku do przydzielonych mu przedsiębiorstw wszystkie przewidziane bez wyjątku czynności przewidziane instrukcją lub innymi przepisami. Musi je wykonywać często nawet bez względu na „współczynnik trudności“ i własne umiejętności. Często więc wykonuje je ale błędnie, często zaniedbuje te, w których nie czuje się dość pewny. Tak np. przeprowadzanie kontroli w przed-

siębiorstwach przez pracowników niedostatecznie przeszkolonych w tym kierunku, jest albo w ogóle zaniebawiane albo wykonywane niedość wnikliwie. Pracownicy tacy z obawy przed ewentualnym niewywiązaniem się z zadania wykazują większe zainteresowanie sprawami dyscypliny finansowej, łatwiejszej od skontrolowania, a poświęcają mniej uwagi kontroli spraw kredytowych, której przeprowadzenie wymaga większego przygotowania fachowego.¹⁾

Nie zawsze znaczy to, że dany oddział nie ma referentów wykwalifikowanych do przeprowadzenia kontroli. Niewłaściwa jednak organizacja komórki kredytowej powoduje, że obsada jednego czy kilku referatów jest bardzo dobra i we właściwy sposób przeprowadza kontrolę przedsiębiorstw, gdy inne referaty (a właściwie referenci) w tym oddziale nie potrafią przeprowadzać dobrych kontroli i w konsekwencji przeważnie je zaniebują.

Praca komórki kredytowej w oddziale operacyjnym „rozpada się na dwa równorzędne człony — analizę działalności (planowanej i wykonywanej) przedsiębiorstwa przeprowadzaną zza biurka“ i analizę tej działalności wykonywaną na miejscu w przedsiębiorstwie“ (J. Dobrowolski — „Rola inspekcji w bankowej kontroli przedsiębiorstw“ Wiadomości NBP Nr 12/52). Podkreślając równorzędność powyższych obowiązków autor przytoczonej uwagi zastanawia się jednak „czy drugi typ czynności nie ma pierwszeństwa pod względem ważności“. Wydaje się, że w pracy komórki kredytowej nie można stosować podziału według ważności, pewien podział powinien być jednak stosowany, a podział ten powinien być oparty głównie na kwalifikacjach pracowników i na umiejętności wykonywania danych czynności.

Podstawą organizacji pracy w komórkach rachunkowości jest niewątpliwie przede wszystkim konieczność terminowego wykonania wszystkich czynności wzajemnie się zalegających, wykonywanych w pewnej ustalonej a koniecznej kolejności, gdzie opóźnienie lub niewykonanie, czy błędne wykonanie jednej czynności wpływa ujemnie na harmonijny, rytmiczny tok pracy całej komórki. Ta sama zasada da się zastosować również do pracy komórki kredytowej. Tu również rytmiczność i prawidłowość pracy zależy w dużym stopniu od terminowego wykonywania poszczególnych czynności.

Rzecz prosta, że w przypadkach, gdy referent kredytowy musi wykonywać w stosunku do przydzielonych mu przedsiębiorstw wszystkie przewidziane czynności, może zachodzić i często zachodzi nieterminowe wykonanie pewnej pracy, odrywanie się pracownika od jednej czynności dla doraźnego załatwienia innej itp. Te fakty również uzasadniają konieczność odpowiedniej organizacji pracy w komórce kredytowej, przy której nie byłoby żadnego zaniedbania spraw „mniej ważnych“ dla ważniejszych.

W organizacji komórki kredytowej nie może więc występować szablonowy, arytmetyczny podział przedsiębiorstw pomiędzy pracowników, lecz tylko podział według rodzaju pracy, według „członów“,

¹⁾ H. Sadzikowski — Poważniejsze niedociągnięcia w pracy kredytowej oddziałów. Wiadomości NBP — Nr 1/53.

o których pisał J. Dobrowolski. Należy podkreślić, że wiele oddziałów zrozumiało tę konieczność i w różny sposób stara się wynikającą z niej zasadę zastosować do swoich potrzeb i możliwości. Niektóre oddziały wojewódzkie (np. Gdańsk, Stalinogród) wprowadziły już lub wprowadzają organizację komórek kredytowych, w której czynności techniczno-ewidencyjne wykonuje jeden zespół pracowników a prace koncepcyjne i kontrolne inny. Na odprawie dyrektorów/kierowników oddziałów województwa gdańskiego w lutym br. kierownik oddziału w Tczewie zwrócił uwagę na to, że — aby aparat kredytowy właściwie pracował w terenie — „należy zaprowadzić specjalizację pewnej grupy pracowników komórki kredytowej w kierunku tylko inspekcji w przedsiębiorstwach, a pracę manipulacyjną z dołączeniem regulowania kredytów przerzucić na drugą partię pracowników”. Oddział w Tczewie już poprzednio zastosował różne próby racjonalnej organizacji komórki kredytowej m. in. również podziału według specjalizacji. Organizację taką Oddział Wojewódzki w Gdańsku postanowił ostatnio wprowadzić we wszystkich oddziałach swego okręgu. Dyrektor oddziału wojewódzkiego swoim zarządzeniem z kwietnia br. polecił wszystkim oddziałom województwa dokonać w komórkach kredytowych podziału pracowników według jednolitego ramowego schematu. W zarządzeniu tym powiedziano: „W każdej komórce kredytów wyodrębnia się zespół pracowników zajmujących się pracami techniczno-operacyjnymi. Pozostali pracownicy komórki kredytów, zwolnieni od czynności techniczno-ewidencyjnych, zajmują się wyłącznie pracami koncepcyjnymi w zakresie kredytowania i kontroli przedsiębiorstw. Do zasadniczych ich czynności należą: czynności sprawdzania, analityczne i oddziaływania.

Referent kredytowy, zwolniony od spraw techniczno-ewidencyjnych, winien skoncentrować całą swoją uwagę i wysiłek na ekonomiczne pogłębienie kontroli bankowej oraz na właściwy i skuteczny przebieg oddziaływania banku na kontrolowane przedsiębiorstwa. Tak pojęta metoda pracy referenta kredytowego winna spowodować ostateczne oderwanie referenta od pracy przy biurku i wprowadzić go w ścisły kontakt z przedsiębiorstwem na terenie samego przedsiębiorstwa“.

Powyższe zarządzenie dyrektora Oddziału Wojewódzkiego w Gdańsku przewiduje ponadto, że — w zależności od wielkości oddziału — operacyjnego — komórka kredytowa może być działem, grupą lub referatem. Stosownie do tego w większych oddziałach dział lub dalej idąc grupa będą się dzielić na tyle zespołów pracowników koncepcyjnych ile posiada referatów. Podobne rozwiązanie zastosował tytułem próby Oddział Wojewódzki w Stalinogrodzie w tamtejszym II Oddziale Miejskim (dalszy opis oparty na opracowaniu M. Migonia z II O/M.).

W myśl zaleceń oddziału wojewódzkiego od początku 1953 r. wprowadzono tam w jednym referacie czteroosobową organizację pracy, polegającą na „funkcjonalnym podziale pracy”. Referat kontroluje 22 jednostki na pełnym lub pełnym wewnętrznym rozrachunku gospodarczym, z których 20 jednostek korzysta z kredytów.

Dwóch referentów załatwia wszystkie sprawy „manipulacyjne” przy biurku, dwaj pozostali zajmują się wszelkimi pracami w terenie. Z referen-

tów pracujących „przy biurku” jeden posiada pełne kwalifikacje, drugi młodszy stanowi pomoc i przechodzi jednocześnie szkolenie. Obaj referenci „terenowi” są w pełni wykwalifikowani. Program pracy przewiduje po miesiącu zmianę wykwalifikowanego referenta, „od biurka” przez jednego z referentów „terenowych” a po półrocznym szkoleniu się młodszego referenta również jego pracę w terenie, początkowo w towarzystwie wykwalifikowanego referenta terenowego.

Współpraca referentów „od biurka” z „terenowymi” oparta jest na wzajemnym informowaniu się o własnych spostrzeżeniach. Referenci „terenowi”, udając się do przedsiębiorstwa, muszą otrzymać od referentów „od biurka” pełny materiał cyfrowy, a sami z kolei najpóźniej następnego dnia po przeprowadzeniu w przedsiębiorstwie kontroli powinni referentom „od biurka” doręczyć notatki i sprawozdania z wyników kontroli. W dniach największego nasilenia pracy w komórce kredytowej referenci „terenowi” będą oczywiście musieli pozostać na miejscu w oddziale dla kolektywnego wykonania terminowych czynności przy sprawozdaniach, wnioskach do planu kredytowego itp. II Oddział Miejski w Stalinogrodzie przewiduje nie więcej jak trzy a średnio dwie bytności miesięcznie w każdym przedsiębiorstwie, licząc inspekcje obligatoryjne, fakultatywne i konferencje czy narady w przedsiębiorstwach.

Jak z powyższego krótkiego streszczenia widać, organizacja taka kładzie duży nacisk na szkolenie i obniżanie wszystkich czterech referentów z wszystkimi czynnościami referenta kredytowego, ale tym samym nie spełni postulatu, który wysunął kierownik oddziału w Tczewie, nie przewiduje bowiem specjalizacji pewnej grupy pracowników w jednym tylko kierunku — inspekcji w przedsiębiorstwach.

Podobną zresztą organizację komórki kredytowej, tylko trójkową wprowadził już w ub. roku oddział Gdańsk - Wrzeszcz, który poza tym zastosował metodę współpracy zespołu trójkowego (grupy branżowej) w drodze codziennych półgodzinnych narad, dla wzajemnej wymiany spostrzeżeń co do kontrolowanych przez dany zespół przedsiębiorstw. Oddział Wrzeszcz nie stosował natomiast comiesięcznych zmian czynności poszczególnych referentów, przewidując na pracownika „terenowego”, przeprowadzającego kontrole i inspekcje w przedsiębiorstwie, kierownika zespołu (grupy).

W zasadzie trudno przesądzać, która z omówionych wyżej organizacji komórek kredytowych jest lepsza. Tym bardziej, że organizacja komórek kredytowych w oddziałach operacyjnych innych województw może również posiadać cechy równie istotne dla ich sprawności, wydaje się jednak, że z opisanych form organizacyjnych można by stworzyć jedną mogącą mieć zastosowanie w każdym oddziale, niezależnie od etatów komórki kredytowej i od ilości kontrolowanych i kredytowanych przedsiębiorstw. Aby uniknąć nieporozumień należy podkreślić, że ilość etatów musi oczywiście wynikać z ilości przedsiębiorstw i z ilości pracy, jakiej kontrola bankowa tych przedsiębiorstw wymaga, w pewnej mierze musi nawet wynikać z kwalifikacji i wyszkolenia pracowników kredytowych oddziału. Właściwa jednak organizacja może niewątpliwie łagodzić pewne braki w etatach, czy kwalifikacjach pracowników, tak jak z drugiej strony pozwala na lepsze wykorzystanie

pracowników, na lepsze i dokładniejsze wykonywanie czynności, a często nawet może pozwolić na pewne wyzwoleń etatów.

Dalsze uwagi stanowią próbę jednolitej organizacji komórki kredytowej, opartą na dotychczasowych wzorach wskazanych wyżej okręgów wojewódzkich i oddziałów.

1. Pierwszą i najgłówniejszą zasadą jest wydzielenie pracowników kredytowych odpowiednio wykwalifikowanych do przeprowadzania kontroli w przedsiębiorstwach i wszelkich badań na miejscu w przedsiębiorstwie. W większych oddziałach, kontrolujących więcej branż, konieczna jest specjalizacja według zagadnień branżowych, pogłębianą przez odpowiednie samoszkolenie się i poznawanie problemów danej branży w czasie kontroli w przedsiębiorstwach. Pewną trudność mogą przy tym odczuwać małe oddziały, kontrolujące nawet niedużą ilość przedsiębiorstw, ale należących do różnych branż. Może się wówczas zdarzyć, że nawet jeden wykwalifikowany pracownik, będzie musiał choćby przejściowo być wyłącznym specjalistą dla wszystkich branż.

2. Następnie należy w zależności od ilości pracowników komórki kredytowej i ilości kontrolowanych przedsiębiorstw podzielić ją na większe i mniejsze zespoły (grupy i referaty). Na czele całej komórki kredytowej winien stać kierownik, odpowiedzialny za jej pracę, za prawidłowość i terminowość wykonywanych przez nią czynności, za właściwy podział pracy i szkolenie pracowników niedostatecznie jeszcze wykwalifikowanych. W zasadzie kierownikowi komórki kredytowej — zwłaszcza w oddziałach większych nie należałoby przydzielać żadnych przedsiębiorstw do bezpośredniej kontroli; powinien on opanować wiadomości o wszystkich kontrolowanych przedsiębiorstwach i kierować tylko pracą referentów, udzielając im wskazówek, dyspozycji, sprawdzać pracę referentów i prostować popełniane przez nich w pracy błędy. Naturalnie w małych oddziałach, gdzie często cały zespół pracowników kredytowych składa się z 3 — 4 osób, kierownik będzie musiał być jednocześnie referentem „od biurka” lub „terenowym”.

3. Zamkniętym zespołem w komórce kredytowej jest czteroosobowy referat, załatwiający całość czynności kontroli i kredytowania w stosunku do przydzielonych mu przedsiębiorstw.

4. W każdym zespole (referacie) praca winna być podzielona na:

- a) pracę wewnętrzną - bankową, koncepcyjną i techniczną - ewidencyjną - sprawozdawczą oraz
- b) pracę kontrolną - rewizyjną i analityczną w zasadzie pozabankową, w przedsiębiorstwach.

Czynności podane w pktcie 4a wykonuje dwóch pracowników, z których jeden, całkowicie wykwalifikowany, jest kierownikiem referatu, odpowiedzialnym za pracę całego referatu. W szczególności pracownik ten winien dopilnować właściwego wykorzystania i terminowej regulacji kredytów, przeprowadzać analizę oświadczeń o stanie kredytowanych wartości i analizę bilansów, opracowywać wnioski do planu kredytowego i sprawozdania z bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstw, wskazywać przedsiębiorstwa wymagające kontroli i podawać zagadnienia wymagające wyjaśnienia w toku kontroli oraz załatwiać wszelkie sprawy, wymagające obecności wykwalifikowanego referenta na miejscu w oddziale. Do pomocy w tych czynnościach posiada dru-

giego młodszego referenta, którego jednocześnie szkoli bieżąco przy biurku. Do szczególnych obowiązków młodszego referenta należą wszelkie czynności techniczne - ewidencyjne i sprawozdawcze a więc: prowadzenie ewidencji stanów rachunków rozliczeniowych i pożyczkowych oraz należności i zobowiązań fakturowych, prowadzenie terminarzy spłat kredytów, techniczne czynności przy regulacji kredytów, sporządzanie wykazów, zestawień sprawozdawczych itp. Ponadto młodszy referent w ramach szkolenia bieżącego i w miarę pogłębienia wiadomości fachowych winien pod kierunkiem i według wskazań kierownika referatu stopniowo opracowywać sprawy koncepcyjne.

6. Prace wymienione w pktcie 4b wykonują pozostali dwaj pracownicy referatu, o pełnych kwalifikacjach zawodowych, odznaczający się szczególną znajomością zagadnień finansowych kontrolowanych przez dany referat przedsiębiorstw. Stosownie do wskazań kierownictwa oddziału, kierownika komórki kredytowej, grupy i referatu i własnych spostrzeżeń na podstawie materiałów dostarczanych im przez kierownika referatu przeprowadzają oni kontrole w przedsiębiorstwach, biorą udział w konferencjach z przedsiębiorstwami lub branżami w razie potrzeby w naradach pracy w przedsiębiorstwach. W toku tych prac winni oddziaływać na przedsiębiorstwa w kierunku usuwania błędów lub niedociągnięć a nadto — stosowanie do zleceń kierownictwa oddziału — podejmować interwencje u właściwych jednostek. Spostrzeżenia swoje i uwagi przekazują bieżąco kierownikowi referatu, który z kolei informuje również bieżąco kierownika grupy, komórki kredytowej lub kierownictwo oddziału.

7. Prace wykonywane w banku (pkt. 4a) obejmują wszystkie przedsiębiorstwa przydzielone referatowi do kontroli i kredytowania. Natomiast prace kontrolne w przedsiębiorstwach winny być stale podzielone między wyznaczonych do tego celu obu pracowników w ten sposób ażeby każdy z nich dokonywał zawsze kontroli tych samych przedsiębiorstw jednej czy kilku branż i przez stałe kontakty z przedsiębiorstwami mógł dokładnie poznać organizację, system finansowy i codzienną pracę kontrolowanych przez siebie przedsiębiorstw.

8. Na każdego z powyższych referentów terenowych powinno wypadać miesięcznie średnio dwie bytności w każdym z przydzielonych mu przedsiębiorstw. W dniach największego nasilenia w pracy referatu na miejscu w banku, pozostają oni do pomocy w pracach koncepcyjnych i analitycznych w referacie.

9. Częste zmiany w powyżej wskazanej obsadzie referentów są niepożądane i niewskazane, ponieważ będą zasadniczo utrudniać całkowite „wejście w przedsiębiorstwo” i dokładne jego poznanie. Konieczne jest natomiast, żeby co najmniej dwa razy w miesiącu kierownik referatu osobiście przeprowadził kontrolę charakterystycznego lub wybranego przez siebie przedsiębiorstwa, aby przez ciągłą pracę przy biurku nie oderwał się zupełnie od terenu. W tych przypadkach kierownika referatu w banku zastępują kolejno referenci terenowi.

10. W miarę postępów w szkoleniu młodszego referenta, po zapoznaniu go z zasadami analizy finansowej przedsiębiorstw na podstawie danych dostarczanych oddziałowi przez te przedsiębiorstwa i zbieranych przez referentów terenowych, należy

również młodszego referenta wprowadzić w teren, przez stopniowe zapoznanie go z metodami przeprowadzania kontroli w przedsiębiorstwach. Winien on zatem brać bezpośredni i czynny udział w kontrolach w towarzystwie i pod kierunkiem wykwalifikowanego referenta terenowego lub kierownika referatu. Do tego celu winny być wybierane dni mniejszego nasilenia pracy, kiedy wystarczy w banku obecność jednego pracownika zespołu, lub też jeden z pracowników terenowych musi wówczas pozostać w banku.

11. Podstawą kolektywnej pracy zespołu (referatu) jest wzajemne bieżące informowanie się wszystkich pracowników zespołu i wspólna wymiana spostrzeżeń co do kontrolowanych przedsiębiorstw i ewentualnych środków zaradczych w przypadku stwierdzenia błędów lub niedomagań w gospodarce finansowej przedsiębiorstw. Dlatego też są pożądane codzienne (lub co parę dni) półgodzinne narady zespołu przy udziale wszystkich jego pracowników.

12. We wszystkich sprawach wymagających podjęcia specjalnych środków wobec przedsiębiorstwa i przed każdym udaniem się referentów terenowych do przedsiębiorstwa kierownik referatu winien porozumieć się ze swoim bezpośrednim zwierzchnikiem (kierownikiem grupy, działu, oddziału) i omówić z nim sprawy wymagające zastosowania sankcji bankowych, interwencji lub wyjaśnienia.

13. Ponadto w każdym oddziale winien być w komórce kredytowej wydzielony odpowiedniej wielkości zespół pracowników, któremu zostaną powierzone czynności kontroli i kredytowania kapitałnych remontów. Trudno określić jaka ilość pracowników winna stanowić ten zespół, gdyż będzie to zależne od wielkości oddziału i posiadanych etatów komórki kredytów. Co najmniej jeden z pracowników tego

zespołu winien posiadać pełne kwalifikacje umożliwiające mu wykonywanie prac koncepcyjnych, przeprowadzanie analizy planów, inspekcji, analizy bilansu, kontroli merytorycznej, kredytowania itp. W małych oddziałach, w których cała komórka kredytowa składa się z 3 — 4 pracowników, kontrola i kredytowanie kapitałnych remontów musi oczywiście wchodzić w zakres pracy tej komórki i winna być pomiędzy jej pracowników odpowiednio podzielona według ich kwalifikacji i według rodzaju czynności: koncepcyjno - analitycznych i techniczno - ewidencyjnych.

Fakt, że jednolita organizacja komórek kredytowych nie została ani wprowadzona centralnie ani opracowana praktycznie przez oddziały świadczy, że jest to zagadnienie nie łatwe i nie łatwo się pokusić o jego rozwiązanie. Dowodzi to również że przy szeregu wniosków usprawnieniowych dotyczących oceny pracy komórek kredytowych i ujęcia tej pracy w wykazach czynności, brak projektów organizacji komórki kredytowej. Również poza przytoczonym na początku zarządzeniem dyrektora oddziału wojewódzkiego w Gdańsku, zasadniczo żaden inny oddział wojewódzki nie pokusił się o wprowadzenie jednolitej organizacji komórki kredytowej we wszystkich oddziałach swego okręgu. To co od stycznia br. wprowadził II Oddział Miejski w Stalinogrodzie, jest próbą, a oddział ten jest niejako doświadczałnym na terenie województwa stalinogrodzkiego. Pożądane byłoby żeby głos w tej sprawie zabrali kierownicy komórek kredytowych z oddziałów operacyjnych, oddziały wojewódzkie i racjonalizatorzy. Pożądane byłoby również podanie do ogólnej wiadomości być może lepszych metod organizacji, praktycznie wypróbowanych i nadających się do usprawnienia.

DZIAŁ i n s t r u k c y j n y

Bogusław Gawor

Rozliczenia międzyoddziałowe

Cel, zasady ogólne i rodzaje rozliczeń międzyoddziałowych

Pojęciem rozliczeń międzyoddziałowych określa się wzajemne rozliczenia pomiędzy dwiema jednostkami organizacyjnymi banku, sporządzającymi samoistne bilanse. Rozliczenia te wynikają z konieczności uznawania lub obciążania rachunków klientów, prowadzonych w z a m i e j s c o w y c h oddziałach, jak również z konieczności przesunięć środków pomiędzy poszczególnymi jednostkami organizacyjnymi, nie związanych z obsługą klienta, a dotyczących operacji wewnątrzbankowych.

Każdy klient powiązany jest zawsze z terytorialnie właściwym oddziałem banku, który obsługuje go pod względem kasowo-rozliczeniowym. Wzajemne rozliczenia pomiędzy klientami banku, przeprowadzane za pośrednictwem aparatu bankowego

mogą mieć charakter miejscowy lub zamiejscowy. Rozliczenia m i e j s c o w e występują w tych przypadkach, gdy dwaj kontrahenci posiadają rachunki w t y m s a m y m oddziale Banku (np. przelew z rachunku klienta w VIII Oddziale Miejskim NBP w Warszawie na inny rachunek bankowy prowadzony przez ten sam oddział).

Jeżeli jednak rachunki dwóch kontrahentów prowadzone są przez dwa r ó ż n e oddziały Banku, wówczas ma miejsce rozliczenie z a m i e j s c o w e. Pojęcie rozliczeń zamiejscowych obejmuje z punktu widzenia bankowej techniki operacyjnej również rozliczenia miejscowe pod względem geograficznym (przelew w ramach tego samego miasta), o ile w rachubę wchodzi dwa różne oddziały Banku, działające na terenie tej samej miejscowości. Tak więc np. zarówno przelewy z rachunku klienta w VIII Oddziale Miejskim NBP w Warszawie na

rachunek klienta w V Oddziale Miejskim NBP w Warszawie jak i na rachunek klienta w Oddziale NBP w Pruszkowie — z punktu widzenia techniki rozliczeń międzyoddziałowych stanowią operacje zamiejscowe.

Istotnym kryterium w tym względzie jest fakt prowadzenia rachunków odnośnych klientów przez dwa różne oddziały tego samego banku. To pojęcie rozliczeń miejscowych i zamiejscowych należy przeciwstawić pojęciom rozliczeń miejscowych i zamiejscowych ściśle w sensie geograficznym, które to określenia występują w zakresie techniki rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między jednostkami gospodarki uspołecznionej (Uchwała Prezydium Rządu nr 877 z 12.XII.1951 r.).

Za pośrednictwem rozliczeń międzyoddziałowych NBP dokonuje głównie przesunięć środków pomiędzy rachunkami klientów, wynikających z wykonywania dyspozycji za pomocą „poleceń przelewu” na rzecz zamiejscowych odbiorców, przelewa kwoty za inkasowane na podstawie „żądań zapłaty” na rzecz zamiejscowych dostawców, przelewa do odpowiednich ośrodków w kraju środki ubezpieczeń społecznych oraz środki budżetu centralnego i budżetów terenowych, środki na inwestycje i kapitalne remonty, rozprowadza dotacje dla jednostek działających na zasadzie rozrachunku gospodarczego i ściaga ich wolne chwilowe środki, koncentrując je na rachunkach jednostek nadrzędnych, dokonuje obciążeń rachunków zamiejscowych klientów z tytułu wypłat z akredytyw oraz honorowania czeków akceptowanych i czeków z książeczek limitowanych, a ponadto przeprowadza wszelkie inne operacje, polegające na obciążeniu lub uznaniu rachunku klienta w jednym oddziale, dla których to operacji księgowania przeciwstawne (zamykające) przeprowadza drugi oddział.

Za pomocą rozliczeń międzyoddziałowych przeprowadzane są w końcu prawie wszystkie wewnętrzne — bankowe rozrachunki pomiędzy poszczególnymi jednostkami organizacyjnymi Banku, związane z działalnością administracyjną i gospodarką budżetową jak np. rozliczenia z tytułu centralnej dystrybucji formularzy i druków bankowych, rozliczenia z tytułu przerzutów środków trwałych, przelewy odpisów amortyzacyjnych do centrali oraz inne rozliczenia z centralą.

Stały rozwój sieci oddziałów NBP, docierających do najmniejszych miejscowości Państwa i ożywione rozliczenia pomiędzy jednostkami gospodarki narodowej sprawiają, że operacje załatwiane za pośrednictwem rozliczeń międzyoddziałowych przybierają bardzo poważne rozmiary, zarówno pod względem ilościowym, jak i kwotowym. Rozmiary tych operacji wymagają od aparatu bankowego odpowiedniej organizacji instytucji rozliczeń międzyoddziałowych, precyzyjnej księgowości oraz natychmiastowej i skutecznej kontroli. Precyzja w rozliczeniach międzyoddziałowych aparatu bankowego ma kolosalne znaczenie dla prawidłowej rotacji (obiegu) środków obrotowych w socjalistycznej gospodarce narodowej. Jakiegokolwiek błędy, niedokładności i zakłócenia na odcinku rozliczeń międzyoddziałowych pociągają za sobą nieuchronnie opóźnienia w dostarczaniu jednostkom gospodarki narodowej niezbędnych im środków pieniężnych, co z kolei podważa ich sytuację finansową i w konsekwencji przynosi szkody całoci gospodarki narodowej. Dlatego też Bank, doceniając ogromną wagę zagadnienia rozli-

czeń międzyoddziałowych, dąży stale do udoskonalania techniki tych rozliczeń i zaostrza kontrolę.

Jak już wspomniano — w każdym rozliczeniu międzyoddziałowym uczestniczą zawsze dwie różne jednostki organizacyjne (głównie oddziały) Banku. W jednym z oddziałów następuje rozpoczęcie rozliczenia, w drugim — wyrównanie tego rozliczenia.

Rozpoczęcie rozliczenia może mieć dwójaki charakter, może bowiem polegać bądź na pierwotnym obciążeniu, bądź też pierwotnym uznaniu rachunku bankowego klienta (analitycznego rachunku podmiotowego) lub rachunku wewnątrz — bankowego (analitycznego rachunku przedmiotowego). Analogicznie wyrównanie rozliczenia może polegać na wtórnym uznaniu lub wtórnym obciążeniu odnośnych rachunków.

Dla łatwiejszego zrozumienia techniki rozliczeń międzyoddziałowych nazywać będziemy w dalszym ciągu oddział rozpoczynający rozliczenie oddziałem „A”, natomiast oddział wyrównujący rozliczenie — oddziałem „B”.

O ile oddział „A” rozpoczyna rozliczenie od pierwotnego obciążenia rachunku analitycznego, wówczas oddział „B” — na podstawie przesłanych mu przez oddział „A” dokumentów — wyrównuje to rozliczenie drogą wtórnego uznania odpowiedniego rachunku analitycznego. Jeżeli natomiast oddział „A” rozpoczyna rozliczenie od pierwotnego uznania rachunku analitycznego, wówczas oddział „B” — na podstawie przesłanych mu przez oddział „A” dokumentów — dokonuje wyrównania tego rozliczenia drogą wtórnego obciążenia odpowiedniego rachunku analitycznego.

W zależności od wtórnego charakteru rozliczenia rozróżnia się podział na: rozliczenia międzyoddziałowe uznaniowe (z punktu widzenia bilansu banku — pasywne) oraz rozliczenia międzyoddziałowe obciążeniowe (z punktu widzenia bilansu — aktywne).

O ile rozpoczęcie rozliczenia w oddziale „A” polega na pierwotnym obciążeniu rachunku analitycznego i przesłaniu dokumentów do oddziału „B” dla wtórnego uznania rachunku analitycznego — występuje rozliczenie uznaniowe, jeżeli natomiast rozpoczęcie rozliczenia w oddziale „A” polega na pierwotnym uznaniu rachunku analitycznego i przesłaniu dokumentów do oddziału „B” dla wtórnego obciążenia rachunku analitycznego — występuje rozliczenie obciążeniowe.

Przewagę ilościową i kwotową stanowią rozliczenia uznaniowe. Istotą ekonomiczną tego rodzaju operacji stanowi oddanie przez klienta bankowi środków dla przekazania ich na rachunek kontrahenta, prowadzony w innym oddziale. Bank zabezpiecza te środki do swej wyłącznej dyspozycji na specjalnym, wyłącznie przez Bank administrowanym koncie bilansowym i poleca drugiemu oddziałowi zarachować te środki wskazanemu klientowi. Wykonanie dyspozycji pierwotnej uzależnione jest od posiadania przez klienta-zleceniodawcę odpowiednich środków na rachunku bankowym.

Rozliczenia obciążeniowe mają odmienny charakter ekonomiczny: polegają one na pierwotnym uznaniu rachunku klienta w ciężar środków klienta innego oddziału. Tego rodzaju operacje mają w zasadzie charakter wyjątkowy (około 10% ogólnej ilości rozliczeń międzyoddziałowych) i dokonywane są jedynie w tych przypadkach, gdy istnieje gwarancja odpowiedniego pokrycia na rachunku klienta,

który ma być wtórnie obciążony (wyплаты z akredytyw, выплаты czeków akceptowanych i czeków z książeczek limitowanych, dla których środki w oddziale „B” zarezerwowane są na odrębnych kontach bilansowych).

Podział ten znajduje swój wyraz księgowy w odrębnych kontach bilansowych dla tzw. „uznań w drodze” i „obciążeń w drodze”. Jest to zasadniczy podział księgowy rozliczeń międzyoddziałowych.

W zakresie rozliczeń międzyoddziałowych rozróżnia się następnie podział z punktu widzenia ekspedycji na: pocztowe i telekomunikacyjne, w zależności od tego, czy wtórne księgowania w oddziale „B” następują na podstawie dokumentów wysłanych z oddziału „A” w przesyłce listowej, czy też na podstawie dyspozycji otrzymanej z oddziału „A” telefonicznie lub telegraficznie. W przypadkach dyspozycji telekomunikacyjnych księgowanie wtórne następuje o wiele szybciej, co przyspiesza rotację środków.

Trzeci podział rozliczeń międzyoddziałowych ma charakter geograficzny (występuje wyłącznie w NBP). Podział ten obejmuje rozliczenia „wojewódzkie” (rozliczenia pomiędzy dwoma oddziałami NBP, położonymi na terenie tego samego województwa i rozliczenia „międzywojewódzkie” (rozliczenia pomiędzy dwoma oddziałami, położonymi na terenie różnych województw). Podział ten dotyczy zarówno rozliczeń uznaniowych jak i obciążeniowych, reprezentowany jest przez odrębne konta bilansowe dla rozliczeń „wojewódzkich” oraz „międzywojewódzkich” i wprowadzony został w celu ograniczenia pola błędów w kontroli rozliczeń międzyoddziałowych.

Ostatni wreszcie podział ma charakter chronologiczny i rozróżnia rozliczenia roku bieżącego oraz rozliczenia roku ubiegłego. Podział ten dotyczy zarówno rozliczeń „wojewódzkich” jak i „międzywojewódzkich”, zarówno rozliczeń uznaniowych, jak i rozliczeń obciążeniowych, znajduje swój odpowiedni wyraz w kontach bilansowych i ma na celu umożliwienie odrębnego uzgodnienia rozliczeń każdego roku kalendarzowego.

Dokumentacja, obieg dokumentów i ujęcie księgowe rozliczeń międzyoddziałowych

Podstawowy dokument w zakresie rozliczeń międzyoddziałowych stanowi tzw. awiz. Jest to dokument, przy którym oddział „A” przesyła oddziałowi „B” odpowiednie dokumenty dla dokonania księgowania wtórnych, jak np. egzemplarze BC „polecen przelewu”, IV egzemplarze „żądań zapłaty” itp. — w zakresie rozliczeń uznaniowych, lub чеки акceptowane, чеки z książeczek limitowanych, dowody wypłat z akredytyw itp. — w zakresie rozliczeń obciążeniowych.

Awizy sporządza się na specjalnych formularzach bankowych w dwóch egzemplarzach (oryginał i kopia). Dla łatwiejszego rozróżnienia optycznego awizów uznaniowych od obciążeniowych i uniknięcia błędów w księgowaniu i kontroli rozliczeń istnieją odrębne koloru formularze dla awizów uznaniowych i obciążeniowych.

Awiz zawiera następujące zasadnicze elementy: nazwę i numer oddziału „A”, nazwę i numer oddziału „B”, numer właściwego konta bilansowego, datę księgowania awizu, numer kontrolny awizu, zestawienie kwot poszczególnych dokumentów, przeznaczonych dla dokonania księgowania wtórnych

w oddziale „B”, ogólną kwotę tych dokumentów, odcisk stempla dziennego i podpisy.

Numery przydzielane są przez Centralę Banku wszystkim jednostkom organizacyjnym, uczestniczącym w rozliczeniach międzyoddziałowych i stanowią jeden z podstawowych elementów przy kontroli tych rozliczeń.

Numery kontrolne zamieszczają na awizach oddziały „A” na podstawie specjalnych arkuszy kontrolnych, odrębnych dla każdego oddziału „B”. Dla każdego mianowicie oddziału „B” prowadzi oddział „A” „kontrolkę” numeracji awizów wysłanych, podając przy odpowiednim numerze awizu datę jego księgowania. Dla uproszczenia tej numeracji stosuje się numerację od 1 do 100, poczym ponownie rozpoczyna numerację od 1. Numeracja ta stanowi jeden z elementów kontroli rozliczeń międzyoddziałowych.

Kwoty poszczególnych dokumentów rozliczeniowych zestawiane są na awizach przeważnie maszynowo (na maszynach rachunkowych), co umożliwia szybkie i czytelne wypisanie poszczególnych kwot i bezbłędne wyprowadzenie ich sumy ogólnej.

Uzgodnione i podpisane awizy — oryginały wraz z odpowiednimi załącznikami wysyła oddział „A” do właściwych zamiejscowych oddziałów „B” w specjalnych kopertach z nadrukiem „Obrót bezgotówkowy — b. pilne!”. Przesyłki tego rodzaju aparat pocztowy traktuje jako przesyłki ekspresowe.

Kopie wysłanych awizów pozostają w dowodach oddziału „A”.

Oddział „B” na podstawie otrzymanych awizów i przesłanych przy nich dokumentów — po uprzednim sprawdzeniu kwot załączników z poszczególnymi kwotami awizów — dokonuje księgowania wtórnych oraz sprawdza prawidłowość numeracji kontrolnej awizów.

Awizy do oddziałów „B” położonych na terenie tej samej miejscowości przesyła się w zasadzie kilkakrotnie w ciągu dnia operacyjnego za pośrednictwem gońców, lub też — przy większych odległościach odwozi samochodami, a to w celu umożliwienia dokonywania księgowania wtórnych w tym samym dniu, w którym nastąpiły księgowania pierwotne.

W pocztowym obrocie zamiejscowym występują jednakże nieuniknione „dni pocztowe” (1 — 3 dni). W celu umożliwienia oddziałowi „B” dokonywania księgowania wtórnych w terminach krótszych od normalnych dni pocztowych, co ma szczególne znaczenie w sprawach pilnych i gospodarczo uzasadnionych, niektóre rozliczenia załatwiane są w formie telekomunikacyjnej.

Przelewy środków pieniężnych drogą telekomunikacyjną (telefonicznie lub telegraficznie) załatwia się bądź na wyraźne zlecenie klienta, zamieszczone w formie odpowiedniej uwagi na „poleceniu przelewu”, przy czym od klienta pobiera się zwrot rzeczywistych kosztów telefonogramu lub telegramu, bądź też w gospodarczo uzasadnionych sprawach, na podstawie odrębnych przepisów Banku, mających na celu przyspieszenie obiegu środków obrotowych, dokonuje się bezpłatnie przelewu telekomunikacyjnego z urzędu.

W obrocie telekomunikacyjnym rozróżnia się formy:

- a) telegraficzną za pośrednictwem aparatu pocztowo-telekomunikacyjnego,

- b) telegraficzną za pośrednictwem własnej sieci telegraficznej NBP, którą określa się jako formę „dalekopisową” i
- c) telefoniczną.

Sieć dalekopisowa NBP obejmuje centralę i wszystkie miasta wojewódzkie oraz ważniejsze ośrodki gospodarcze Państwa. Wybór formy telegraficznej, telefonicznej lub dalekopisowej zależy od lokalnych warunków najdogodniejszego połączenia telekomunikacyjnego oraz pilności i ważności sprawy. Stosowana jest również kombinowana forma dalekopisowo-telefoniczna, polegająca na nadaniu dyspozycji do jednostki objętej siecią dalekopisową z poleceniem przekazania jej telefonicznie sąsiadnemu oddziałowi (np. Warszawy za pośrednictwem Stalino-gradu do Chorzowa, Mysłowic, Świętochłowic itp.).

W drodze telekomunikacyjnej załatwia się głównie uznaniowe rozliczenia międzyoddziałowe.

Technika załatwiania telekomunikacyjnych przelewów jest następująca:

Oddział „A” w miejsce przesyłania awizu nadaje do oddziału „B” telegram, telefonogram, ewentualnie tzw. „telenotę” (dalekopis), podając w treści kolejny numer kontrolny według numeracji kontrolnej awizów wysłanych, szyfr kontrolny (code) oraz wszelkie dane niezbędne dla zarachowania kwoty na odpowiedni rachunek. Jednocześnie kopię telegramu, telefonogramu lub telenoty wraz z odpowiednim dokumentem przesyła się oddziałowi „B” jako potwierdzenie nadanej dyspozycji telekomunikacyjnej.

W celu uniknięcia ewentualnych możliwości podwójnych księgowania wtórnych kopię tę i załączony dokument opatruje się wyraźną uwagą „Potwierdzenie”.

Oddział „B” z chwilą otrzymania dyspozycji telekomunikacyjnej dokonuje niezwłocznie odpowiedniego księgowania wtórnego (na podstawie noty memoriałowej), a po otrzymaniu potwierdzenia sprawdza prawidłowość księgowania i przesyła klientowi odpowiedni dokument opatrzony uwagą „księgowano dnia...”.

Pod względem księgowym dyspozycje telekomunikacyjnej traktuje się jako awizy.

W myśl obowiązujących w Banku zasad systemu księgowości podwójnej każda operacja musi znaleźć swój wyraz na dwóch przeciwstawnych kontach bilansowych, na jednym — po stronie „Winien”, na drugim — po stronie „Ma”.

W jednostkach uczestniczących w rozliczeniach międzyoddziałowych księgowania jednostronne dokonywane są na odpowiednich rachunkach analitycznych, natomiast księgowania przeciwstawne, na kontach bilansowych, rejestrujących tzw. „d r o g ę” rozliczeń międzyoddziałowych.

Księgowanie rozliczenia międzyoddziałowego w oddziale „A” i „B” nie odbywa się w tym samym momencie. Rozliczenie składa się pod względem czasu z kilku etapów, a mianowicie księgowania pierwotnego w oddziale „A”, czasu obiegu dokumentów z oddziału „A” do oddziału „B” i księgowania wtórnego w oddziale „B”. W tym okresie, dzielącym rozpoczęcie rozliczenia od jego wyrównania, równowartość kwotowa odnośnych dokumentów musi być przejściowo zarejestrowana na odpowiednim koncie bilansowym sum znajdujących się w drodze.

Jednolity Plan Kont dla Banków (JPKB) przewiduje w tym celu następujące konta bilansowe:

- 130 — „Uznania w drodze” (międzywojewódzkie) — konto pasywne
- 131 — „Obciążenia w drodze” (międzywojewódzkie) — konto aktywne
- 132 — „Uznania wojewódzkie w drodze” — konto pasywne
- 133 — „Obciążenia wojewódzkie w drodze” — konto aktywne.

Konta bilansowe 130 i 132 obrazują w skali ogólnej Banku sumy należne głównie klientom, znajdujące się w drodze na ich rachunki bankowe, jednakże będące w czasowej dyspozycji Banku, odwrotnie zaś — konta bilansowe 131 i 133 rejestrują głównie sumy należne Bankowi od klientów, będące w chwilowej dyspozycji klientów do czasu obciążenia ich rachunków przez właściwy oddział. Niezależnie od środków klientów konta 130 — 133 rejestrują własne środki Banku, przemieszczane między poszczególnymi jego jednostkami organizacyjnymi.

Po stronie „Ma” kont bilansowych 130 i 132 księgują oddziały „A” równowartość wysłanych do oddziałów „B” awizów uznaniowych, po stronie „Winien” tych kont — oddziały „B” równowartość otrzymanych z oddziałów „A” awizów uznaniowych.

Po stronie „Winien” kont bilansowych 131 i 133 księgują oddziały „A” równowartość wysłanych do oddziałów „B” awizów obciążeniowych, po stronie „Ma” tych kont oddziały „B” równowartość otrzymanych z oddziałów „A” awizów obciążeniowych.

Salda kont bilansowych 130 — 133 w poszczególnych jednostkach organizacyjnych mogą mieć charakter aktywno - pasywny, w zależności od ekonomicznego charakteru dokonywanych rozliczeń, jednakże w ogólnym bilansie Banku konta 130 i 132 mogą mieć wyłącznie salda pasywne, a konta 131 i 133 — wyłącznie salda aktywne.

Podstawę dla dokonania w oddziale „A” i „B” syntetycznych księgowania na kontach bilansowych 130 — 133 stanowią zestawienia awizów.

Zestawienia te sporządza się w dwóch egzemplarzach (oryginał i kopia) na specjalnych formularzach, przy czym rozróżnia się zestawienia awizów wysłanych i zestawienia awizów otrzymanych, odrębnie ponadto dla awizów uznaniowych i odrębnie dla awizów obciążeniowych, według poszczególnych kont bilansowych 130, 131, 132 i 133. W związku z tym występuje 8 rodzajów zestawień awizów:

- a) wysłanych „uznania w drodze” (międzywojewódzkie) — „Ma” konto bil. 130,
- b) wysłanych „obciążenia w drodze” (międzywojewódzkie) — „Winien” konto bil. 131,
- c) wysłanych „uznania wojewódzkie w drodze” — „Ma” konto bil. 132,
- d) wysłanych „obciążenia wojewódzkie w drodze” — „Winien” konto bil. 133,
- e) otrzymanych „uznania w drodze” (międzywojewódzkie) — „Winien” konto bil. 130,
- f) otrzymanych „obciążenia w drodze” (międzywojewódzkie) — „Ma” konto bil. 131,
- g) otrzymanych „uznania wojewódzkie w drodze” — „Winien” konto bil. 132,
- h) otrzymanych „obciążenia wojewódzkie w drodze” — „Ma” konto bil. 133.

Zestawienie awizów wysłanych obejmuje następujące zasadnicze elementy: nazwę i numer oddziału „A”, datę zestawienia, numer właściwego konta bilansowego (130 — 133) oraz symbol „Winien” lub „Ma”, wykaz poszczególnych awizów w kolejności numerów oddziałów „B”, zawierający

dla każdego awizu: numer oddziału „B”, numer kontrolny awizu i kwotę awizu oraz ogólną kwotę zestawienia (ogólna suma kwot awizów), ilość pozycji (awizów) dla celów statystycznych, podpisy pracowników sporządzającego i kontrolującego prawidłowość zestawienia.

Zestawienie awizów otrzymanych obejmuje: nazwę i numer oddziału „B”, datę zestawienia, numer właściwego konta bilansowego (130 — 133) oraz symbol „Winien” lub „Ma”, wykaz poszczególnych awizów w kolejności numerów oddziałów „A”, zawierający dla każdego awizu: numer oddziału „A”, datę wysłania awizu przez oddział „A”, numer kontrolny awizu i kwotę awizu oraz ogólną kwotę zestawienia (ogólna suma kwot awizów), ilość pozycji (awizów) dla celów statystycznych, podpisy pracowników sporządzających i kontrolujących prawidłowość zestawienia.

Oryginały tych zestawień przesyła się do jednostek organizacyjnych administrujących odnośnym kontem bilansowym oraz dokonujących kontroli rozliczeń międzyoddziałowych, a mianowicie w zakresie kont bilansowych 130 i 131 za pośrednictwem Centralnej Księgowości do Działu Rozliczeń Międzyoddziałowych, a w zakresie kont bilansowych 132 i 133 — do oddziału wojewódzkiego. Kopie zestawień pozostają w dowodach oddziałów.

Kontrola rozliczeń międzyoddziałowych

Ilość oddziałów uczestniczących w rozliczeniach międzyoddziałowych oraz poważne rozmiary tych rozliczeń (około 25.000 awizów dziennie) wymagają bardzo precyzyjnej i natychmiastowej kontroli. Kontrola rozliczeń międzyoddziałowych sprowadza się do stałego stwierdzania, czy awiz wysłany i księgowany przez oddział „A” został w terminie normalnych dni pocztowych (bez opóźnień) przejęty przez właściwy oddział „B” i prawidłowo zaksięgowany, to jest na właściwym koncie bilansowym i w kwocie identycznej do kwoty, księgowanej przez oddział „A”.

Kontrola rozliczeń międzyoddziałowych w NBP jest scentralizowana: w zakresie rozliczeń międzywojewódzkich (konta bilansowe 130 i 131) — w Dziale Rozliczeń Międzyoddziałowych (DRM), w zakresie rozliczeń wojewódzkich (konta bilansowe 132 i 133) — w poszczególnych oddziałach wojewódzkich. Niezależnie od zasadniczej kontroli centralnej ma miejsce częściowo wzajemna kontrola dodatkowa przez oddziały uczestniczące w rozliczeniach międzyoddziałowych.

Oddziały nie prowadzą z tytułu wzajemnych rozliczeń żadnych rachunków analitycznych, ani też nie dokonują żadnej wzajemnej kontroli zgodności księgowania na kontach bilansowych 130 — 133, lecz księgują jedynie globalne sumy odnośnych rozliczeń na kontach bilansowych 130 — 133, które administrowane są centralnie. Do obowiązków oddziałów należy bezbłędne sporządzanie zestawień awizów wysłanych i otrzymanych, które stanowią podstawę dla centralnej kontroli rozliczeń międzyoddziałowych.

Kontrola wzajemna przez oddziały polega na stałym śledzeniu przez oddziały „B” ciągłości numeracji kontrolnej otrzymywanych awizów. W tym celu oddział „B” prowadzi dla każdego oddziału „A” „kontrolkę” numeracji awizów otrzymanych z tego oddziału, odnotowując w niej przy poszczególnych numerach datę otrzymania i zarazem księgowania

awizu. W razie stwierdzenia luki w numeracji oddział „B” żąda niezwłocznie od oddziału „A” sprostowania numeracji lub nadesłania duplikatu awizu. Ta wprowadzie niezupełna kontrola wzajemna, wychwytyjąca awizy zaginione i mylnie skierowane, ma duże znaczenie dla obiegu awizów, jest szybsza od kontroli nadrzędnej i mobilizuje wzajemnie oddziały do dokładnej pracy, gdyż kopie wszelkich reklamacji w sprawie błędów w numeracji kontrolnej awizów kierowane są do jednostek nadrzędnych.

Kontrola centralna rozliczeń na szczeblu wojewódzkim, i w DRM opiera się na jednolitych na ogół zasadach i bazuje na otrzymywanych zestawieniach awizów wysłanych oraz zestawieniach awizów otrzymanych.

Na podstawie mianowicie tych zestawień jednostka administrująca danym kontem bilansowym (130 — 133) dokonuje właściwych księgowania syntetycznych oraz analitycznych według poszczególnych oddziałów. Salda kont syntetycznych i salda rachunków analitycznych poszczególnych oddziałów ustalone na podstawie zestawień awizów są w okresach dekadowych sprawdzane z otrzymanymi z oddziałów bilansami obrotów i sald.

Jak już wspomniano — każde konto bilansowe, rejestrujące rozliczenia międzyoddziałowe (130 — 133), z uwagi na dni pocztowe wykazuje każdorazowo wartość kwotową awizów w drodze. Każdorazowo salda poszczególnych kont bilansowych (130 — 133) muszą więc być zgodne z inwenturą awizów nierozliczonych (znajdujących się w drodze). Codziennie jednak pewna ilość awizów podlega przejęciu przez oddziały „B” i jest księgowana wtórnie. Te awizy muszą być wyeliminowane. W tym celu na zestawieniach awizów wysłanych określa się pozycje awizów rozliczonych (przejętych i prawidłowo księgowanych przez właściwe oddziały „B”). Awizy rozliczone (wyrównane) określa się na zestawieniach awizów wysłanych — na podstawie zestawień awizów otrzymanych. Przy określaniu tym porównuje się nie tylko kwoty poszczególnych awizów, ale również numery oddziałów „A” i „B” oraz numery kontrolne awizów i ich daty, wykazane na zestawieniach awizów, gdyż tylko taka kontrola daje gwarancję pełnego sprawdzenia prawidłowości przejęcia i księgowania awizu. Przy kontroli tej zwraca się jednocześnie uwagę na to, czy awizy rozliczone są w ramach normalnych dni pocztowych.

Po określeniu na zestawieniach awizów wysłanych, wszystkich pozycji figurujących na zestawieniach awizów otrzymanych, zestawienia awizów wysłanych wykazują pozycje otwarte, dotyczące awizów znajdujących się jeszcze w drodze. Dla sprawdzenia kwot tych awizów z saldem odnośnego konta bilansowego sporządza się — na podstawie zestawień awizów wysłanych — codziennie inwentury awizów nierozliczonych.

Wszelkie stwierdzone przy kontroli błędy i nieterminowość rozliczeń reklamuje się natychmiast w stosunku do zainteresowanych oddziałów.

Ewentualne błędy w rozliczeniach międzyoddziałowych pociągają za sobą nie tylko zakłócenia w rotacji środków obrotowych, lecz poważnie utrudniają kontrolę rozliczeń, stąd też Bank kładzie wielki nacisk na szczególną dokładność w tej dziedzinie i przestrzega surowej dyscypliny dokumentacji i obiegu dokumentów w rozliczeniach międzyoddziałowych.

Zakłócenia w obiegu awizów i omyłki księgowe powstają najczęściej wskutek następujących błędów: wysłania awizu do niewłaściwego oddziału „B” (błędne zaadresowanie koperty), wysłania awizu niezgodnionego (kwota awizu niezgodna z kwotami poszczególnych załączników), wysłania awizu bez załączników, błędnej numeracji kontrolnej awizów, przejęcia awizu w niewłaściwej kwocie, wykazania awizu „wojewódzkiego” na zestawieniu awizów „międzywojewódzkich”, zaksięgowania awizu oraz jego duplikatu, zaksięgowania potwierdzenia awizu telekomunikacyjnego, błędnego podsumowania zestawienia awizów itp.

Podczas gdy kontrola rozliczeń wojewódzkich z uwagi na stosunkowo niewielkie pole błędów nie przedstawia specjalnych trudności i wymaga jedynie dużej uwagi przy określaniu awizów rozliczonych, kontrola rozliczeń międzywojewódzkich wobec poważnej ilości tego rodzaju awizów jest wysoce pracochłonna i trudna.

Ponieważ przy ilości około 12.000 awizów dziennie prymitywna na ogół metoda określania na przeszło 400 zestawieniach awizów wysłanych na podstawie takiej samej ilości odpowiedników zestawień awizów otrzymanych okazała się niemożliwa, zastosowano wyjątkowo do zestawień awizów otrzymanych do najtrudniejszego do uzgodnienia konta 130 („uznania w drodze” — międzywojewódzkie) załączniki w postaci oryginalnych awizów. Awizy dotyczące tego konta sporządza się wyjątkowo w trzech egzemplarzach, z których dwa otrzymuje oddział „B”, w celu dołączenia jednego egzemplarza do zestawienia awizów otrzymanych. Załączniki te w Centralnej Księgowości — po sprawdzeniu ich z zestawieniami awizów — segregowane były jako bardziej operatywne od zestawień, z układu według oddziałów „B” na układ według oddziałów „A” i po dokonaniu segregacji zestawiane maszynowo oddzielnie dla każdego oddziału „A”. Na podstawie tych pomocniczych wewnętrznych zestawień dokonywano następnie określania poszczególnych pozy-

cji wyrównanych na oryginalnych zestawieniach awizów wysłanych.

Z uwagi jednak na okoliczność, że czynności segregacji awizów na układ według oddziałów „A” i sporządzania ich pomocniczych zestawień są wysoce pracochłonne, a ponadto ogromne pole błędów pociągające za sobą bardzo żmudne i długotrwałe wyszukiwanie niezgodności, metoda stosowana przez Centralną Księgowość przy kontroli konta bilansowego 130 okazała się mało operatywna i niedoskonała. Obecnie czynione są intensywne wysiłki zastosowania przy kontroli rozliczeń międzyoddziałowych maszyn elektro-mechanicznych, działających w oparciu o system kart perforowanych. Dzięki zastosowaniu tych maszyn możliwe jest bardzo szybkie i jak najbardziej dokładne przetworzenie zestawień awizów otrzymanych na zestawienia tych awizów w układzie oddziałów „A”, na podstawie których to zestawień następuje szybkie określenie awizów rozliczonych na zestawieniach awizów wysłanych.

Dużym osiągnięciem w zakresie kontroli rozliczeń międzyoddziałowych, wprowadzonym w NBP częściowo w 1951 r., a w całej pełni na przełomie roku 1952/1953 na podstawie bogatych w doświadczenie wzorów Banku Państwa ZSRR jest księgowe wyodrębnienie rozliczeń roku bieżącego od rozliczeń roku ubiegłego. System ten polega na corocznym przenoszeniu sald kont bilansowych 130 — 133 na koniec roku na odpowiadający im komplet kont bilansowych 134 — 137 (saldo konta 130 na konto 134, 131 na 135, 132 na 136 i 133 na 137). Awizy otrzymywane przez oddziały „B” w nowym roku kalendarzowym, księgowane i wysłane przez oddziały „A” w ubiegłym roku, księgowane są przez oddziały „B” na kontach 134 — 137, natomiast awizy roku bieżącego — normalnie na kontach 130 — 133. Dzięki temu odcięciu księgowemu roku ubiegłego możliwe jest całkowite uzgodnienie i rozliczenie do zera awizów roku ubiegłego. System ten w NBP po raz pierwszy w pełni zdał egzamin w 1953 r. w stosunku do rozliczeń dotyczących 1952 r.

Wyciągi z pism Wydziału Instrukcji

Uprzednia akumulacja na rachunku rozliczeniowym

1. Zarządzenie Nr 24/53 ustala, że przedsiębiorstwo może otrzymać kredyt na fundusz płac pod warunkiem złożenia, zgodnie z przepisami Instrukcji Sł. Dz. VI cz. C pkt. 202 i 203, wniosku o akumulację. Przepisy Instrukcji kredytowej ustalają jednocześnie, że wniosek o akumulację może być honorowany najwyżej w okresie pięciu dni przed terminem wypłaty funduszu płac. Zdarzały się przypadki, że poszczególne oddziały stosując sztywno wobec każdego przedsiębiorstwa przepis ustalający pięciodniowy okres akumulacji na rachunku rozliczeniowym — nie uwzględniały wniosków przedsiębiorstw o akumulację, które były złożone na 2 — 3 dni przed terminem wypłaty mimo, że opóźnienie w złożeniu wniosku należało uznać za dopuszczalne.

W związku z tym należy wyjaśniać, że jakkolwiek w zasadzie przedsiębiorstwo powinno złożyć wniosek o akumulację na pięć dni przed terminem — to jednak w pewnych warunkach złożenie tego wniosku w okresie krótszym można uznać za dopełnienie warunku przewidzianego w Zarządzeniu 24/53 pkt. 2 — jeżeli przeciętne dzienne wpływy w okresie ubiegłym pomnożone przez ilość dni od złożenia wniosku do dnia wypłaty wystarczają na pokrycie bieżącego funduszu płac. Np. przeciętne dzienne wpływy wynosiły zł 100/m, suma wypłaty wynosiła zł 300/m — wówczas złożenie wniosku o uprzednie akumulowanie na trzy dni przed terminem płatności jest wystarczające.

Honorowanie złożonego w terminie późniejszym wniosku przedsiębiorstwa o akumulację w tych warunkach jest jak najzupełniej uzasadnione. Przedsiębiorstwo nie ma potrzeby dodatkowo przez dwa dni wstrzymywać pokrywania innych płatności podczas gdy kwota wypłaconego funduszu płac pokryta zostanie w zupełności przez trzydniowe wpływy.

W żadnym jednak przypadku nie należy uznać, że przedsiębiorstwo dopełniło obowiązku złożenia wniosku o akumulację, wówczas gdy wniosek został złożony w przeddzień wypłaty. W tych warunkach przedsiębiorstwo nie ma podstawy do otrzymania kredytu na fundusz płac.

2. W pewnych warunkach pięciodniowy okres uprzedniej akumulacji może być przedłużony — dotyczy to przypadków gdy przedsiębiorstwo wielozakładowe przekazuje dotacje na wypłaty funduszu płac dla podległych zakładów niesamodzielnych, położonych w innych miejscowościach.

W tych warunkach uprzednią akumulację środków pieniężnych na rachunku rozliczeniowym można stosować na pięć dni przed dniem przekazania dotacji. W ten sposób uwzględnione zostaną dni pocztowe — i dotacja dotrze do oddziału kontrolującego zakład w dniu wypłaty poborów.

PL/I/420/B/191 — Warszawa, dnia 20.3.1953 r.

Udzielenie kredytu na fundusz płac w dwóch transzach

Terminy wypłaty poborów w przedsiębiorstwach ustalone są w częstych przypadkach w ten sposób, że pracownicy fi-

zyczeń otrzymują zaliczki w przeddzień ostatniego dnia miesiąca (np. 30) a pracownicy umysłowi otrzymują wypłatę poborów w dniu ostatniego miesiąca (np. 31). Uzasadnione jest to tym, że przedsiębiorstwo nie może technicznie dokonać wypłaty w jednym dniu. Przedsiębiorstwo, w którym zostały ustalone takie terminy wypłaty złożyło wniosek o akumulację środków płatniczych na pięć dni przed datą wypłaty wynagrodzeń.

W przypadku wypłaty funduszu płac w ciągu dwóch kolejno po sobie następujących dni i braku środków na rachunku rozliczeniowym oddział powinien na podstawie jednego wniosku kredytowego uruchomić kredyt na fundusz płac w dwóch transzach.

np. 30 część i reszta 31). Nie należy natomiast w jednym dniu uruchamiać całej kwoty przyznanego kredytu.

PI/I/420/B/191 — Warszawa, dnia 21.3. 1953 r.

Stosowanie obciążeń w drodze

Zgodnie z pkt. 4 Zarządzenia 24/53 Departamenty Kredytów mogą zezwolić na pokrywanie w jednostkach niesamodzielnych wydatków na fundusz płac w ciężar właściwej jednostki samodzielnej za pośrednictwem konta 131 — „obciążenia w drodze”. W kilku przypadkach Departament Kredytów zezwolił takich już udzielił. Zdarza się w praktyce, że w dniu nadejścia obciążenia w drodze na rachunku rozliczeniowym jednostki samodzielnej nie ma pokrycia przy równoczesnym braku warunków wymienionych w pkt. 1 i 2 zarządzenia 24/53 na udzielenie kredytu na fundusz płac (a więc przedsiębiorstwo nie spłaciło uprzednio zaciągniętego kredytu na fundusz płac lub nie złożyło wniosku o akumulację). W takim przypadku, obciążenie w drodze nie znajdujące pokrycia na rachunku rozliczeniowym należy zaskiegować w ciężar kredytu na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane (mimo, że uprzednio udzielony kredyt nie został spłacony lub brak wniosku o akumulację). Zgoda oddziału wojewódzkiego nie jest tutaj potrzebna.

PI/420/B/191 — Warszawa, dnia 22.3. 1953 r.

Decyzja w sprawie załatwienia wniosku o kredyt na fundusz płac

Uprawnienia oddziału wojewódzkiego przewidziane w pkt. 5 zarządzenia 24/53 dotyczące wydawania zezwoleń na udzielenie przedsiębiorstwu kredytu na fundusz płac w przypadkach, gdy nie dochodowało ono warunków (spłata uprzednio zaciągniętego kredytu lub akumulacja) nie mogą być stosowane „według swobodnego uznania”. Decyzja oddziału wojewódzkiego odnośnie udzielenia czy nieudzielenia kredytu powinna być powzięta po ustaleniu czy zaistniała sytuacja finansowa jest zawniona przez przedsiębiorstwo czy też nie. Np. czy przedsiębiorstwo nie posiada środków na wypłatę funduszu wskutek niewykorzystania przez nie innych kredytów. Oddział Wojewódzki winien również zwrócić uwagę na ewentualne skutki jakie pociągnie za sobą odmowa udzielenia kredytu. Dlatego też każdy wniosek oddziału operacyjnego o udzielenie zezwolenia przez oddział wojewódzki na dokonanie wypłaty funduszu płac w ciężar kredytu powinien być dokładnie przez oddział wojewódzki zbadany a decyzja może być wydana przede wszystkim po zbadaniu przyczyn konieczności udzielenia kredytu oraz z drugiej strony ewentualnych skutków, jakie może wywołać jego nieudzielenie.

Oddział operacyjny musi dokładnie zbadać czy wniosek przedsiębiorstwa o udzielenie kredytu na fundusz płac mimo niedochodowania warunków może być pozytywnie załatwiony i powinien oczywiście w uzasadnionym przypadku sam załatwiać odmownie taki wniosek bez uciekania się decyzji oddziału wojewódzkiego. Tendencje w kierunku mechanicznego załatwiania wniosków przedsiębiorstw o udzielenie kredytu na fundusz płac nie mogą mieć miejsca. (Są oddziały które z reguły każdy wniosek przedsiębiorstwa o udzielenie kredytu na fundusz płac wobec niespłacenia przez przedsiębiorstwo poprzednio udzielonego kredytu lub niezłożenia od wniosku o akumulację — odsyłają do oddziału wojewódzkiego).

Wobec tego, że decyzja w sprawie nieudzielenia kredytu powinna być wydana w jak najkrótszym czasie — oddział operacyjny który jest bliżej przedsiębiorstwa i ma możność dokładnie znać przyczyny zmuszające przedsiębiorstwo do złożenia wniosku o kredyt na fundusz płac — powinien we własnym zakresie — w przypadkach, które uzasadniają taką decyzję — wydawać decyzję negatywną. Podkreślić należy że oddział operacyjny nie ma obowiązku przysyłać do oddziału wojewódzkiego każdego wniosku o kredyt na fundusz

płac. Z kolei pozytywna decyzja oddziału wojewódzkiego nie może być powzięta pochopnie, lecz musi bezwzględnie opierać się na przeświadczeniu, że niedochowanie przez przedsiębiorstwo warunków jest wytłumaczone, a konieczność i celowość gospodarcza wymaga pozytywnego załatwienia wniosku.

PI/I/420/B/191 — Warszawa, dnia 23.3. 1953 r.

Tryb i technika wydawania zezwoleń na udzielenie kredytu na fundusz płac

Tryb i technikę uzgadniania pomiędzy oddziałem operacyjnym i oddziałem wojewódzkim spraw związanych z wyrażaniem zgody na udzielenie kredytu na fundusz płac i wypłaty z nim zrównane w razie niewypłacenia przez przedsiębiorstwo koniecznych warunków — oddział wojewódzki powinien ustalić we własnym zakresie. Jednocześnie w związku z zapytaniem kto w Oddziale wojewódzkim może decydować o sposobie załatwienia wniosków przedsiębiorstw o udzielenie kredytów na fundusz płac — wyjaśniamy, że jakkolwiek zarządzenie nr 24/53 operuje określeniem „oddział wojewódzki” to jednak obowiązuje tutaj tryb specjalny.

Decyzję w sprawie załatwienia wniosku o udzielenie kredytu na fundusz płac i płatności z nim zrównane, którego ewentualnie pozytywne załatwienie zgodnie z zarządzeniem nr 24/53 pkt 5 zastrzeżone jest tylko dla oddziału wojewódzkiego — powinien wydawać tylko dyrektor oddziału wojewódzkiego lub osoba przez niego upoważniona.

Taki tryb postępowania ma na celu zagwarantowanie, aby decyzje w tym przedmiocie nie były podejmowane przypadkowo lecz na podstawie jak najbardziej dokładnej znajomości sytuacji i obiektywnej oceny danego przypadku. Jednocześnie skoncentrowanie decyzji zwróci uwagę w oddziale Wojewódzkim na te przedsiębiorstwa, które często zwracają się do kredytu na fundusz płac i płatności z nim zrównane co z kolei powinno przyczynić się do przeprowadzenia odpowiednich interwencji zarówno w oddziale operacyjnym, jednostek nadrzędnej przedsiębiorstwa jak i w samym przedsiębiorstwie.

PI/I/420/B/191, Warszawa, dnia 24.3.1953 r.

Kwalifikowanie zapasów

1) Oświadczenia o stanie kredytowanych wartości ponadnormatywnych zapasów mają za cel przeprowadzenie kontroli prawidłowości zabezpieczenia kredytu, która polega na badaniu czy kredyt ma prawidłowe zabezpieczenie w kwalifikującym się do kredytowania przedmiocie. Dlatego też przy ustalaniu stanów ponadnormatywnych podlegających kredytowaniu wyłącza się z kredytowania te zapasy, które ze względu na rodzaj lub przyczynę istnienia lub jego charakter nie nadają się do kredytowania. W ten sposób ustalone zabezpieczenie może być dopiero podstawą do ewentualnego wystąpienia przez przedsiębiorstwo o udzielenie kredytu. Samo stwierdzenie na podstawie złożonego przez przedsiębiorstwo i zanalizowanego przez oddział oświadczenia (okresowego lub doroznego) — wolnego zabezpieczenia nie upoważnia do udzielenia kredytu. Przedsiębiorstwo powinno złożyć wniosek kredytowy, który odnośnie zapasów „innych” powinien być udokumentowany dodatkowo planem rozładowania. Dlatego też ponadnormatywne zapasy przedsiębiorstwa kwalifikujące do kredytowania kredytem na nadzwyczajne potrzeby nie mogą być „wyłączone” z kredytowania w oświadczeniu z tego powodu, że przedsiębiorstwo nie złożyło planu rozładowania — lecz oddział powinien ustalić prawidłowe zabezpieczenie i dopiero na podstawie wniosku przedsiębiorstwa z dołączonym planem rozładowania przyznać kredyt. Jasne więc jest, że ustalenie prawidłowej wysokości stanu zapasów nadających się do kredytowania nie może być uwarunkowane wykonaniem przez przedsiębiorstwo formalnej czynności jaką jest fakt złożenia planu rozładowania. Przy braku planu rozładowania oddział nie udziela kredytu jednak ustala wysokość stanu zapasów nadających się do kredytowania. (Podobnie zresztą jak przy braku wolnego limitu oddział nie udziela kredytu, mimo, że ustalona jest wysokość stanu zapasów mogących być przedmiotem kredytu i złożony jest plan rozładowania).

Wysokość stanów zapasów nadających się do kredytowania kredytem na nadzwyczajne potrzeby wykazywana przez oddziały w sprawozdaniu z bieżącej kontroli stanu finansowego (inne kredytowane) na podstawie oświadczeń przedsiębiorstwa nie może być więc uzależniona od złożenia przez przedsiębiorstwo planu rozładowania, lecz powinna wynikać z prawidłowych wyliczeń. Różnice między wysokością sta-

nów zapasów „innych kredytowanych“ a wykorzystanym kredytem na nadzwyczajne potrzeby — powinny być w sprawozdaniu omówione.

2) W przypadku, gdy statny środków ponadnormatywnych wykazanych w bilansie odbiegają od stanów podanych w oświadczeniach — wówczas oddział powinien na podstawie specyfikacji zapasów podanej na odwrocie oświadczenia (w najczęstszych przypadkach trudność rozklasyfikowania zapasów będzie dotyczyła zapasów materiałowych lub zapasów towarów) — w porównaniu z danymi wykazanymi w bilansie — stwierdzić w jakim rodzaju zapasów istnieją różnice. Następnie na podstawie znajomości przedsiębiorstwa i po ewentualnym porozumieniu się z nim — oddział powinien przeprowadzić dodatkowo podział środków ponadnormatywnych. Oczywiście, że nie można z góry ustalić, że w przypadku np. gdy według bilansu stan zapasów jest wyższy niż to wynikało z oświadczenia to różnice te należy zakwalifikować do „innych kredytowanych“ czy też do „innych niekredytowanych“. Oddział przeprowadzi analizę tej różnicy i na podstawie merytorycznych przesłanek odpowiednio zakwalifikuje ponadnormatywny zapas wykazany w bilansie.

3) Oświadczenia o stanie kredytowanych wartości mają za cel ustalenie prawidłowego zabezpieczenia kredytu. W związku z tym przy kredytowaniu przedsiębiorstw odnośnie ponadnormatywnych zapasów wyrobów gotowych, wyrobów półgotowych i produkcji w toku — dokonuje się wyłączeń z uwagi na przekroczenie planu kosztów produkcji. Ten tryb postępowania zabezpiecza przed ewentualnym finansowaniem strat. Natomiast w sprawozdaniu z bieżącej kontroli stanu finan-

sowego wysokość ponadnormatywnych zapasów powinna być wykazana według rzeczywistych kosztów przedsiębiorstwa. Jednocześnie nadmieniamy, że przy przeprowadzeniu kontroli zabezpieczenia kredytu na ponadnormatywne zapasy wyrobów gotowych (wyrobów półgotowych i produkcji w toku) — uwzględnia się zawsze dane uzyskane na podstawie ostatniego posiadanego sprawozdania z wykonania planu obniżenia kosztów własnych produkcji towarowej. Dlatego też przy przeprowadzaniu kontroli zabezpieczenia na podstawie oświadczeń okresowych na ultimo czerwca uwzględnia się dane ze wzoru P-26 za I kwartał. Natomiast w przypadku, gdy w ciągu lipca przedsiębiorstwo złoży oświadczenie doraźne dotyczące np. ponadnormatywnych zapasów wyrobów gotowych wówczas — przy kontroli zabezpieczenia tego kredytu należy uwzględnić dane uzyskane na podstawie wzoru P-26 złożonego przez przedsiębiorstwo w lipcu za II kwartał.

Pl/I/420/B/4, Warszawa, dnia 22. V. 1953 r.

Ustalanie terminów płatności kredytów

Przedsiębiorstwom o kampanijnej produkcji podległym Centralnemu Zarządowi Przemysłu Cukrowniczego i Zarządowi Przemysłu Ziemniaczanego — oddziały mogą we własnym zakresie ustalać terminy spłaty kredytów i dokonywać ewentualnych prelongat do jednego roku w tych przypadkach, kiedy z sezonowości produkcji czy też dostaw wynika, że rozładowanie remanentów jak również rozliczenie nakładów przyszłych okresów musi trwać dłużej niż sześć miesięcy.

Warszawa, dnia 2.6. 1953 r.

Wyciągi z pism Departamentu Operacyjno-Rachunkowego

Pokrywanie faktur wystawionych na spółdzielni produkcyjne w trybie inkasa bankowego

Uchwała nr 105 Prezydium Rządu z dnia 1.3. 1952 r. w sprawie gospodarki finansowej spółdzielni produkcyjnych (Monitor Polski Nr A-23/52 poz. 298) jest uchwałą ramową. Na tle tej uchwały został opracowany projekt uchwały Prezydium Rządu w sprawie zasad rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi a jednostkami gospodarki uspołecznionej. Do czasu ogłoszenia uchwały — rozliczenia spółdzielni produkcyjnych są wyłączone z rozliczeń inkasowych w trybie uchwały Nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12.12. 1951 r. (§ 16 pkt. 2), a jedynie w stosunku do należności spółdzielni produkcyjnych za dostawy płodów rolnych z kontraktacji roślinnej i zwierzęcej istnieje możliwość ich rozliczeń w trybie inkasa bankowego zgodnie z przepisami PO 293/52 Dz. IV/C.

TB/3/141, Warszawa, dnia 10 stycznia 1953 r.

Odsetki od zaliczek kontraktacyjnych — rozliczanie

Zgodnie z odpowiednimi przepisami NBP oraz z przepisami instrukcji dla GKS nr 3/52 wydanej przez Bank Rolny — GKS, po dokonaniu wypłat należności plantatorom, przesyła BR jeden egzemplarz zestawienia na form. 10 DR, jako dowody dokonanych wypłat i obliczonych należności z tytułu odsetek od udzielonych plantatorom zaliczek i opłat bankowych do właściwego oddziału NBP wraz z notą memoriałową (F-4190 i 4190/I).

Oddział NBP, po sprawdzeniu zgodności sum noty memoriałowej z zestawieniem GKS, obciąża (F-4190) rachunek pożyczkowy przedsiębiorstwa, oraz uznaje (F-4190/I) rachunek zastępczy GKS kwotą noty memoriałowej nadesłanej przez GKS.

Jak z powyższego wynika rozliczenia z tytułu odsetek od zaliczek kontraktacyjnych winny przebiegać w wyżej powołanej formie obowiązującej, a nie w formie rozliczeń inkasowych.

TB/3/141, Warszawa, dnia 14 lutego 1953 r.

Obsługa kasowa Przedsiębiorstwa Skupu Owoców i Warzyw w przez GKS.

Nie zgłaszamy zastrzeżeń w sprawie zawartej umowy o obsłudze kasowej Przedsiębiorstwa Skupu Owoców i Warzyw przez tamtejszą GKS.

Rozliczenia GKS z tym przedsiębiorstwem z tytułu:

— wpłat gotówkowych za sprzedane towary z magazynów i innych wpływów (§ 2 pkt. 1 umowy), oraz
— wypłat wszelkiego rodzaju, dokonywanych przez GKS, a w szczególności za dostarczone plody rolne, zaliczek kontraktacyjnych, na drobne wydatki administracyjne (§ 2 pkt. 2 umowy), winny być dokonywane na ogólnych zasadach punktów 2 i 3 ZP 43/52 Dz. IV/C. Umowa powinna być zatwierdzona przez ekspozyturę wojewódzką tego przedsiębiorstwa.

TB/3/41, Warszawa, dnia 17 lutego 1953 r.

Rachunki kaucji gwarancyjnych — prowadzenie

Prowadzenie rachunków kaucji nieuspołeczniczonych przedsiębiorstw wykonawczych z tytułu robót inwestycyjnych należy do kompetencji Banku Inwestycyjnego a nie PKO.

Zgodnie z otrzymanymi informacjami — centrala Banku Inwestycyjnego wyda w najbliższych dniach polecenie podległym oddziałom przelewania na zablokowane rachunki w ramach konta bil. 147 (subkonto 1473) kaucji nieuspołeczniczonych przedsiębiorstw wykonawczych (zarządzenie Ministra Przemysłu Drobного i Rzemiosła z dnia 16. 1. 1952 r. — Monitor Polski Nr 45 z dnia 30.5 1952 r., poz. 637), na zabezpieczenie usunięcia usterek z tytułu robót inwestycyjnych, wykonywanych w ramach P. I. 1953 r.

Jednocześnie zaznaczamy, że według dotychczasowego systemu stosowanego przez Bank Inwestycyjny — rachunki kaucji i wadów stanowią w zasadzie rachunki inwestorów, ponieważ zwolnienie z tych kwot uzależnione jest od ich dyspozycji.

TB/3/141, Warszawa, dnia 17 lutego 1953 r.

Otwarcie dodatkowego rachunku bieżącego dla PZGS

Nasze negatywne stanowisko w sprawie otwarcia przez właściwe oddziały odrębnego rachunku, bieżącego w ramach konta bil. 112 dla poszczególnych PZGS na terenie województwa, dla akumulowania na tym rachunku kwot na wyrównanie GS różnic cen powstałych przy rozproszaniu ziemniaków, na zwrost GS kosztów transportu ze Zbożowego Funduszu Drogowego oraz dla rozproszanych przez CRS dotacji z Funduszu Administracyjnego i Funduszu Szkolenia Kadr dla PZGS.

Kwoty powyższe winny być zapisywane na rachunku bieżącym PZGS w ramach konta bil. 112, przeznaczonym dla wszelkich funduszy scentralizowanych oraz dla akumulacji odprowadzeń na fundusze celowe, scentralizowane ze strony GS i PZGS Jednocześnie informujemy, że opra-

cowywane obecnie przepisy nowej IS Dz. IV/A realizują zasadę jednego rachunku w ramach jednego konta bilansowego dla posiadacza rachunku t.j., posiadacz rachunku bankowego może posiadać tylko jeden rachunek w ramach konta bil. np. 110, 11, 112 itp. Natomiast prowadzenie rachunków analitycznych dla poszczególnych kont bilansowych jest rzeczą przedsiębiorstwa a nie oddziału banku kontrolującego daną jednostkę gospodarczą.

TB/3/141, Warszawa, dnia 12 marca 1953 r.

Wypłata zasiłków ZUS

Zgodnie z przepisami ZP 167/52 Dz. V — niesamodzielne zakłady pracy mogą być upoważnione do podejmowania kwot wypłaty zasiłków ZUS w oddziale, w którym posiadają rachunki bieżące. W tym celu samodzielny zakład pracy winien wystąpić z odpowiednim wnioskiem do wojewódzkiego oddziału ZUS (Ok. ZUS Nr 176 z dnia 12.12.52 r.).

W przypadku odmownego załatwienia przez ZUS wniosku — z uwagi na niewielką ilość pracowników uprawnionych do pobierania zasiłków — kwoty na wypłatę zasiłków winny być przekazywane za pośrednictwem urzędów pocztowych, przy czym przekazy do zł 100.— samodzielny zakład pracy opłaca gotówką, a powyżej tej kwoty — akceptowanymi zleceniami wypłaty (F-4150).

Jednocześnie informujemy, że nie przewiduje się wprowadzenia formularza umożliwiającego bezgotówkowe przelewanie zasiłków na rachunki bieżące jednostek niesamodzielnych, gdyż rachunki te nie są przeznaczone do rejestrowania kwot, które zgodnie z instrukcją Ministra Pracy i Opieki Społecznej i Ministra Finansów z dnia 18.10.1952 r. (Mon. Pol. Nr A-92/52) podlegają wyłącznej kontroli ZUS.

Wysuwany przez przedsiębiorstwa postulat przelewania zasiłków przeznaczonych dla zakładów niesamodzielnych na ich rachunek bieżący, bez konieczności podjęcia gotówki, jest nie do zrealizowania z uwagi na niebezpieczeństwo zużycia tych kwot na inne cele.

Jednocześnie informujemy, że kontrolę wykonania planu kasowego GKS przeprowadza właściwy oddział Banku Rolnego, natomiast całość operacji gotówkowych koncentruje się na rachunku zastępczym GKS w oddziale NBP.

TB/3/15, Warszawa, dnia 27 marca 1953 r.

Rozliczenia GKS z GS

Z powodu trudności technicznego rozwiązania problemu ustalenia sposobu rozliczeń dla GKS i GS położonych na terenie tego samego powiatu, a posiadających rachunki bankowe w oddziałach mających swe siedziby na terenie różnych powiatów — nie możemy przychylić się do prośby oddziału.

GKS, dokonując rozliczenia, na podstawie polecenia przelewu z własnego wystawienia z tytułu przyjętych wpłat nadmiarów kasowych sklepów GS i na podstawie poleceń przelewu złożonych przez GS za dokonane wypłaty w ramach obsługi kasowej GS oraz z tytułu zleceń wypłaty GS w ramach akcji kontraktacyjnej (ZP 43/52 Dz. IV/C) — winna to czynić za pośrednictwem właściwego dla niej oddziału NBP, który prowadzi jej rachunek zastępczy, co w przypadku posiadania przez GS i GKS rachunków bankowych w oddziałach położonych na terenie różnych powiatów jest nie do zrealizowania.

Poza tym ustalenie tego rodzaju zasad rzutowałoby ujemnie na organizację pracy w omawianych jednostkach, konieczność finansowania GS o dni pocztowe przez GKS, zwiększenie kosztów oraz manipulacji, utrudniało by dokonywanie kontroli finansowej, powodowałoby opóźnienia obiegu środków obrotowych itp.

Wobec powyższego, celem uregulowania problemu dokonywania rozliczeń pomiędzy GKS w... mającej rachunek zastępczy we właściwym dla niej oddziale w... oraz GS w... mających swe rachunki bankowe w oddziale w... należy, przenieść rachunki tych GS do właściwego dla nich oddziału w...

TB/3/141, Warszawa, dnia 2 kwietnia 1953 r.

Wypłata zasiłków rodzinnych

Zgodnie z obowiązującymi przepisami (instrukcja Ministra Pracy i Opieki Społecznej oraz Ministra Finansów z dnia 18.10.1952 r. oraz ZP 145/52 Dz. V) — bank kontrolujący fundusz plac zakładu pracy dokonuje jedynie kontroli formalnej wypłat zasiłków, a w szczególności bada podpisy zakładu pracy podejmującego gotówkę na część B zlecenia wypłaty (F-4150).

Natomiast nadzór ogólny i kontrolę nad prawidłowością dokonanych przez zakłady pracy wypłat zasiłków pieniężnych wykonuje Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Bank nie dokonuje kontroli częstotliwości pobieranej przez zakład pracy gotówki na wypłaty zasiłków ZUS; za terminowe wypłaty zasiłków, zgodnie z obowiązującymi w tym względzie przepisami, odpowiedzialni są kierownik oraz główny (starszy) księgowy zakładu pracy.

TB/3/15, Warszawa, dnia 13 kwietnia 1953 r.

Ewidencja zleceń wypłaty ZUS

W sprawie rozprawienia przez oddziały NBP formularza 4150 — Zlecenie wypłaty ZUS — na przedsiębiorstwa podległe Bankowi Inwestycyjnemu a finansowane pośrednio przez nasze oddziały oraz w sprawie dokonywania kontroli realizacji poszczególnych blankietów tego formularza przez nasze oddziały, komunikujemy co następuje: zgodnie z przepisami instrukcji Ministra Pracy i Opieki Społecznej oraz Ministra Finansów z dnia 18.10.1952 r. w sprawie obliczania i opłacania składek na ubezpieczenia społeczne oraz wypłacania zasiłków pieniężnych przez uspołecznione zakłady pracy, których fundusz plac kontrolowany jest przez Bank (Mon. Pol. A-92, poz. 1436 i 1437) — uspołecznione zakłady pracy pobierają środki pieniężne na wypłaty zasiłków z ubezpieczenia na wypadek choroby i macierzyństwa oraz zasiłków rodzinnych poprzez banki kontrolujące fundusz plac tych zakładów pracy.

Środki pieniężne na wypłaty zasiłków zakłady pracy pobierają w banku, który kontroluje ich fundusz plac.

Oddziały NBP, dokonując pośredniego finansowania zakładów pracy, kontrolowanych przez BI, nie przejmują jednocześnie uprawnień od BI dokonywania kontroli funduszu plac zakładów pracy pośrednio finansowanych; naruszało by to przepis o kompetencjach banków.

Wobec powyższego nie możemy się przychylić do prośby w sprawie zaopatrywania przez oddziały NBP pośrednio finansujące zakłady pracy, kontrolowane przez BI, w formularze 4150 — Zlecenie wypłaty ZUS — oraz dokonywania kontroli realizacji poszczególnych blankietów tego formularza, z powodów wyżej omówionych.

TB/3/15, Warszawa, dnia 24 kwietnia 1953 r.

Polecenia przelewu na składki ZUS

Składane w oddziałach w dniu 25 każdego miesiąca przez jednostki budżetowe polecenia przelewu na składki ZUS łącznie z zapotrzebowaniami środków płatniczych — winna przechowywać komórka kontroli funduszu plac w skarbcu do dnia wypłaty tych środków, w specjalnej teczce, jako depozyt własny.

TB/3/15, Warszawa, dnia 8 maja 1953 r.

Odsetki za zwłokę na rzecz ZUS

W przypadku braku pokrycia na rachunku bankowym zakładu pracy, zakład ten winien od poleceń przelewu składek na rachunek dochodów budżetowych ZUS, opłacić odsetki za zwłokę (1%), przy czym każdy rozpoczęty miesiąc zwłoki uważa się za cały.

Obliczanie wysokości należnych odsetek za zwłokę oraz dokonywanie ich przelewu na rachunek ZUS należy do obowiązków zakładów pracy.

W przypadku niezłożenia polecenia przelewu z rachunku bankowego zakładu pracy z tytułu należnych odsetek zwłoki na rachunek ZUS, oddział winien zastosować sankcje bankowe w stosunku do tego zakładu pracy, przewidziane w pkt. III/3 ZP 145/52 Dz. V.

TB/3/15, Warszawa, dnia 20 maja 1953 r.

Rozliczenia GS z zakładami mięsnymi za żywiec bekonowy

Treść punktu 8 pisma, dotycząca okresu 9 dni dla przesłania obrachunku „B” przez zakłady mięsne do GS jest niezgodna z ustaleniami na odbytej w tym celu w dniu 15.4. br. w NBP konferencji. Notatkę z tej konferencji przesłaliśmy centralnemu zarządowi w dniu 16.4. br. do wiadomości. Zgodnie z tymi ustaleniami — zakłady mięsne winny przysyłać do rozliczenia końcowe „B” z takim wyliczeniem by GS otrzymała je w 7 dniu od dnia odbioru żywca bekonowego od rolnika. Natomiast termin 9-dniowy przyjęty w punkcie 8 wyżej powołanego pisma centralnego zarządu wydłuża termin końcowego rozliczenia z rolnikiem i nie daje gwarancji dotrzymania wymaganego uchwałą Prezydium Rządu z dnia 15.2.1952 r. terminu 14-dniowego, w którym to okresie rolnik winien otrzymać całkowitą zapłatę za dostarczony żywiec bekonowy.

TB/3/141, Warszawa, dnia 20 maja 1953 r.

Rachunki bankowe

Narodowy Bank Polski wydał zarządzenie podległym oddziałom otwarcia dla poszczególnych Zarządów Okręgowych Przedsiębiorstw Obrotu Zwierzętami Rzeźnymi „pomocniczych rachunków rozliczeń z tytułu wpłat z zysku i pokrywania strat oraz z tytułu środków obrotowych „w ramach konta bil. 489.

Na pomocnicze rachunki wpływają:

- od jednostek bezpośrednio podległych zarządom okręgowym — w terminie do dnia 18 każdego miesiąca — planowe wpłaty z zysku i planowe nadwyżki środków obrotowych w wysokości $\frac{1}{3}$ kwoty, przewidzianej na dany kwartał w bilansach dochodów i wydatków (planach finansowych) tych jednostek;
- od centralnego zarządu — planowe dotacje budżetowe na pokrycie strat oraz niedoboru środków obrotowych jednostek poległych zarządom okręgowym tak, aby zarządy okręgowe mogły rozprowadzić kwoty dotacji na rachunki rozliczeniowe jednostek im podległych w terminie do dnia 8 każdego miesiąca.

K R O N I K A

Z Województwa Lubelskiego

W oddziale wojewódzkim Lublin odbyła się w dn. 13 i 14. IV. br. odprawa głównych księgowych, której tematem było omówienie prac operacyjno-rachunkowych w oddziałach w związku z decentralizacją księgowości oraz instruktaż w zakresie: gospodarki budżetowej Banku, gospodarki środkami trwałymi i nietrwałymi, rozliczeń ZUS, obliczania liczb procentowych i odsetek, rozliczeń za pomocą czeków limitowanych oraz czynności zastępczych na rzecz BI i PKO.

Podczas dyskusji główni księgowi zwrócili m. in. uwagę na szereg zagadnień dotyczących budżetu Banku oraz dotyczących wykonywania czynności zastępczych na rzecz BI.

Z Województwa Bydgoskiego

W oddziale wojewódzkim Bydgoszcz odbyła się w dn. 21. IV. 1953 r. konferencja dyrektorów i kierowników oddziałów NBP której tematem były następujące sprawy:

usprawnienia kontroli działalności przedsiębiorstw gospodarki komunalnej, omówienie zadań oddziałów przy kredytowaniu i kontroli Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” wynikających z uchwał VII Plenum KC PZPR oraz ze statutu spółdzielni jak również omówieniu zagadnień organizacyjnych dotyczących pracy komórek operacyjno-rachunkowych w oddziałach, ruchu współzawodnictwa pracy itp.

Podczas dyskusji nad referatami zwrócono m. in. uwagę na konieczność pogłębienia znajomości zagadnień dotyczą-

W związku z otwarciem pomocniczych rachunków dla zarządów okręgowych w ramach konta bil. 489 — dotychczasowe rachunki prowadzone w ramach konta bil. 480 zostały zamknięte a salda tych rachunków zostały przeniesione na rachunki pomocnicze, otwarcie w ramach konta bil. 489.

Uregulowanie powyższe należy uważać jako tymczasowe, t. j. do czasu ostatecznego uregulowania sposobu i trybu tych rozliczeń przez Ministerstwo Finansów.

Jednocześnie zawiadamiamy, że prowadzone przez niektóre oddziały rachunki Okręgowych Przedsiębiorstw Obrotu Zwierzętami Rzeźnymi w ramach konta bil. 110 dla rozliczeń z tytułu likwidacji zobowiązań i należności za ubiegłe lata oddziały te zamkną w dniu 30 czerwca 1953 r.

Wobec powyższego, Okręgowe Przedsiębiorstwa Obrotu Zwierzętami Rzeźnymi nie posiadają w NBP rachunków bankowych, jako jednostki nieoperatywne. Natomiast Zarządy Okręgowych Przedsiębiorstw Obrotu Zwierzętami Rzeźnymi — posiadają rachunki w ramach konta bil. 111 — jako jednostki budżetowe oraz rachunki pomocnicze, w ramach konta bil. 489.

TB/3/141, Warszawa, dnia 20 maja 1953 r.

cych przedsiębiorstw gospodarki komunalnej, uoperatyzowania pracy banku na odcinku współpracy z Państwowymi Ośrodkami Maszynowymi itp. Poza tym wygłosili referaty kierownicy wyróżniających się we współzawodnictwie oddziałów (w ramach województwa), a mianowicie oddziału Mogilno ob. Nowak i oddziału Brodnicy ob. Wińcza, na temat stosowanych metod pracy.

Z Województwa Gdańskiego

W oddziale wojewódzkim Gdańsk odbyła się w dn. 24. 4. br. konferencja dyrektorów i kierowników oddziałów przy współudziale kierowników komórek kredytów i planowania obiegu pieniężnego w oddziałach. Tematem konferencji było omówienie roli finansów w podziale dochodu narodowego i w kontroli podstawowych elementów N. P. G. jak również powiązania ekonomiczne i cyfrowe planu kredytowego, kasowego i funduszu płac.

Podczas dyskusji m. in. podkreślono, iż dla wykonania zadań jakie winien wykonać nasz aparat bankowy konieczne jest dalsze, intensywne podwyższanie kwalifikacji zawodowych i poziomu ideologicznego przez pracowników w NBP, nawiązanie żywego i ciągłego kontaktu z przedsiębiorstwami kontrolowanymi oraz z ich aktywnym gospodarczym.

Druga konferencja dyrektorów i kierowników oddziałów województwa gdańskiego odbyła się w dniu 10. V. 1953 r. Głównym tematem tej konferencji było omówienie: zadań NBP w czwartym roku planu sześcioletniego oraz aktualnych zadań związków zawodowych. W konferencji wzięli również udział przewodniczący rad miejscowych oddziałów NBP.

Nagrody przyznane przez Centralną Komisję Usprawniania Administracji Publicznej przy Prezisie Rady Ministrów

W maju 1953 r. Centralna Komisja Usprawnienia Administracji przy Prezisie Rady Ministrów załatwiła 14 wniosków GKPUA o nagrody za wyróżnione i zrealizowane projekty uprawnieniowe. Przyznano dwie nagrody pieniężne na łączną kwotę zł 800. —, 11 nagród książkowych, jednemu projektodawcy Centralna Komisja wyraziła specjalne podziękowanie

Nagrody otrzymali: ob. **Olga Rafalska**, Dep. Zagraniczny, ob. **Adam Andrzejewski**, — Oddział Chojnice, ob. **Jerzy Karasiewicz** — I Oddział Miejski Poznań, ob. **Kazimierz Trompeteur** — I Oddział Miejski Poznań, dwukrotnie ob. **Stanisław Gilarski** — Oddział Ostrów Wlkp., ob. **Franciszek Czech** — Oddział Kraków-Podgórze, ob. **Lucjan Jankowski** — Oddział Wojewódzki Gdańsk, ob. **Juliusz Leniewicz** — II Oddział Miejski Warszawa, ob. **Franciszek Oset** — Oddział Świecie, ob. **Józef Frączak** — Oddział Ło-

wicz, ob. **Brunon Grocholewski** — Oddział Kartuzy, ob. **Hubert Szudysa** — Oddział Wojewódzki Staliność, ob. **Albin Ormiński** — Oddział Wojewódzki Bydgoszcz.

Nagrody przyznane z Funduszu Banku

W b. roku Zarząd Narodowego Banku Polskiego na wniośki GKPUA przyznał 6 nagród pieniężnych za projekty racjonalizatorskie i usprawnienia techniczne na łączną kwotę zł 4.200.—. Nagrody otrzymali:

ob. **Stanisław Kosiorek** — Oddział Wojewódzki Staliność, ob. **Jan Bielecki** — Dep. Administracyjno-Gospodarczy ob. **Teodor Mischke** — Dep. Administracyjno-Gospodarczy ob. **Bronisław Pawelek** — Dep. Operacyjno-Rachunkowy ob. **Kazimierz Łoziński** — II Oddział Miejski Zielona Góra ob. **Bolesław Darnowski** — Oddział Wojewódzki Bydgoszcz